

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

OBOR: *DĚJINY VÝTVARNÝCH UMĚNÍ*

Architekt Jan Zavřel

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Klára Kozáková

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.
OLOMOUC 2009

Na tomto místě bych chtěla jen krátce poděkovat všem ochotným archivním pracovníkům, profesoru Rostislavu Sváchovi za cenné rady a kritický dohled, své rodině, bez které by tato práce vůbec nevznikla, a rovněž Alexandru Jeništovi.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Kroměříži dne 26. června 2009

Klára Kozárková

Obsah

1. Úvod	5
2. Život a dílo architekta	7
3. Školení	16
3. 1. Brněnský funkcionalismus a jeho druhá generace	16
3. 2. Odbor architektury a pozemního stavitelství.	19
4. Meziválečné období v tvorbě Jana Zavřela.	23
4. 1. Rozvoj Kroměříže	23
4. 2. Stavební úřad a jeho organizace.	24
4. 3. Funkce městského stavebního inženýra.	28
4. 3. 1. Sociální výstavba.	29
4. 3. 2. Školy.	32
4. 3. 3. Zdravotnická zařízení.	36
4. 3. 4. Vstupní areál městského hřbitova.	38
4. 3. 5. Technické zázemí města.	39
5. Městští architekti	41
5. 1. Stavební úřad v Prostějově.	42
5. 2. Stavební úřad bez architekta.	48
6. Závěr	53
 Poznámky	55
Zkratky	63
Prameny a literatura	63
Internetové zdroje	67
Summary	68
Soupis díla Jana Zavřela	70
Soupis obrazových příloh	72
Obrazové přílohy	79
Anotace	153

1. Úvod

Jméno architekta Jana Zavřela zná dnes málokdo. Kromě rodiny už jen pamětníci, kteří vzpomínají na dobrosrdečného muže s dýmkou, jenž se pravidelně každou neděli procházel městem, často zabránil do rozhovoru s dalšími kroměřížskými osobnostmi. Společné dlouhé rozpravy spojovalo téma zvelebování Kroměříže a záchrana jejích pokladů. Ačkoliv původem z Brna, malé historické město mu k srdci přirostlo stejně jako kdysi olomouckým biskupům i arcibiskupům; role městského stavebního inženýra mu umožnila aktivně se podílet na jeho dalším rozvoji. Opíral se při tom o požadavky tehdejší architektonické avantgardy, jejíž ideje vstřebal během svého brněnského školení. Nejlepší ukázkou jeho činnosti pak jsou dodnes platná urbanistická řešení a realizované stavby, jež bez výjimky plní své funkce.

Pokud bychom však pátrali po hodnocení práce Jana Zavřela, nebo spíše celého městského stavebního úřadu, našli bychom v místním dobovém tisku jen pár článků převážně informačního charakteru. Kroměřížské stavby ponechali bez povšimnutí rovněž redaktoři odborných magazínů. K jejich propagaci nepřispěl ani sám architekt, jehož nechuť k psaní vůbec byla dobře známá. Proto není divu, že první zmínku a ocenění několika Zavřelových staveb najdeme až v časopise *Památky a příroda* z roku 1983 v textu Vladimíra Šlapety a Pavla Zatloukala.¹ Strohou informaci nabízí i průvodce městem z roku 1991 od Zdeňka Fišera a Jiřího Kroupy² a almanach nemocnice editora Antonína Lukáše.³ První samostatný článek však na sebe nechal čekat až do roku 2001, kdy nejstarší Zavřelův syn Jan shrnul v *Týdeníku Kroměřížska* v několika odstavcích nejdůležitější přínos architektovy práce pro Kroměříž.⁴ Ve stejném roce dalo město u příležitosti stého výročí jeho narození odhalit pamětní desku na fasádě vstupní budovy místního hřbitova. Největší pozornosti se ale Janu Zavřelovi dostalo zásluhou badatelské činnosti Martiny Mertové (Horáčkové), jež ve své diplomové práci

zpracovala urbanistický vývoj a nejvýznamnější stavby vybraných měst střední Moravy v letech 1918–1945.⁵ Na tuto práci navázala i samostatná komorní výstava s názvem *Stavěti život lepší, čistší, krásnější* v prostorách kroměřížské radnice, následně přesunutá do Státního okresního archivu v Kroměříži (23. 5. 2006 – 30. 5. 2007).⁶ Zároveň s probíhající výstavou vyšel v *Prostoru Zlín* i shrnující článek rovněž z pera Martiny Mertové – Práce Ing. arch. Zavřela pro Kroměříž.⁷ Mezi dosud poslední počiny, popularizující Zavřelovu tvorbu, patří zařazení medailonu jeho stavby do knihy *Slavné vily Zlínského kraje* a televizního pořadu *Šumná města*.⁸

Touto prací bychom chtěli na zmíněné snahy o poznání osobnosti architekta Jana Zavřela navázat. Na základě vlastního bádání se pokusíme doplnit mezery v jeho životopise a dohledat realizované i nerealizované projekty. Rovněž se zaměříme na Zavřelovo postavení a aktivity v rámci městského stavebního úřadu v Kroměříži, pro nějž vypracoval více než polovinu plánů. Přitom nás bude zajímat i samotná organizace úřadu, jeho fungování a vliv na kvalitu architektova díla. Abychom mohli Zavřelovu práci kriticky zhodnotit, porovnáme ji s činností jiného městského stavitele v obdobně velkém městě s historickou tradicí – Prostějovem. Pokusíme se odpovědět na otázkou, jakými typy projektů se ve třicátých a čtyřicátých letech obě města zabývala, popřípadě komu dále svěřovala jejich vypracování. V souvislosti s organizací stavební činnosti také krátce nahlédneme do Chocně, v době, o níž mluvíme, šestitisícového města s malým stavebním úřadem, jež svůj rozvoj svěřilo výhradně do rukou architekta Čeňka Mužíka. Jeho zásluhou tak dostalo novou, moderní tvář.

Maloměstské prostředí a mentalita tradičně nepřejí snahám o prosazení nových idejí. Přesto se generaci mladých architektů, o nichž bude řeč a kteří začínali své kariéry v městských službách, povedlo právě zde náležitě rozvinout svůj tvůrčí potenciál, nabytý během studií.

2. Život a dílo architekta

Jan Zavřel [2] se narodil 14. 5. 1901 v Brně-Králově Poli jako nejstarší ze sedmi dětí továrního dělníka. Studium na České průmyslové škole a záliba v kresbě ho přivedly k jeho dalšímu směřování – k architektuře. Roku 1920 nastoupil na nově zřízený Odbor architektury a pozemního stavitelství na České vysoké škole technické v Brně, kde strávil kvůli opakováným útěkům ze studia do praxe téměř dvanáct let. Z roku 1924 pocházejí dva soutěžní návrhy – jeden na úpravu sokolského cvičiště (stadionu) v Opavě, za který společně s architektem Vladimírem Boučkem obdržel od porotců čestné uznání, druhý na stavbu sokolovny v Lipníku, jenž vypracoval s Mojmírem Kyselkou. Tento návrh získal druhou cenu, první nebyla udělena.

V roce 1928 završuje Zavřel studium s červeným diplomem. Na půdu vysoké školy se vrací ještě v letech 1930–1932, kdy pod vedením profesora Jiřího Krohy působí jako asistent ústavu Architektury II⁹ a zároveň se stává jeho spolupracovníkem [3]. Jeho učitel v té době pracuje například na soutěžních projektech Všeobecného penzijního ústavu v Brně, divadla, biografu a obchodního domu Elektra v Plzni, bloku obytných domů s nejmenšími byty pro pražské dělnické družstvo Včela, na rozšíření České vysoké školy technické v Brně či regulačním plánu Velkého Brna.¹⁰ Jedinou Krohovou realizací tohoto období se stala vlastní vila, na jejíž stavbu Zavřel dohlíží a řeší spory s dělníky vyvolané profesorovou výbušnou povahou.¹¹

V době raných třicátých let se ani brněnské katedře nevyhnula problematika sociálních otázek bydlení, primárně vyvolaných světovou hospodářskou krizí. V *Sociologickém fragmentu* Kroha se svými žáky vytváří sumární kritiku a analýzu bytové otázky.¹² Formou panelů s kolážemi, fotomontážemi, ilustracemi a grafy pojímá problémy související s bydlením ze všech možných úhlů pohledu. Tyto práce byly poprvé vystaveny v roce

1932 ve Vaňkově galerii v Brně a později také v Praze.¹³ Zavřelův podíl na tomto projektu však lze pouze tušit.

V roce 1931 vypsalo kroměřížské zastupitelstvo konkurs na místo městského stavebního inženýra. Důvodů přihlásit se do soutěže měl Zavřel hned několik. Zaprvé období hospodářské krize nebylo právě příznivé, zvláště když Jan coby nejstarší z potomků podporoval na studiích ještě mladší sourozence. Zadruhé se svou přítelkyní a budoucí ženou Eliškou, už nemohli nadále setrvávat v domku rodičů, a v neposlední řadě mu město Kroměříž nabízelo kreativní práci. „*V nejisté době důsledků hospodářské krize mnozí ze Zavřelových kolegů řeší situaci obdobně, přijímají místa státních zaměstnanců či městských úředníků (Mojmír Kyselka a Bohumil Tureček v Brně, Miroslav Putna v Prostějově apod.).*“¹⁴ V konkurzu obstál a v Kroměříži se usadil na zbytek života. Stal se patriotem města a svou neúnavnou prací se podílel na jeho zvelebování. Značně mu v tom zpočátku pomohlo pokrokové vedení obce, zejména moderně smýšlející starosta Josef Jedlička a stavební rada Ing. Stanislav Švehla, kterým se podařilo zřídit stavební úřad se zastoupením všech profesí.¹⁵ Zavřelovo nadšení a avantgardní školení se nezapřelo zejména v jeho raných návrzích a realizacích. Krohovo vedení je na první pohled patrné na provedení plánů, jejich axonometrických pohledech a stylu kresby půdorysů i vegetačních prvků. Rovněž také na racionálním přístupu kladoucím důraz na vnitřní funkčnost staveb, jehož protiváhu tvoří dynamické zdůrazňování některých partií hmoty za pomoci rizalitů, arkýřů, oblých rohů, teras a podobně. Jan Zavřel nikdy nepřijal Teigeho tezi, že architektura je pouhou vědou. V jeho stavbách, stejně jako v dílech nové generace brněnských architektů, se nezapře cítění výtvarníků.

Mladý architekt se v Kroměříži setkal s problémy rozrůstajícího se maloměsta, které má omezené finanční zdroje, avšak svou architektonickou tvorbou chce jít ruku v ruce s pokrovovým myšlením doby i evropským vývojem. Kromě městských zadání zpočátku získával také zakázky

od soukromé klientely. Mezi nejkvalitnější patří projekty a stavby z doby těsně po příchodu do města, tedy z let 1932–1936. Hned vedle domku Frajtových v Kollárově ulici, kde zpočátku bydlel v podnájmu a kde se mu narodil první syn Jan, vyrostly dle jeho projektu dva rodinné řadové domky [6–9]. Jejich odvážné pojetí odpovídá plně duchu brněnského funkcionalismu, jak jej mohl architekt i širší veřejnost znát ze Zemanovy kavárny (1926) či hotelu Avion (1927–1928) od Bohuslava Fuchse, kolonie Nový dům (1928), Kranzova kina Avia či kavárny Era (obojí 1927–1929) a jiných. Pro poměrně konzervativní Kroměříž, jejíž poklidnou atmosféru zatím „narušila“ jen stavba obchodního domu Baťa na Velkém náměstí (1930), se staly tyto domy až příliš moderním příkladem, který se nedočkal mnoha následování. Z této doby pochází také velmi podobná realizace rodinného domu pro pana Šmída v Brně-Králově Poli [4, 5].

V roce 1936 se Jan Zavřel usadil ve dvojdomku v Kotojedské ulici, jehož prostory si adaptoval. Zde se mu a jeho ženě Elišce narodili ještě dva synové – Jiří a Ivan. Tento dům, fasádou připomínající Gruntův dům v brněnské kolonii, už rodina neopustí.

Město, zakládající si především na své bohaté tradici školství, se z ní snaží i nadále těžit. Na počátku třicátých let byla v novinách uveřejněna výzva volající po reformách a vzniku nových živnostenských škol. Kroměříž ji brzy vyslyšela, jak o tom svědčí Zavřelův nerealizovaný projekt z roku 1933. Novostavba Živnostenské školy [10, 11] měla vyplnit nároží nově urbanisticky zpracované části dnešního Husova náměstí. Návrh nezvykle prostorově řešené budovy v sobě zahrnoval také velký přednáškový sál, knihovnu s letní čítárnou a otevřené terasy. Prostor náměstí a s ním i místo pro stavbu však zůstalo vyhrazeno administrativním budovám. Areál školy s internátem měl vzniknout vedle přilehlého Bezručova parku, v pozdější, již značně redukované verzi.

Další kvalitní realizací, která rovněž doznala změn během přípravné fáze, se stala stavba hospodářské budovy všeobecné veřejné nemocnice [12–19]. Martina Mertová píše: „*Snaha o minimalizaci vynaložené energie zaměstnanců je patrná z organických šipek znázorňujících trajektorii provozu. Jeho funkčnost uvnitř, postavená jako priorita, definovala stavbu navenek v jednoduchých tvarech, svou bělostí a převládající horizontalitou kontrastujícími s historizující a secesní architekturou bezprostředního okolí.*“¹⁶

Ještě v roce 1935 stavební úřad rozhodl o úpravě vstupu na nový městský hřbitov a vzniku obřadní síně [20–24]. Ačkoliv Jan Zavřel vypracoval plány a pražský spolek *Krematorium* poskytnul půjčku, ke škodě města se provedení dočkaly pouze vstupní budovy. Jejich střízlivý vzhled, bez výraznější plastické modelace, kontrastuje s dynamickými křivkami cestiček hřbitova v pozadí. Socha truchlícího anděla před jejich průčelím už jen dotvořila pietní atmosféru. Autorova koncepce je i přes současné zásahy stále patrná. Jen o pár let později měly naproti vyrůst stylově stejně budovy městského hospodářského a stavebního dvora (1938), ale svého provedení se vzhledem k nastalé válečné situaci nedočkaly [44–46].

Období druhé poloviny třicátých let bylo pro rozkvět města velmi důležité. Vzniká nový urbanistický plán a také několik významných budov. Jan Zavřel jako zaměstnanec stavebního úřadu figuruje ve většině městských zakázk. Už po svém příchodu se začal systematicky zabývat urbanistickým zpracováním nových částí rozrůstající se Kroměříže. V roce 1935 se veřejnosti poprvé představil nový regulační plán, v následujících letech detailněji rozpracovávaný. Rozvrh byl vypracován dle zásad dalšího z profesorů brněnské České vysoké školy technické Adolfa Liebschera, jehož texty se objevují v architektově knihovně:¹⁷ „*Moderní urbanismus je společné pracovní pole hygienika, právníka, sociologa, národochospodáře, techniků a architektů. Hygiena, ekonomie, doprava, správná stavební koncentrace a na druhé straně decentralizace tvoří konstruktivní podstatu urbanismu,*

*vnější velkorysá forma opírá se o zákony stavební estetiky.*¹⁸ Stanovily se zóny obytné, průmyslové i nová veřejná prostranství. Jedinou slabinou bylo podcenění budoucího dopravního provozu, jenž způsoboval problémy v historickém jádru města. Zavřel vypracoval také dílčí urbanistická řešení, která se stala závazným vodítkem pro realizaci staveb jeho profesních kolegů. V Kroměříži se objevují architekti zvučných jmen jako například Jaroslav Grunt, Oskar Poříska, Josef Polášek, Bedřich Rozehnal či Jan Víšek.¹⁹

Do roku 1941 ve městě vyrostly dvě nové školní budovy – výše zmiňovaná Živnostenská a obchodní škola v ulici Nábělkově (u Bezručova parku) a Obecná škola B. Němcové a J. Jungmanna U Sýpek. V Zavřelově pozůstatosti najdeme hned několik nákresů umístění budovy Živnostenské školy na jihozápadní straně Bezručova parku, vzniklého roku 1936 přeměnou starého hřbitova, upraveného podle plánů stavebního úřadu [25–29]. Snaha o bohatší členění hmoty školní budovy zde narazila na finanční omezení. Stejně tak tomu bylo i u druhé školy, jejíž řešení sice zůstalo věrno principům funkcionalismu, zde však snad až příliš strohého [47–50]. Návrhy rovněž zahrnují nerealizovanou stavbu čtyřpatrového učňovského domova s vlastní knihovnou, čítárnou, jídelnou a střešní terasou [30–32].

Vzhledem k nárůstu počtu úředníků scházely městu kromě škol také administrativní prostory. V roce 1938 vyhlásilo soutěž na již dlouho plánovanou novostavbu Okresního úřadu na Husově náměstí, na místě neprovedené Živnostenské školy. Soutěž vyhrál Oskar Poříska a ještě téhož roku se jeho projekt uskutečnil.²⁰ Důstojným protějškem úřadu se stala Zavřelova budova Okresní nemocenské pojišťovny z let 1939–1940 [58–60]. Architekt se zde musel vyrovnat s asymetričností nárožní parcely a také s odlišnou úrovní navazující zástavby, kterou vyřešil zaklesnutím dvou výškově rozdílných kubusů do sebe. Podobné řešení je možné najít u soukromé zakázky pro doktora Dvorského z let 1936–1938, kde architekt propojil doktorův nárožní dům s vedlejším domem nájemním [35–40].

Soukromých zadání neměl Jan Zavřel mnoho. V dokumentu z 10. prosince 1932 se dočteme: „*Všem zaměstnancům obce budiž nařízeno, že nesmí soukromou prací zasahovati do jakéhokoliv druhu živnosti nebo obchodu, zvláště neobchodovati se stavbami domů a stavebními pozemky nebo jinými realitami.*²¹“ Proto se na některých plánech neobjevuje jeho podpis, ten bývá povětšinou nahrazen razítkem místních stavitelů Josefa Zapletalá či Ladislava Mesenského. Z prací pro soukromou klientelu je třeba zmínit rodinný domek pro přítele Ing. Turka v ulici Gorkého (1937) [41–43], rodinný dům pro doktora Malinu ve Vejvanovského ulici (1938–1940) [55–57] či obytný dům manželů Slaminkových v ulici Vrchlického (1939) [61, 62].

Velmi ožehavou otázkou se pro Kroměříž druhé poloviny třicátých let stalo sociální bydlení. Architekt Zavřel v tomto novém úkolu mohl zúročit zkušenosti dané brněnským školením, zahrnující také diskuzi o minimálních požadavcích na byt a již výše zmíněný *Sociologický fragment bydlení*. První projekt domu pro chudé na sebe nenechal dlouho čekat. Už v roce 1936, kdy se novelizovaly zákony o stavebním ruchu a podpoře sociálního bydlení, se začalo s jeho stavbou ve čtvrti U Sýpek [33, 34]. Kroměříž byla jen jedním z mnoha měst, které se potýkalo s touto problematikou. Stejně zadání řešil v nedalekém Prostějově i Miroslav Putna – Zavřelův spolužák z České vysoké školy technické. V roce 1938–1942 (?) byl podle Zavřelova projektu realizován blok obytných domů pro nejchudší v Kotojedské ulici [51–54].

Válečné období na čas utlumilo také stavební ruch ve městě. Další projekty pocházející prokazatelně z pera architekta jsou dohledatelné až po roce 1945. Patří mezi ně pět činžovních domů, které zahájily výstavbu nově zřízené čtvrti Slovan [64–67]. Tyto domy z období dvouletky, navazující ještě na meziválečnou tradici, byly určeny pro zaměstnance továrny na elektromagnetické zapalovače PAL. Později se tato městská část dokončila dle plánů Stavoprojektu Gottwaldov, respektive jeho zaměstnance Šebestiána Zeliny. Stejného projektu se použilo k uzavření bloku obytných domů na Švabinského nábřeží. Na tomto místě měly už v letech 1941

či 1942 vzniknout obytné domy pro železniční zaměstnance, navržené projekční kanceláří Ředitelství drah v Brně.²² Proč však jejich realizace neproběhla, není známo. V roce 1947 je nahradily Zavřelovy domy.

Rok 1948 se stal zlomovým nejen kvůli politickým omezením naší země, ale i pro diktát předepsaný veškerým oblastem umění. Kroměříž však toho léta žila jinou událostí – v letních měsících zde probíhala dlouho plánovaná celostátní výstava k oslavě památného sněmu s názvem *100 let českého národního života*. Její průběh zajišťovaly orgány státní správy, místní samospráva, školy, podniky i občané. Řešení vycházelo ze zkušeností města s pořádáním velkých zemských hospodářských výstav. Uměleckým zmocnencem byl jmenován Jiří Kroha. A tak se Zavřel při přípravách, na kterých se aktivně podílel mimo jiné i konцепčním řešením expozice města Kroměříž, znova setkal se svým učitelem, majícím za sebou již několik obdobných realizací, z nichž mezi nejvýznamnější patřily *Výstava severních Čech* v Mladé Boleslavi (1927), *Výstava soudobé kultury v Československu* v Brně (1928) či *Slovanská zemědělská výstava* v Praze (1947–1948). Jedním z hlavních přínosů této akce pro obec bylo odstranění válečných škod. Šlo zejména o rekonstrukci fasád památek i poničených domů, obnovu zámecké věže a novou úpravu Velkého náměstí, pod jejíž projekt se podepsal městský architekt [63]. Rychlosť a jednota prací byla přímo ukázková.

Následující období socialismu, které z počátku levicoví architekti přijímali s nadšením v domnění, že budou moci pokračovat v uskutečňování svých projektů dokonale fungující architektury, se ukázalo v jiném světle. Znamenalo konec éry funkcionalismu, atď vědeckého či emocionálního, a nastolilo nový řád stalinského klasicismu. Naštěstí pro Kroměříž se jí dotkl jen v malém měřítku (sídliště Slovan). Na nějaký čas byla dokonce pozastavena veškerá výstavba. V této době opouští Zavřel funkci městského architekta.

Při reorganizaci veřejné správy, formulované v zákoně O krajském zřízení z roku 1948, s platností od 1. ledna 1949, zanikl Okresní úřad a architektova kancelář se přestěhovala do Oddělení výstavby a územního plánu na Krajský národní výbor ve Zlíně, kde pracoval až do roku 1960 jako jeho vedoucí.²³ Po zrušení krajů další reformou v roce 1960 se Zavřel opět vrátil do Kroměříže, do funkce vedoucího Oddělení výstavby a územního plánu Okresního národního výboru.²⁴ V této době však architektův podíl na návrzích nových čtvrtí města a na urbanistické regulaci okolních obcí není zřejmý. Většina nových řešení byla zpracována Stavoprojektem Gottwaldov nebo Brno a Zavřel zde hrál pouze roli konzultanta a schvalovatele. Funkce městského architekta zůstala neobsazena až do revolučního roku 1989.

V padesátých letech se Janu Zavřelovi stala doživotním koníčkem snaha o zušlechtění města a zachování jeho kulturního dědictví. Bohužel, na starobylá města se dlouho pohlíželo spíše jako na prostor pro potencionální asanační přestavbu. I v Kroměříži se našly hlasy zastávající tento názor: „*A kdo by si nepřál, aby zmizela tak zvaná židovna, ty staré nezdravé domky v ulici Tylově a Moravcově, a aby vyrostla tam řada domů moderních?*“²⁵ Změna k lepšímu nastala po druhé světové válce, kdy Československý stát začal podporovat památkovou péči zřízením Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů a Krajských – posléze Okresních – středisek památkové péče. Kroměřížská památková komise se chopila přípravy materiálů pro prohlášení historického jádra za památkově chráněné. Coby její místopředseda měl architekt na tomto počinu výrazné zásluhy. Mezi další členy komise patřili například spisovatel, pedagog a významný místní kulturní činitel Jindřich Spáčil, ředitel Správy zámku a zahrad Miroslav Nesvadba či František Nesvadba, vedoucí redakce *Kroměřížské jiskry*. Spolupráce všech byla se zpožděním korunována úspěchem, když k 8. září 1978 stát historické centrum zařadil mezi městské památkové rezervace.

S rodným Brnem Zavřel nikdy nepřerušil kontakt. Jednak tam zůstala velká část jeho rodiny, jednak i nadále spolupracoval s vysokou školou. Díky vzpomínkám nejstaršího syna, jenž se stal rovněž architektem a externím učitelem na brněnské Fakultě architektury Vysokého učení technického, je doloženo, že jeho otec zde vedl a recenzoval diplomové práce studentů.²⁶

Od aktivní spolupráce s městem neodradil architekta ani důchodový věk, i tehdy byl nadále považován za autoritu a zván na důležitá jednání týkající se rozvoje Kroměříže. Stále se rovněž účastnil schůzí a výjezdů památkářů. Jan Zavřel umírá 13. 5. 1981, den před svými osmdesátými narozeninami.

3. Školení

3. 1. Brněnský funkcionalismus a jeho druhá generace

Když Jan Zavřel roku 1920 nastoupil na Českou vysokou školu technickou v Brně, začaly se teprve psát dějiny nově vzniklého Odboru architektury a pozemního stavitelství. Netrvalo však dlouho a ze školy se vytvořilo centrum, které vychovalo svou první generaci architektů a výrazně tak ovlivnilo kulturní prostředí mnoha měst. Vzdělání studentů bylo svěřeno do rukou pedagogů – celonárodně uznávaných osobností ve svých oborech. Zmiňme například profesory a architekty Emila Králíka, Adolfa Liebschera, Jiřího Krohu či výtvarníka Jaroslava Krále, nad kterými bděl Karel Hugo Kepka coby ideový původce a také děkan odboru. Kvalitu přednášek výrazně ovlivnil i fakt, že nešlo o masovou výuku v podobě, již známe z dnešního školství. Přesto řada absolventů upadla v zapomnění. Většinou tento smutný osud dopadl na ty, kteří v období hospodářské krize dali přednost jistotě zaměstnání ve státních službách a odešli do menších měst – tedy do prostředí poměrně nezajímavého pro dobovou kritiku. Někteří se již dočkali rehabilitace, jiní na své znovuobjevení čekají.

Výrazným počinem se v tomto smyslu stala výstava a vydání publikace věnované prvním absolventům brněnské techniky *Generace 1901–1910*. Tito Zavřelovi spolužáci, Petrem Pelčákem²⁷ souhrnně označení jako druhá generace brněnského „bílého funkcionalismu“, pomohli prosadit kvalitní moderní architekturu nejen ve velkoměstech, ale i v menších obcích. Mezi jejich přední představitele patří Bedřich Rozehnal, známý především svými nemocničními stavbami, Josef Kranz, architekt s výrazným výtvarným cítěním, Mojmír Kyselka, ceněný nejen pro své realizace škol, František Kalivoda, architekt, urbanista i organizátor kulturního života, Bohumil Tureček, Evžen Škarda, Miroslav Putna, Vladimír Beneš a další.

Ve druhé polovině dvacátých let, kdy vstupují čerství absolventi do praxe, se vývoj nové architektury zavřuje. Za významný mezník lze považovat *Výstavu soudobé kultury* na brněnském výstavišti v roce 1928 – jubilejní vládní projekt „oslavující prvních deset let ČSR kulturou a vědou, školstvím a vynalézavostí“²⁸. Při její realizaci se setkalo hned několik generací pražských a brněnských architektů. Významné osobnosti jako Josef Kalous, Emil Králík, Vladimír Valenta, Pavel Janák, Josef Gočár, Kamil Roškot, Bohuslav Fuchs nebo Jiří Kroha se podílely na návrzích i konečném provedení areálu výstaviště. V doprovodné kolonii Nový dům pod Wilsonovým (dnes Jiráskovým) lesem v Brně-Žabovřeskách pak na objednávku Svazu československého díla vzniklo celkem šestnáct nízkopodlažních modelových rodinných a nájemních domů a vil, reprezentujících postoje a názory jejich tvůrců na bydlení moderního člověka. V této české obdobě stuttgartské kolonie Weißenhof dostali příležitost také dva mladí studenti z České vysoké školy technické – Miroslav Putna a Hugo Foltýn, pro něž jejich dvojdům znamenal úspěšný začátek kariéry.

V téměř ideálních podmínkách navazovali autoři druhé generace brněnského funkcionalismu na své předchůdce. Bouřlivému rozvoji Brna (a také Bratislavě) výrazně napomohly i snahy prezidenta T. G. Masaryka o jejich decentralizaci a vytvoření dalších hospodářských center mladé Československé republiky. Brno se počátkem 20. století stalo moravskou metropolí s bohatým kulturním životem. Domov v něm našla řada umělců – například hudební skladatel Leoš Janáček, dramatik Jiří Mahen, průkopníci české divadelní moderny E. F. Burian a Jindřich Honzl, literární teoretik Bedřich Václavek, malíři Jaroslav Král a Antonín Procházka či sochař Vincenc Makovský. O svou šanci se rovněž přihlásili architekti, na něž tu čekaly nové – mimo jiné též urbanistické – úkoly. Brněnskou pobočku založily i pražský Devětsil, Klub architektů či SIA. Ještě před první světovou válkou se v Brně objevují i absolventi Českého vysokého učení technického v Praze Vladimír Fischer, Jaroslav Syřiště, Emil Králík, Jaroslav Oplť a Karel

Kepka – modernisté a budoucí profesoři nově ustaveného Odboru architektury brněnské techniky. Nechyběli ani žáci Jana Kotěry jako Valentín Hrdlička a Vladimír Škára nebo osobnosti, které za sebou měly vzdělání na vídeňských školách, jako Jan Mráček a Bohumír F. A. Čermák.²⁹ Avantgarda našla své průkopníky hlavně mezi členy další generace, přicházejícími v letech 1919–1925 rovněž z Prahy nebo Vídni. Prvním městským architektem se stal Jindřich Kumpošt. Jeho činnost doplnili zejména architekti Bohuslav Fuchs, Josef Polášek, Arnošt Wiesner, Oskar Poříska, Jaroslav Grunt, Jan Víšek či Otto Eisler, kteří se společně zasloužili o vznik unikátního souboru avantgardních staveb, svou invencí rovnocenných tém pražským. Čerství absolventi brněnské školy architektury se k těmto osobnostem záhy přidali a svými díly obohatili nejen prostředí velkoměsta, ale i okolních obcí. Všeobecně vřelé přijetí stylu funkcionalismu v Československu třicátých let jim otevřelo nové možnosti.

Pokud bychom pátrali po obecnější charakteristice funkcionalismu druhé generace brněnských tvůrců a po odlišnostech od jeho pražské varianty, našli bychom rozdíl zejména v měřítku, jež více bere v potaz potřeby člověka, a rovněž ve výraznější akcentaci detailu. Snad právě proto byl o něj takový zájem. Výjimku netvořila ani města s historickým jádrem či cennými památkami. Pracovalo pro ně hned několik mladých absolventů České vysoké školy technické (Prostějov – Miroslav Putna, Eduard Žáček, František Kalivoda; Uherské Hradiště, Hodonín, Olomouc, Jihlava, Kroměříž – Bedřich Rozehnal; Kyjov – Bedřich Rozehnal, Bohumil Tureček; Luhačovice – Mojmír Kyselka; Banská Bystrica – Adéla Bramborová). Tito mladí tvůrci ve svých zadání řešili různorodá téma – od urbanistických studií, přes sociální bydlení, školy, nemocnice, až po soukromé zakázky vil, domů nebo jen malých pomníků. Pro tuto dobu se stal příznačným požadavek na univerzálnost architektonické práce. Přesto se většina autorů postupně specializovala na určitý typ staveb, čímž však do jisté míry popřela

schopnost „zakladatelské generace, která byla s to přesvědčivě zvládnout stavbu jakékoliv velikosti a měřítka“³⁰.

Pominula doba výraznějších experimentů. Vlnu avantgardní architektury, která se svou funkčností snažila zlepšit život nejnižších sociálních vrstev, vytvořit zázemí pro plynulý chod měst či dát vyniknout buržoazním vilám, narušily záhy nepřející poměry válečného stavu a následné komunistické diktatury. V éře Protektorátu se výstavba pozastavila, kdežto pro nově postulovanou estetiku komunistického režimu byla již avantgardní architektura předválečného střihu ideologicky a formálně zcela nepřijatelná. Snad jen Bedřich Rozehnal zůstal jedním z posledních příslušníků generace brněnského „bílého funkcionalismu“, jež rozvíjela moderní estetiku i po roce 1948, což mu ve zinscenovaném procesu vyneslo dva roky vězení v Praze na Pankráci.

3. 2. Odbor architektury a pozemního stavitelství

O významu vzniku nového odboru na ČVŠT v Brně není třeba pochybovat, podstatné je však hlouběji objasnit metody výuky a způsob myšlení, kterými učitelé vybavovali své žáky před uvedením do praxe.

Studenti nastupující ve dvacátých letech na Odbor architektury a pozemního stavitelství museli absolvovat jednak předměty obecné, tj. společné technicky orientovaným oborům, jednak povinné předměty dané specializací. Rovněž mohli volit mezi tematicky zaměřenými přednáškami a cvičeními. Vyučovalo se rovněž v sobotu, avšak nejdéle do jedné hodiny odpolední. Předměty jako matematika, geologie, fyzika, technická chemie, geodezie, stavební mechanika, nauka o pružnosti a pevnosti, základy veřejného práva či národní hospodářství patřily do skupiny obecných a nejvíce se s nimi potýkali žáci nejnižších ročníků. Nechyběla ani výtvarná cvičení (figurální kreslení, ornamentální kreslení, stereotomie, krajinářství, modelování v hlíně), z nichž každé v rozvrhu zabíralo tři až šest hodin týdně.

Výuka probíhala pod dohledem odborníků, uznávaných architektů nebo akademických malířů a sochařů. Setkáváme se zde s Emilem Králíkem, malířem Jaroslavem Králem, později Františkem Hlavicou a se sochařem Václavem Machem. S postupem do vyšších ročníků přibývalo předmětů týkajících se samotné architektury a stavitelství. O pozemních stavbách přednášel Jaroslav Syřiště, o stavbách užitkových a hospodářských Vladislav Fischer, o železných a betonových Ladislav Záruba a architekturu si rozdělili Bohumil Babánek a Jiří Kroha s Adolfem Liebscherem, kteří vyučovali také o stavbě měst. Praktické znalosti doplnily ještě architektonické tvaroznalství a dějiny umění.

Po pěti letech skládali studenti závěrečnou zkoušku, sestávající se z teoretické a praktické části.

V druhém roce existence Odboru architektury (1920) bylo ke studiu přijato třicet uchazečů, včetně Jana Zavřela, jenž úspěšně absolvoval roku 1928. Na škole se znova objevuje ve školních letech 1930/31 a 1931/32, kdy zde působil jako konstruktér ústavu Architektury III, tedy jako Krohův asistent. Do této funkce nastoupil na místo Evžena Škardy, v roce 1932 jeho místo obsadil Otakar Oplatek. Asistentské období strávené pod vlivem silné osobnosti profesora, působícího na brněnské technice od podzimu roku 1925, podstatně ovlivnilo Zavřelovo příští profesionální směřování. Široce talentovaný učitel, jehož kariéra architekta započala originálními neoplastickými stavbami v Mladé Boleslavi, Kosmonosích, Kralupech nad Vltavou a Kutné Hoře, se stal příkladem hodným následování. I přes aktivní pedagogické působení nadále projektoval, účastnil se příprav několika výstav³¹ a také publikoval. Od roku 1927 redigoval brněnskou revue *Horizont*³², věnovanou současné kultuře v Československu, v níž uveřejňoval své programové stati na téma soudobé architektury. V tomto období sílí jeho levicové a sociální cítění. V roce 1930 navštěvuje Sovětský svaz a nebýt hospodářské krize, určitě by se nadšeně pustil do velkých projektů

socialistické výstavby. Vypracovává několik nerealizovaných soutěžních návrhů, a tak volí raději cestu, při které přehodnocuje dosavadní počiny avantgardy a zabývá se nově vyvstalými teoretickými problémy. Sám se vyjadřuje takto: „(...) *Architekt nesmí být zatčen pro potulku, nesmí opustit svou práci. Nemá co stavět; nechť tedy v pauze, vynucené klidem stavebního ruchu, přebuduje sám sebe, nechť přestaví své architektonické koncepce, svůj světový názor, oprostí jej od reakčních přežitků a vlivů, nechť buduje novou socialistickou architektonikou vědu, nechť z dědictví minulých epoch a z vrcholných vymožeností architektury za imperialismu, která ohromně obohatila odkaz, jejž převezme budující proletariát, vyvinuje vyšší formy socialistického stavebního konceptu (...)*“.³³ Uvažování o architektuře dostalo nový, závažnější, až jakýsi sociálně revoluční charakter. Novým smyslem avantgardního umění bylo zlepšit život lidí nižší třídy.

Krohovo teoretizovaní, jež potvrzuji i osnovy přednášek a praktických cvičení ze soudobé architektury,³⁴ vyústilo v téměř vědecky pojatý *Sociologický a Ekonomický fragment bydlení* (1930-1933). Nešlo však o ojedinělý počin v této oblasti. Například týdeník *Tvorba* vypsal již v roce 1930 anketu zabývající se bytovou otázkou (bytová politika, řešení bytové nouze, rozměry minimálního bytu a jeho vybavení atp.), na niž reagovali zejména někteří levicoví architekti. V témže roce se v Praze uskutečnila Výstava proletářského bydlení, jež však pro své zaměření byla po dvou dnech zrušena a o rok později znova realizována v Brně. A konečně v roce 1932 vyšla Teigeho kniha *Nejmenší byt*.

Další cesty do sovětského Ruska a nadšené propagování nové architektury vynesly Krohovi v roce 1934 tři měsíce vězení a suspendaci z profesorského místa, na které se mohl vrátit až o tři roky později. Zavřelovi, člověku pocházejícímu z chudých poměrů, bylo sociální smýšlení jeho profesora velmi blízké. Nerad však pouze teoretizoval, a proto ochotně přijal místo ve stavebním odboru městského úřadu v Kroměříži, které slibovalo

praktické využití nabytých poznatků a vzdělání. Viděno z jiného úhlu pohledu, vyhnul se hrozbě nezaměstnanosti, mezi architekty té doby tak časté.

4. Meziválečné období v tvorbě Jana Zavřela

4. 1. Rozvoj Kroměříže

Kroměříž, město uprostřed úrodné nížiny kolem řeky Moravy, měla po dlouhá staletí své existence zemědělsko-řemeslný charakter. Její rozkvět byl historicky spjat s olomouckým biskupstvím. Pro rozvoj obce se stalo klíčovým i období od poloviny 19. do poloviny 20. století. Počet obyvatel se za tu dobu téměř ztrojnásobil a Kroměříž, jež v roce 1854 čítala 7 536 obyvatel, jich tak má o sto let později již 19 644.³⁵ Za tento nárůst mohl především rozvoj průmyslu, nejprve potravinářského, oděvního, obuvního a později i strojírenského. Mezi největší zaměstnivatele patřily místní cukrovar (založen 1869, 450 zaměstnanců v roce 1925), první kroměřížská strojírna a slévárna Lorenz (založena 1877, až 500 zaměstnanců k roku 1935), továrna na obuv Färber (založena 1873, 350 zaměstnanců k roku 1910), výrobna pánských oděvů Eger (100 zaměstnanců k roku 1921), výrobna cementového zboží Nečas (založena 1915, až 150 zaměstnanců k roku 1915) a řada dalších – arcibiskupských, městských i soukromých podniků. Není proto divu, že nejpočetnější sociální skupinu tvořili dělníci a živnostníci.

První elektrárny, založené plynárenskou společností, se Kroměříž dostalo již roku 1903, vodní začala fungovat o dvacet let později. Vodárny bychom zde nalezli hned tři – arcibiskupskou (1848), městskou (1899) a vodárnu zemského léčebného ústavu (1910).

Přílivu obyvatel výrazně napomohla také zdravotnická vybavenost obce, v níž nechyběla nemocnice (klášterní již od roku 1880, městská všeobecná 1910, vojenská 1911), zemský léčebný ústav pro choromyslné, okresní nemocenské pokladny, lékaři či lázně.

Ani vzdělávací sféra nezůstala pozadu a tak se v Kroměříži soustředilo značné množství škol, díky čemuž se jí dostalo hrdého přízviska „Hanácké

Athény“. Na tuto skutečnost byla také náležitě hrdá. Situaci dokreslují slova starosty Josefa Jedličky (1919–1940): „*Jsme si vědomi, co znamenala Kroměříž pro kulturní život Moravy, a víme, co od nás čeká: intenzivní práci na poli národního vzdělávání, všemožnou podporu školství a veškeré kultury, práci tichou a na pohled bez ovoce, ale tím důležitější pro blahodárný vývoj našeho lidu.*“³⁶ Obecné školy a měšťanky doplnila řada gymnázií, učitelský ústav, zemská rolnická škola, zemské školy hospodyňská, mlékárenská a sýrařská, několik škol živnostenských, obchodní a odborná škola pro ženská povolání či škola hudební.

Vzhledem k těmto příznivým podmínkám zažila Kroměříž značný příliv obyvatelstva a začala se rozmáhat. Ruku v ruce s rozvojem města šel zvýšený a intenzivní stavební ruch. Statistiky potvrzují značný nárůst počtu domů: 766 (1869), 1 123 (1900), 1 399 (1921) a 2 372 (1950).³⁷ Několik míst k výstavbě nabídlo ještě historické centrum, avšak další rozšiřování probíhalo již „za hradbami“. Stavební činnost však bylo třeba usměrnit, vytvořit nový zastavovací plán a posílit infrastrukturu.

Tohoto úkolu se zhostila městská správa a pravděpodobně již na konci 19. století zřídila vlastní stavební úřad. Již dříve přidělilo ministerské nařízení z 8. prosince 1860 č. 268 ř. z. spravování stavební agendy okresním hejtmanstvím. V čele agendy pak stál okresní inženýr, jenž společně s podřízeným personálem obstarával zpravidla hned několik okresů (dohromady tvořily tzv. stavební okres).³⁸ Zároveň však začaly vznikat i stavební „oddělení“ na úrovni obecní.

4. 2. Stavební úřad a jeho organizace

Obec (v tomto případě město) coby právnická osoba disponovala stejně jako občané přirozenými právy. Na základě provizorního zákona z roku 1849, jenž byl později modifikován říšským obecním zákonem č. 18/1862, muselo být veškeré státní území začleněno do některé obce a také každý občan musel k nějaké obci příslušet. Obecními orgány se staly

obecní výbory a jejich výkonnými orgány obecní představenstva v čele se starostou. „*Jako samosprávné orgány, tedy ve vlastní samosprávné působnosti, obecní orgány spravovaly vlastní majetek a komunikace, zabezpečovaly chudinskou péči, národní školství, péči o osobní a majetkovou bezpečnost, tržní, stavební, požární, mravnostní a zdravotní policii a čelední a dělnické záležitosti.*³⁹ Rozhodnutí, zda to či ono město zřídí stavební odbor, zůstalo ve výsledku na volbě samosprávných orgánů a každé město v této věci postupovalo autonomně.

Novela obecního zřízení daná zákonem č. 76/1919 přinesla unifikaci obecních orgánů. Na místo obecních výborů nastoupilo obecní zastupitelstvo a obecní představenstva nahradily obecní rady. Změnilo se také postavení starosty, který až dosud sám vedl běžnou obecní agendu. Ke správě obecních podniků a ústavů sloužily fakultativní komise, nově byla ustavena finanční komise. V nestatutárních městech, mezi něž patřila i Kroměříž, plnil funkci obecního úřadu městský úřad. Městská rada mohla z jeho pracovníků zřídit pro jednotlivé úseky činností úřadu odbory, tedy organizační jednotky v rámci úřadu. Nad touto městskou samosprávou, která měla ekonomickou samostatnost (na základě předpokladu existence vlastního majetku a finančních zdrojů), již stát vykonával pouze právní dohled. Rámcové dělení narušily až organizační změny po roce 1948.⁴⁰

První archivní zmínky o městském stavebním odboru pocházejí z roku 1907, kdy vdova po městském staviteli Bedřichu Fialovi žádá město o vdovský příspěvek.⁴¹ Z toho vyplývá, že již na přelomu století se městský výbor cíleně zabýval regulací výstavby v obci. Z období před rokem 1918 pochází návrh plánu správního a obchodního (pracovního?) členění města Kroměříž – *Entwurf des Verwaltungsgliederungsplanes und des Gaschäftsverteilungsplanes der Stadt Kremsier*⁴² [1], jenž nově definuje strukturu všech úrovní úřadu. Mezi odděleními, do jejichž kompetence spadalo školství, sociální péče, zdravotnictví, městské hospodaření, policejní záležitosti, finanční správa a podobně, se objevuje i stavební odbor

s rámcově určenou sférou působnosti. Veškerou agendu odboru vykonávali až do roku 1920 tři zaměstnanci a jeden polír. Z toho pouze jeden byl absolventem techniky, zbylí dva průmyslové školy. Do roku 1926 přibyl ještě jeden pracovník se středoškolským vzděláním.⁴³

V zápisu z jednání městského zastupitelstva z března roku 1931 se dozvídáme o snaze města provést systematizaci stavebního úřadu a vypracovat nový služební řád. Starosta Jedlička na výtky zastupitelů odpovídá, že „(...) městská rada zabývala se otázkou systematizace. Aby měla pro tuto systematizaci nějaký podklad, dotázala se u jiných měst, jak tam systematizace provedena. Odpověděno, že systematizace dosud provedena není. Také u státu systematizace není provedena.“⁴⁴ Záhy nato však město určitou reorganizaci provedlo. Svědčí o tom dopis ze 4. dubna 1933 adresovaný městské radě ve Vsetíně.⁴⁵ Podobných příkladů korespondence, v níž si sousední obce vzájemně vyměňovaly zkušenosti týkající se jejich chodu, nalezneme v kroměřížském archivu desítky. Díky těmto dokumentům známe přesně strukturu stavebního úřadu, jenž fungoval samostatně, jako výkonný orgán městské rady. Nebyl členěn na samostatná oddělení, jeho činnost obstarávali pouze čtyři úředníci. V čele stál přednosta – inženýr s vysokoškolským vzděláním, se dvěma státními zkouškami a zkouškou stavitelskou. V tomto případě nemohlo jít o nikoho jiného než o Stanislava Švehlu, v té době již městského stavebního radu, který strávil ve službách města téměř čtyřicet let.⁴⁶ O Švehlovi můžeme říct, že to byl muž na pravém místě. Tento milovník umění měl kromě práce, jež byla zároveň i jeho koníčkem, ještě řadu dalších zájmů. Stal se prvním předsedou nově založeného kroměřížského *Klubu přátele umění* (1923), podílel se na vzniku *Skupiny moravských knihomilů* (1928), spolupracoval s časopisem *Bibliofil* nebo předsedal místní skupině *Družstevní práce* (1928).⁴⁷ Pod jeho vedením úřad vskutku vzkvétal. Rozhodně můžeme souhlasit se slovy redaktora Miloše Živného, jenž v jeho nekrologu napsal: „Stanislav Švehla

*byl mužem praktickým. Jako městský vrchní stavební rada se staral, aby i na vzhledu města bylo znát, že v jeho stavebním úřadě sedí estét.*⁴⁸

Vysokoškolsky vzdělaný inženýr architekt se dvěma státními zkouškami a mnohaletou stavitelskou a projekční praxí v úřadu působil ve funkci zástupce přednosti. Roku 1932 obsadil toto místo Ing. arch. Jan Zavřel. Na místa vrchního stavebního revidenta a technické výpomocné síly postačilo vzdělání z nižší průmyslové školy.

Rozsah kompetencí stavebního úřadu byl rozdělen podle jednotlivých oborů činnosti následovně (dle výše zmíněného dokumentu ze 4. dubna 1933):

1. *městský vodovod – kladení a udržování uličního potrubí, provádění domovních navrtávek, udržování čerpací stanice se strojním zařízením a vodojemem, zavádění vodoměrů, jejich evidence a záznamy o spotřebě vody, účtování*
2. *kanalizace – udržování a čistění stávajících kanálů, eventuálně projekty nových kanálů i s rozpočty*
3. *regulace města – návrhy regulačních čar, práce na regulaci celého města (na tomto místě je zdůrazněno, že se tak děje v poslední době), návrhy úpravy různých ulic a náměstí, zejména jejich parková a stromová výzdoba, úpravy různých návrhů na zastavení*
4. *stavební komise – vypsání a provedení všech stavebních komisí, evidence stavební registratury, předpisy stavebních poplatků, soupis stavebních komisí, vyplňování archů pro státní stavební statistiku, vytyčování stavební čáry a svahu*
5. *projekty – všechny projekty (rovněž zdůrazněno, že dnes již pro jejich vyhotovení mají kvalifikovanou sílu; dříve byly některé projekty zadávány místním odborníkům), stavební plány, rozpočty, detaily, stavební dozor, kolaudace účtu*
6. *různé – udržování všech obecních objektů a zadávání s tím spojených prací v rámci schváleného rozpočtu, dozor nad prováděním jiných prací,*

úprava ulic, cest a kanálů, dozor nad městskou cihelnou a kamenolomem, každotýdenní výpisy výplatních listin, evidence nemocenské pojišťovny, kolaudace všech účtů, stavební odhady budov, sestavování rozpočtových příloh pro obecní rozpočet.⁴⁹

Práci úředníků doplnily v jednotlivých oborech další specializované síly jako například strojmistr, vodmistr, pomocní montéři či dozorci.

Nové projekty pracovníků stavebního úřadu procházely složitou procedurou. Nejprve se k nim vyjadřovala městská rada a zastupitelstvo, které je muselo schválit. V další fázi se pro ně musel najít dostatek financí v rozpočtu města, což nebylo jednoduché. Zakázky se často realizovaly s několikaletým zpožděním a v některých případech dokonce vůbec. K velkým projektům typu urbanistického plánu Kroměříže se rovněž vyjadřoval Okresní úřad, který se jinak většinou staral spíše o stavební záležitosti okolních obcí, jejich komunikace, kanalizace a podobně. Za zmínku rovněž stojí, že v okrese Kroměříž měla až do roku 1960 stavební úřady pouze města Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem a Holešov.

4. 3. Funkce městského stavebního inženýra

Jan Zavřel přichází do Kroměříže v roce 1932, tedy v době, kdy bylo třeba usměrnit poměrně rozsáhlou výstavbu, vytvořit nové tepny a také stavby, které zajistí správný chod města a vyřeší bytovou otázku. Pro tyto úlohy, zrcadlící v sobě aktuální požadavky společnosti, se zdál nejlepším nový, racionální a funkcionální přístup architektů školených v hlavních centrech avantgardní architektury. Zastaralé historizující formy, stále převládající v tvorbě kroměřížských stavitelů, už neodpovídaly novým požadavkům. Téměř desetiletí trvalo maloměstu, než pochopilo, že estetickou stránku převyšují kritéria hygieny, ekonomičnosti, funkčnosti a lidskosti. A právě funkcionalismus, pro nějž forma nebyla primární, všechny tyto body splňoval.

Zájem o moderní vzhled Kroměříže zdůraznil Městský úřad i ustavením funkce městského stavebního inženýra, jenž se měl stát pravou rukou vrchního stavebního rady Stanislava Švehly. Z průběhu konkurzu vypsaného roku 1931 se dozvídáme, že stavební úřad byl přetížen prací a nestačil na úkoly mu svěřované. Již započaté stavby tak nebyly dokončeny v plánovaných termínech, kvůli čemuž často propadaly půjčky od Ústřední sociální pojišťovny. Do funkce městského stavebního inženýra s původně jednoletým funkčním obdobím vybrala městská rada ze sedmi uchazečů Ing. arch. Jana Zavřela, konstruktéra Ústavu architektury III České vysoké školy technické v Brně, jež měl podle všeho nejvyšší kvalifikaci.⁵⁰ Jmenován byl po schválení městským zastupitelstvem 16. prosince 1931. Jeho přijetí napomohl také doporučující dopis Jiřího Krohy. Problém zahlcenosti úřadu se však ani po roce Zavřelova působení ve funkci nevyřešil, takže byl 1. dubna 1933 jmenován definitivně.⁵¹ Kromě typicky úřednické práce dostal šanci vytvářet vlastní projekty. Na místě městského stavebního inženýra zůstal až do roku 1941, kdy převzal funkci vrchního stavebního rady po penzionovaném Stanislavu Švehlovi. Ne však nadlouho, jelikož poválečná situace s sebou přinesla další změny v organizaci úřednictva (viz. kapitola Život a dílo).

Podívejme se však blíže na problémy trápící rostoucí město a na architektonické úkoly, jež městský stavební úřad řešil v meziválečném období.⁵²

4. 3. 1. Sociální výstavba

Na přelomu dvacátých a třicátých let bylo prvořadým úkolem avantgardních architektů vyřešit bytovou otázku. Ta tížila zejména Prahu, nevyhnula se však ani ostatním městům. Architektonické soutěže na zastavění pražských a brněnských čtvrtí, které byly impulzem ke stavbě nových typů nájemních domů i jinde, reflektovaly novou společenskou situaci

s ohledem na požadavky běžného člověka. Potřeba velkého množství bytů vedla stavebníky k zamýšlení se nad ekonomickou stránkou věci. Válkou a hospodářskou krizí vyčerpaná země si obrazně řečeno nemohla dovolit luxus honosných fasád. Na scénu přichází funkcionalismus se svým osobitým řešením. Puristický vzhled fasády, kopírující vnitřní prostor stavby, nemohl nikoho urazit. Rovněž tak důmyslné řešení interiérů, v nichž se hlavní důraz kladl na hygienu a ekonomičnost. Přesto se některé návrhy zdaly být až příliš abstraktní a zejména starší generaci či méně progresivní občany spíše pobuřovaly. Hlavně venkov tak zůstal až na výjimky ve své výstavbě konzervativní.

Poměrně vysoká státní finanční podpora, výhodná zejména pro nájemní domy s malými byty⁵³ (až 90% nákladů), umožnila vznik řady nových obytných celků. Již roku 1922 začal v Kroměříži vznikat blok obecních nájemních domů v národním slohu v Kotojedské ulici a jen o několik let později nevšední blok domů ve tvaru trojúhelníku na dnešním Švabinského nábřeží. K práci na těchto projektech město povolalo pražského inženýra Jaroslava Smítala. Další nájemní domy byly dokončeny roku 1931 ve Smetanově ulici. Jejich autor, kroměřížský architekt Stáňa Musil, se zde již bezprostředně přiblížil avantgardnímu pojetí. K vybavení malých bytů s obytnými místnostmi do 20 m², situovanými kolem centrální chodby, patřily splachovací záchod, spíž a lodžie či pavlač, které oživovaly jak uliční, tak zahradní fasádu. Po vzoru anglického bydlení se v suterénu kromě sklepů a prádelny nacházel také byt pro správce, s vchodem směrovaným do zahrady. Fasáda zůstala prosta jakéhokoliv dekoru.

Nedostatek solidního, cenově dostupného bydlení pro nižší sociální skupiny však v Kroměříži i nadále přetrval. Stavební úřad hned několikrát využil stávající zástavby nájemních domů, kterou doplnil novými, byť tentokrát stylově odlišnými provedeními. Jejich dřívější realizaci neumožnilo snížení stavebních úvěrů od státu, které znamenalo zastavení veškeré nové výstavby i přestaveb ve městě. Dle nařízení Zemského úřadu v Brně z roku

1933 se mohly uskutečnit jen opravy udržovací, nevedoucí „*k zlepšení vzhledu budov neb pohodlí obyvatelů*“.⁵⁴ První domy pro chudé se tak svého vzniku dočkaly až roku 1936. Návrh z rukou městského stavebního inženýra splňoval požadavky dané Zákonem o stavebním ruchu z roku 1936, díky němuž mohla stavba obdržet státní dotaci, bez které by se v rozpočtu města dostatek financí nenašel. Třípatrový **dům s obytnými kuchyněmi**⁵⁵ na Šrámkově náměstí [33, 34] (dnešní ulici U Sýpek) tehdy zakončil blok Musilových nájemních domů z let 1931. Jeho jednoduchá zadní fasáda zůstala bez detailů, s pravidelně rozloženými řadami čtyřdílných oken, kdežto v čelní fasádě na první pohled zaujme asymetricky umístěný vstup s prosklenou schodišťovou věží nad ním, vpravo lemovanou dvoudílnými okny a větracími okénky spížíren. Dispozičně jde o podélný trojtakt s jedním jednopokojovým bytem a s šesti obytnými kuchyněmi na patře, umístěnými kolem centrální chodby. Obytná plocha místností nepřesáhla 24 m². K základnímu hygienickému zázemí patřily záchod a umyvadlo, lázeň měl pouze větší jednopokojový byt. Prát mohli lidé v suterénu, kde se nalézala prostorná prádelna se sušárnami. Pro děti bylo za domem zbudováno malé kruhové hřiště a také Šrámkovo náměstí mělo dostat parkovou úpravu. Kolaudace proběhla v říjnu roku 1937.

Další **domy pro chudé**⁵⁶ [51–54], rovněž třípatrové, chtělo město postavit na okraji města. V průběhu let 1938–1942 vznikla ve dvou etapách novostavba střízlivého a čistě účelného charakteru u silnice do Kotojed. Celkem čtyři domy do sebe pojaly 64 bytů s obytnými kuchyněmi. Na rozdíl od předchozího domu se v tomto případě dispozice změnila. Byty architekt rozmístil kolem schodišťového jádra střídavě, vždy po dvou na každé podezdě.⁵⁷ Schodiště osvětloval nadsvětlík v pultové střeše (sloužící rovněž k odvětrání) a druhotně i skleněné dveřní výplně. Symetrickou fasádu oživil pouze vystupující rizalit, za jehož malými okny se ukryvaly předsíně bytů a záchody. Podlahová plocha 24 m² odpovídala požadavkům sociální podpory bydlení definované ve výše jmenovaném zákoně. Kuchyňský kout

byl prosvětlen skleněnou luxferovou stěnou, vybaven betonovým pracovním stolem s betonovým dřezem a sporákem. Ani zde se lidem nedostalo lepšího hygienického vybavení, přestože již v roce 1932 se v místních novinách upozorňovalo na to, že nezbytnou hygienickou nutností jsou i koupelny! Pro nové obyvatele, kteří často před tím ani vlastní domov neměli, však tyto domy představovaly vysněný komfort. V roce 1939 si město Kojetín vyžádalo tento projekt jako předlohu pro vlastní domy pro chudé a roku 1941 byl dokonce beze změn schválen pro výstavbu v Holešově, leč nikdy neuskutečněn.

Další výstavba městských nájemních domů pokračovala až po válce, v letech 1947–1948. Blok domů na Švabinského nábřeží od Jaroslava Smítala uzavřel projekt Jana Zavřela. Tentokrát již nešlo o byty pro chudé, což se odrazilo v počtu pokojů (3) a celkové vybavenosti. Překvapuje množství důmyslně řešených skladovacích ploch, prosklené stěny v interiéru i prostorná lodžie. Zaoblené schody do sklepa tvoří jednu ze zvláštností, která je snadno vysvětlitelná dobovou módou vlastnit motocykl. Čelní fasáda stavby zůstala, stejně jako v ostatních případech, bez ozdob, s trojdílnými okny symetricky rozmištěnými kolem středového vstupu a průběžné luxferové stěny schodiště. Stejné obytné domy, tentokrát pro firmu PAL, vyrostly také na sídlišti Slovan⁵⁸ [64–67]. Svým vzhledem a měřítkem předurčily charakter výstavby nového sídliště budovaného v následujícím období v duchu socialistického realismu.

4. 3. 2. Školy

První světová válka zapříčinila pokles porodnosti, v důsledku čehož stagnovala ve dvacátých letech výstavba nových škol. Poválečné období je však mimo jiné charakterizováno i rostoucím počtem narozených dětí, jenž spolu s eliminací dětské úmrtnosti zaplňuje na konci tohoto období školní lavice žáky nejmladšího věku. Záhy se proto projevuje špatný stav školních

budov a nutnost modernizace. Dosud totiž město zajišťovalo pouze jejich nejnutnější opravy, přičemž obecně upřednostňovalo projekty sociálního bydlení.

O výstavbě nové obecné školy se jednalo už roku 1931. Pozemky u Šrámkova náměstí byly pro ni od rodiny Wechovy odkoupeny již následujícího roku, leč samotná výstavba byla několikrát odložena.⁵⁹ První návrh **školy Jungmannovy a Boženy Němcové** pojednával budovu jako rohovou. Jedna fronta s tělocvičnou směřovala do náměstí, druhá do nově projektované ulice, a to proto, aby veškeré učebny byly obráceny na slunnou stranu. Chodby pak ústily do jednoho schodiště, umístěného v rohu. Tato varianta byla zamítnuta pro „*nadbytek chodeb*“ a s ním související finanční náročnost. Svůj návrh podal také místní architekt Stáňa Musil, avšak i ten se městu zdál příliš nákladný. Stavební úřad proto vypracoval nový střízlivý plán, který řešil školu jako trojtakt – s centrální chodbou protínající budovu podélně [47–50].⁶⁰ Svažitý terén umožnil v suterénu zřídit učebny, prostornou shromažďovací místnost, cvičnou kuchyni s jídelnou i dílnou. Nechyběla kotelna pro centrální vytápění. Přízemí bylo vyčleněno pro dívčí školu, stejně uspořádání mělo i první patro chlapecké. Chodbu směrem do ulice obklopila šestice učeben, směrem do zahrady kabinety, sborovna, schodiště a sociální zázemí. Zleva přiléhala dvoupatrová tělocvična, přístupná rovněž vlastním vchodem z ulice. Francouzské okno z chodby prvního patra zpřístupnilo také její střechu, z níž se dalo točitým schodištěm s plným zábradlím vystoupat až na ohrazenou terasu hlavní budovy, o jejímž využití však nenajdeme zmínky. Stupňovité uspořádání boční fronty s tělocvičnou umožnilo dostatečné prosvětlení zahrady s dětským cvičištěm a záhonky.

Vnitřnímu racionálnímu a ekonomickému uspořádání odpovídalo také pojetí fasády. Ničím nezdobené uliční průčelí prolamovala s geometrickou pravidelností velká okna, suterén „vykukoval“ polovičními okny podélnými. Jediným dekorativním prvkem se stal vlajkový stožár nad vstupem, rozdělující budovu na dvě symetrické části.

Schvalovací razítko na plánech, na nichž se kromě Zavřela podílel také Švehla, nese datum 21. května 1938. Kolaudace proběhla k 25. říjnu 1939.

Podle nařízení Ministerstva školství z roku 1930⁶¹ mělo město zřídit také **školu živnostenskou pokračovací**. Vyhľédlo si pro ni pozemek v přední části bývalého hřbitova, kde doposud stál obecní hospodářský dvorek, a již následujícího roku chtělo na její provedení vypsat soutěž. Plány byly velkorysé, a nebýt stavebního omezení brněnského Zemského úřadu v roce 1933, snad by se dočkaly realizace. Přednost však v rozpočtu dostala kanalizace, nezbytná pro obyvatelstvo Kroměříže z důvodů hygienických i hospodářských. A tak se o její stavbě začalo znova mluvit až roku 1936: „(...) Po krizi v živnostech se prozatím od stavby muselo upustiti, dnes jeví se zase potřeba této nové budovy. Tato nová budova má býti postavena na obecním pozemku vedle starého hřbitova, proměněného dnes v park, a spojena by byla s budovou pro školu obchodní, takže by obě školy tvořily jedinou budovu.“⁶² Plány města se však ještě několikrát změnily. Po vyškrtnutí z rozpočtu na rok 1937 se stavba konečně dočkala zahájení v roce 1938. První návrhy živnostenské školy⁶³ [10, 11] bezesporu vytvořil Jan Zavřel, ještě nasáklý atmosférou brněnské školy architektury a pln entuziasmu. Koncepce nekopírovala žádné dosud známé a téměř typizované schéma školních budov. I zvolené místo na nároží dvou hlavních ulic, v těsném sousedství centra, odpovídalo důležitosti stavby. Asymetrická, členitá a výškově rozdílná hmota svým vzhledem opisovala vnitřní uspořádání. Kromě učeben, skrytých za pásovými okny, do sebe měla pojmout také velký přednáškový sál s projekční komorou a knihovnu s letní čítárnou na střeše.

Další verze z let 1935, 1936 a 1938 [25–29] jsou plně vázány na nové místo – parcelu při jihozápadním okraji Bezručova parku. Martina Mertová detailněji popisuje: „Ještě v plánech z roku 1936 Zavřel rozvíjí členitější půdorys vyhýbající se symetričnosti. Základní rozvrh připomene o něco

*mladší projekty Poláškovy či Kyselkovy pro Brno či Přerov, zejména centrálně umístěný dvojitý vstup kolem „buňky“ školníka, nebo zvýšený suterén použitý jako běžné patro. Zdá se tedy, že měl přehled o aktuálním vývoji otázek školní architektury. Plán každého patra je řešen individuálně a téměř symbolicky vyznívají schematické půdorysné plány, kde je v místech okenních ploch jednoduše vynechaná kresba. Požadavek otevření prostoru je vzhledem k minimu plného zdiva dotažen ke své hranici. (...)*⁶⁴ Poslední projekt již definitivně ztratil na lehkosti a přiblížil se vzhledu školy Jungmannovy a B. Němcové, s tím rozdílem, že k hlavní budově bylo zprava přičleněno přízemní křídlo s dílnami a vstupní rizalit, završený balkónem, vytvořil dominantu jinak strohé fasády. Přečnívající křídlo by mohlo připomenout obdobný rozvrh Masarykovy živnostenské školy pokračovací v Hodoníně z let 1929–1930 od Jaroslava Grunta.

Novostavba byla podle schváleného plánu z roku 1938 zkolaudována v roce 1941 a těsně po válce proběhla ještě dostavba dílenského traktu. Na základě soutěže svěřil stavební úřad povedení kroměřížským firmám Ing. Zapletal, Krajčí a Hůlky.

Pravděpodobně kolem roku 1940 vznikly také návrhy pro **učňovský domov**⁶⁵ [30–32], který měl vyrůst hned vedle obchodní a živnostenské školy a vyplnit tak prázdnou nárožní parcelu. Zavřelova idea však zůstala jen na papíře. Hranolový tvar budovy narušilo hned několik prvků – přečnívající asymetrická partie vstupu, balkónový rizalit, prosklený arkýř skrývající prostor čítárny či střecha částečně zastiňující slunnou terasu. Celkový vzhled korespondoval s řešením sousedící školy, což je evidentní z použití stejného typu oken, výškových linií i rozestupů mezi nimi. Vybavení internátu patřilo bezesporu k tomu modernějšímu. Nechyběla knihovna s čítárnou, jež se mohly v případě potřeby proměnit v promítací sál, osmnáct čtyřlůžkových pokojů pro studenty, pokoje pro nemocné, dozor, učitele a personál, v suterénu prostorná kuchyň s jídelnou a na samotné terase prádelna

se sušárnou. Ke škodě města, dodnes se potýkajícího s nedostatkem bydlení pro studenty, nebyl projekt nikdy realizován.

4. 3. 3. Zdravotnická zařízení

Na počátku třicátých let se začínají ozývat hlasy požadující rozšíření stávajícího areálu nemocnice (Jan Flora, 1908–1909). Chyběla lůžka pro nemocné, zejména na infekčním oddělení, hospodářský pavilon, o nutnosti menších oprav stávajících budov, jež sloužily lidem už přes dvacet let ani nemluvě. Složité finanční poměry města však neumožnily razantní řešení, jaké by nejspíš uvítal i někdejší ředitel nemocnice Jaroslav Elgert. Přestože Zavřel na vysoké škole absolvoval přednášky i praktikum z užitkových staveb, kde nechybely stavby nemocniční, sám si tento velký úkol řešit netroufnul. Zájem projevili Josef Polášek či Jaroslav Stockar, který v letech 1932–1934 vypracoval plány celkové úpravy nemocničního areálu i s modely.⁶⁶ Tento návrh město odmítlo a za prioritu označilo **hospodářský pavilon**⁶⁷ [12–19]. Jeho konečné řešení vypracoval místní stavební úřad. Zavřelův rukopis, zejména u první varianty, je nepopiratelný [12, 13]. Černě vybarvené velké plochy oken budovy a znázornění funkčnosti vnitřních provozů za pomoci šipek převzal od svého učitele Jiřího Krohy.

Navenek jednoduchá stavba byla uvnitř důmyslně organizována. Přízemí obsáhlo kuchyni s prádelnou a sklady, patro posloužilo zejména jako jídelna a ubytovna pro personál včetně řádových sester, jež tu dokonce měly vlastní kapli. Ta na fasádě budovy vynikla v podobě rizalitu s malými čtvercovými okny. Druhou pohledovou dominantou se stal komín kotelny, přidružené nízké stavby s úzkými pruhy oken, který rozrušil jinak horizontální charakter celého projektu. Stavbu realizovala firma místního stavitele Josefa Zapletalá.

Další rozšiřování nemocnice probíhalo od let čtyřicátých až po sedmdesátá, podle návrhů dalšího ze Zavřelových brněnských spolužáků

– Bedřicha Rozehnala. V oboru již dobře známý architekt vypracoval na základě soutěže (1939) rozsáhlý návrh budoucího zastavění areálu. Realizace se však dočkal jen chirurgický pavilon a hospodářská budova.⁶⁸

Mezi další zdravotnická zařízení, byť ne zrovna nemocničního typu, je třeba zařadit i **Okresní nemocenskou pojišťovnu**⁶⁹ [58–60], která doplnila Pořískovu novostavbu okresního úřadu (1938) v ohybu okružní třídy. Tato část města, těsně za hradbami, byla dle nového regulačního plánu vyhrazena administrativním budovám. Sám autor se o tom počinu vyjadřuje takto: „*V několika letech bylo zde otevřeno několik nových ulic a rozvinul se tak silný stavební ruch v místech, které ještě donedávna bylo považováno za periferii města. Půjde-li stavební ruch tímto tempem dále, vznikne brzy druhé náměstí, na něž je v regulačním plánu pamatováno. V čele starého hřbitova postavena je v krásném rámci přírodním jako v zahradě nová budova okresního úřadu. Až bude upravena třída Na Příkopech a Husovo náměstí, k němuž je fronta náměstí obrácena, bude to nejkrásnější ulice města, k čemuž přispěje i moderní budova okresní nemocenské pojišťovny.*“⁷⁰

Asymetrická nárožní parcela nebyla jediným problémem, se kterým se musel architekt vyrovnat. Město si totiž stanovilo podmínku, že musí být dodržena hladina zástavby v ulici Na Příkopech (dnešní třída 1. máje) a Husova náměstí. Proto se jako ideální řešení jevilo koncipovat stavbu jako dva samostatné výškově rozdílné celky, vzájemně do sebe zaklesnuté. Nižší, avšak funkčně dominantní budova přivrácená fasádou do Husova náměstí, se zdá být svým pojetím blízká brněnskému sanatoriu dr. Šilhána (1929–1935) od Jana Víška. Na první pohled zaujme podobnost obou fasád, kterým dominuje geometrická struktura velkých okenních ploch a průběžné prosklení, dávající vyniknout schodišťové věži. Zavřel však stavbu nadále obohacuje, když ji doplňuje o kulaté nároží či podélná větrací okénka. Vnitřní, trojtraktově členěný prostor vyplnily kanceláře úředníků a ordinace lékařů.

Vyšší, třípatrová budova do sebe zahrnula bytové prostory, včetně svobodárny. Středu symetrické fasády dominuje vysazený arkýř, který ukrývá schodišťovou věž. Vertikálně umístěná okna arkýře kontrastují s horizontálními větracími okénky a velkými plochami oken umístěných po stranách. Stavbu v letech 1939–1940 realizovala kroměřížská firma Josefa Slezáka, kolaudace proběhla 15. října 1940.

Nárůst počtu úředníků si v pozdějších letech vyžádal vytvoření projektu přístavby a nadstavby nemocenské pojišťovny, tehdy již plnící funkci Okresního úřadu (1968 – 1973). Paradoxem je, že ho musel schválit sám architekt Zavřel. Původní ráz ani tak nenarušila dostavba třetího patra úřední budovy, která jen kopírovala patro nižší, jako spíše přístavba, u níž velikost, členění i rytmus oken naprosto porušily původní vyznění budovy.

4. 3. 4. Vstupní areál městského hřbitova [20–24]

Historie nového městského hřbitova se začala psát v roce 1900, když přestala dostačovat kapacita starého, umístěného u silnice do Kotojed. V důsledku zřízení zemského léčebného ústavu pro choromyslné, a o něco později také nemocnice, výrazně po roce 1908 narostla úmrtnost. Roku 1911 obecní výbor rozhodl o umístění nového hřbitova na pozemcích na Ratajské silnici, v místě stávající obecní cihelny. Většinu parcel město odkoupilo od arcibiskupského velkostatku. Plán úpravy, předložený Stanislavem Švehlou, byl na základě hlasování přijat 17. července 1912 a ještě téhož roku se začalo s úpravami hřbitova a výstavbou kaple, „mrtvolny“ a skleníků. Díky působení spolku *Krematorium*, který byl odnoží pražského *Ústředního spolku*, se v Kroměříži dvacátých let začaly výrazněji prosazovat pohřby žehem. Podnět ke zřízení urnového háje vzešel ze schůze spolku roku 1928. Návrhu provedení se ujali publicista a teoretik sakrální architektury Emil Edgar a František Sýkora, ředitel pražského vinohradského hřbitova.⁷¹

Jejich koncept spojoval přísně geometrická pole urnových náhrobků s volnou přírodou, v podobě ostrůvků zeleně.

Dokončení Švehlova projektu narušila druhá světová válka. Celému areálu chyběla už jen obřadní síň a budovy s kancelářemi a s byty pro zaměstnance. Plány znova vypracoval stavební úřad v roce 1935, tentokrát však za velkého přispění architekta Zavřela, jehož podpis také projekt nese.⁷² Realizace se měla uskutečnit ve dvou fázích: nejprve symetricky umístěné nízké budovy s pergolovitou chodbou po obou stranách vstupu, poté samotná obřadní síň. Náklady na první etapu ve výši 150 000 korun byly uhrazeny z půjčky poskytnuté pražským spolkem *Krematorium*.

Přízemní vstupní budovy patří mezi klasické ukázky funkcionalistické architektury. Levá do sebe pojala byt pro zřízence, pokoj pro kněze a veřejná WC, pravá pak byt správce a dvě kanceláře. Jejich čelní fasádu Zavřel prolomil vždy dvěma čtyřdílnými okny, jež téměř splývají v jedno pásové, a obdélnými větracími okénky vykukujícího suterénu. Symetrii však porušují ostatní fasády, různě kombinující otvory dveří, vícedílných oken a úzkých podélných okének. Zajímavý akcent tvoří stříška podepřená kulatými sloupy, která měla všechny tři budovy propojit v jeden architektonický celek a zároveň posloužit obecenstvu jako úkryt před deštěm. Oživena je luxferovými průhledy. K uzavření areálu posloužila jednoduchá kovová mříž mezi předními budovami. Významu místa odpovídala i zahradní úprava s dominantní sochou truchlícího anděla, umístěnou v ose vstupu.

Stavbu v letech 1936–1937 provedla firma Ing. Ladislava Mesenského, známého kroměřížského stavitele.

4. 3. 5. Technické zázemí města

Nutnost postavit nový hospodářský dvůr [44–46] si vyžádal jednak nedostatek místa pro nové vozy technických služeb města, jednak to, že původní dvůr měl ustoupit plánované výstavbě Okresního úřadu. Jako místo

pro stavbu byl zvolen obecní pozemek naproti vstupu na městský hřbitov. Pro nedostatek finančních prostředků však městská rada provedení několikrát zamítla a odložila na neurčito. V roce 1939 byl hospodářský dvůr prozatímнě zřízen ve vojenských budovách přesněji nejmenovaných kasáren.

V plánech, jež vznikly v kanceláři stavebního úřadu roku 1937, se smísilo tradiční pojetí venkovských dvorků s funkcionalistickou estetikou.⁷³ Tato dvojakost svědčí o spolupráci stavebního rady Stanislava Švehly s architektem Zavřelem.⁷⁴ Zejména centrální vstupní budova a garáže nesou typické znaky Zavřelovy tvorby. Měly snad tyto stavby komunikovat s protějším vchodem na hřbitov? Stylově určitě ano. Fasáda vstupní budovy je jen variantou domu pro chudé na Šramkově náměstí, ačkoliv vnitřní dispozice se liší. Kolem centrálního schodiště architekt umístil vždy dva byty na každé patro, v suterénu pak prádelnu se sušárna a sklep. Jako u všech Zavřelových projektů, můžeme i zde nalézt prvky, které rozbití jinak přísnou symetričnost kompozic a fasád. Stejně tak je tomu i u jednoduchého průčelí garáží, kde řád daný pravidelně rozmístěnými podélnými okny narušují velikostně i početně jiná okénka pole posledního. Ostatní budovy komplexu odkazují k velmi tradičnímu pojetí hospodářských stavení, jak o tom svědčí i vysoké sedlové střechy nebo rustikálně členěná okna.

Spolupráce vrchního stavebního rady Stanislava Švehly s městským inženýrem Janem Zavřelem byla pro Kroměříž bezesporu přínosem. Na prvním místě bychom mohli uvést posílení infrastruktury, usměrnění dalšího růstu města či vznik kvalitního souboru staveb, jež svému účelu slouží bez výjimky dodnes. Nelze však pominout ani práci na první pohled neviditelnou, jako například starost o rozšiřování vodovodu a kanalizace, udržování obecních objektů a silnic, činnost stavební komise či rozpočtování.

5. Městští architekti

Meziváleční architekti, jež našli svá uplatnění v menších městech republiky, rozhodně nebyli tvůrci nižších kvalit. Často vytvořili díla, ba někdy i celé komplexy, které by stály minimálně za zmínku v dobových odborných periodikách. Ne vždy se jejich umělecký vývoj vlivem požadavků města a finančních omezení pozastavil či zjednotvárněl. Ačkoliv pro svérázný přístup mladých architektů k řešení konvenčních zakázek nenašly všechny obce pochopení, přesto se objevily takové, jež pro jejich tvorbu vytvořily téměř ideální podmínky. Pochopily snad i v této komplikované době, jakou roli může hrát kvalitní architektura pojatá jako umělecké dílo?

Zavřelovy realizace v rámci městského stavebního úřadu v Kroměříži bezesporu ráz města obohatily. I jemu se podařilo pozvednout úroveň místního stavitelství. Pokud bychom však měli hodnotit výtvarnou kvalitu děl, je třeba říct, že postupem času klesala. Stavby po roce 1936 ztrácejí na vzdušnosti, jejich hravost nahrazuje těžkopádnost a důmyslné detaily nic neříkající dekorace. Toto zobecnění lze uplatnit i na domy postavené těsně po válce. Kde hledat příčinu? V napjatých rozpočtech, ve spolupráci s profesně starším kolegou, v kritice z řad veřejnosti, v pracovním vyčerpání či v sílících zájmech na poli památkové péče? V Zavřelově případě nejspíš ve všem dohromady.

Naproti tomu podmínky na stavebním úřadě v nedalekém Prostějově umožnily jinému architektovi rozvinout jeho fantazii. Další brněnský rodák a absolvent tamější techniky Miroslav Putna (1904–1994) byl přijat do služeb města roku 1936 na doporučení Jiřího Krohy. Inspirativní školení u expresivně založeného profesora ovlivnilo jeho budoucí tvorbu, charakteristickou svou dynamičností. Ve městě, kde funkcionalismus již zapustil své kořeny, navázal na práci svých předchůdců. Jak místní, v projevu stále tradiční stavitelé (Čeněk Venclík, Rudolf Konečný, Josef Nedělník), tak i řada architektů zvučných jmen (Jan Kotěra, Emil Králík, Karel

Hugo Kepka, Osvald Polívka a další) rozvíjeli bohatost architektonického projevu Prostějova již od přelomu 18. a 19. století.⁷⁵ Tento vývoj, užívající ještě různé neoklasicistní a secesní prvky, ukončila první světová válka. Následná dvacátá léta jsou charakteristická hledáním výrazu, více či méně ovlivněného novými konstrukčními možnostmi a trendy přicházejícími ze zahraničí (zejména z Anglie a Holandska).

5. 1. Stavební úřad v Prostějově

Ještě na počátku dvacátých let však město nemělo vyvinutý stavební úřad natolik, aby vytvářel vlastní urbanistická řešení či projekty městských budov. Kvalifikované pracovníky nahrazují architekti z Brna, Prahy nebo místní stavitelé. Růst Prostějova, jednoho z nejprůmyslovějších center Moravy, usměrnil regulační plán z roku 1922. Jeho autoři, hlavní architekt brněnského stavebního úřadu Jindřich Kumpošt a urbanista Josef Peňáz, se snažili o vytvoření nadčasového řešení, jež počítalo s nárůstem obyvatel až na 85 000 (z tehdejších 33 000).⁷⁶ Jindřich Kumpošt se stal i autorem holandským stylem ovlivněné budovy Městské spořitelny⁷⁷ (1925–1926). Jen málo provedených staveb druhé poloviny dvacátých let však dosáhlo vynikající úrovně. Jednalo se například o vilu Ludvíka Bauera⁷⁸ (1928) odkazující na anglickou tradici podle projektu rovněž brněnského architekta a Wagnerova žáka Bohumíra F. A. Čermáka, českobratrský evangelický sbor⁷⁹ (1926–1927) od pražského Bohumíra Kozáka či nájemní dům J. Pažouta⁸⁰ (1928–1930) od někdejšího Kotěrova spolupracovníka Ladislava Machoně ve stylu blízkém Loosově či brněnské Wiesnerově tvorbě. S funkcionalistickými prvky se poprvé setkáváme v nájemním domu R. Bauera⁸¹ (1929–1930) od pražského architekta A. Steklmachera. Nepřekvapí nás ani fakt, že první uskutečněná díla v duchu „bílého funkcionalismu“ vyšla z pera jednoho z prvních absolventů Odboru architektury v Brně – Eduarda Žáčka. Jeho nejranější realizací se stal

rodinný dům pro ředitele firmy Vulkania Bedřicha Čížka v ulici Pod Kosířem (1930–1931). Žáček se stal nejvyhledávanějším architektem zejména v oblasti rodinného i nájemného bydlení a zároveň nejvýraznější osobností prostějovského stavitelství první poloviny třicátých let. Své zakázky mu svěřilo také město, když jej požádalo o projekt dostavby obytného dvorního traktu Městské spořitelny (1930–1931), domova řádových sester v areálu městské nemocnice (1932) a živnostenské školy (1932–1936).⁸² Dalším architektem – funkcionalistou, jež v Prostějově působil od roku 1933, byl Antonín Navrátil. Dílo tohoto absolventa pražské Uměleckoprůmyslové školy (učitel Pavel Janák), jehož doménou se staly rodinné domy a obytné domy s minimálními byty, charakterizuje důraz na dokonalou funkčnost a formální vyváženosť. Ačkoliv hned po příchodu předložil vlastní návrh na zastavení olomouckého předměstí v Prostějově a zúčastnil se několika architektonických soutěží, dočkal se první realizace v podobě nájemného domu manželů Kozlových⁸³ až v roce 1937. I jemu město dalo příležitost vypracovat některé zakázky, na které však přísně dohlíželo. Šlo například o bytový dům pro zaměstnance Městské spořitelny⁸⁴ (1937) či nerealizované návrhy městských jatek (1939) a Okresní nemocenské pojišťovny (1940). V Prostějově konce třicátých let působil také František Kalivoda, rovněž někdejší student České vysoké školy technické v Brně, známý spíše jako schopný novinář a organizátor brněnského kulturního dění. Jeho vrcholným a zároveň nejspíš jediným dílem zde je pozoruhodný dům Radomíra a Vlasty Růžičkových (1938–1939), uzavírající řadovou zástavbu Arbesova náměstí.⁸⁵

Do stavebního dění druhé poloviny třetího desetiletí výrazně zasáhl také Navrátilův vrstevník Miroslav Putna, jenž strávil ve službách prostějovského stavebního úřadu jako městský stavitel a stavební komisař téměř patnáct let.⁸⁶ Svou kariéru však započal už v době vysokoškolského studia realizací rodinného dvojdomu (společně s Hugo Foltýnem, 1927–1928) v kolonii Nový dům, v níž patřil k těm nejprogresivnějším. Inspirací jemu i jeho spolužákovi byl bezesporu Le Corbusierův dům ve stuttgartské

kolonii Weißenhof, což je patrné z velkých ploch pásových oken lícujících s fasádou, z rizalitu uliční a boční fasády nadnášeného subtilními sloupy či z velkých střešních teras.⁸⁷ Postupem času však Putna dospívá k vlastnímu, více dynamickému pojetí.

Stejně jako v Kroměříži i zde, v Prostějově, sužovalo stavební úřad množství úkolů. Miroslav Putna se hned po svém příchodu pustil do řešení toho nejzávažnějšího – do projektů sociálního bydlení. **Pavlačové domy** v Šárce⁸⁸ (1936–1937) [68–71] navázaly na starší malobytové domy z počátku třicátých let. Komplex tvaru U obsáhl 96 jednopokojových a dvoupokojových bytů s kuchyňským koutem i kompletním hygienickým zázemím. Na první pohled nevýraznou stavbu oživily zajímavé detaily, mezi něž patří nepravidelně rozmístěné kulaté sloupy podpírající severní fasádu, výrazné betonové pavlače s kovovými prvky a oblými zakončeními či odsazené kulaté rohy schodišťových věží spojujících jednotlivá křídla. Realizace se ke škodě věci nedočkaly betonové balkóny, jež měly oživovat průčelí s pravidelně se střídajícími dvoudílnými a čtyřdílnými okny, a jednoduchá trubková zábradlí pavlačí vnitřního dvora. Jediným tradičním prvkem zůstala valbová střecha, důmyslně však skrytá za vysazené korunní římsy. Do vnitřních prostor se vcházel vstupy v přízemí, plnícím funkci suterénu se sklepy, prádelnami a sušárnami, a skrze pavlače dále do bytů.

Díky splnění podmínek Zákona o stavebním ruchu z roku 1936 mohly vzniknout i další, rovněž nejen dobře technicky, ale i výtvarně pojednané **domy sociálního bydlení**⁸⁹ v Drozdovicích [76–78]. Třípatrový blok se čtyřmi samostatnými vchody ukazuje dvě rozdílné polohy Putnovy tvorby: na jedné straně se zde setkáváme s až puristickou prostotou zahradního průčelí, na druhé straně s výrazně plasticky modelovanou hmotou uliční fasády, kde jsou rozdílné funkce vnitřní dispozice zdůrazněny pro architekta typickými výrazovými prostředky – vysazeným schodišťovým rizalitem neseným sloupy, tentokrát kónickými a betonovými balkónky s trubkovými bočnicemi, jejichž protikladem jsou zasuté lodžie. Ve čtyřpatrové budově tak

celkem vzniklo 76 jednopokojových a dvoupokojových bytů s veškerým příslušenstvím, včetně dvou prádelen, sušárny, sklepních kójí a skladu paliva umístěných v suterénu. Stavbu v letech 1938–1941 realizovaly Sdružené firmy Benda & Nedělník, Beneš, Gutheil, Stárek a Vychodil ve dvou etapách.⁹⁰ Opakovala se zde táz situace jako při provádění kroměřížského domu pro chudé v Kotojedské ulici, kdy německá okupace načas pozastavila veškerou činnost. Oba Putnovy projekty sociálního bydlení, obohacené o osobitý přístup autora, představují jedny z vrcholných realizací výstavby tohoto typu na Moravě třicátých let.

Ve stejné době byla zbudována i **Jubilejní mateřská škola**⁹¹ (1938–1939) [75], která výše zmíněný komplex stylově doplnila. Poprvé nás může zaujmout i důmyslné interiérové řešení: veškeré technické zázemí (kotelna, prádelna, kuchyně a šatny) a ordinace dětského lékaře zůstaly skryty v přízemí, kdežto patru dominovala jediná prostorná místnost, jíž bylo možné rozdělit dle potřeby paravány. Exteriér opět dokládá dvojí přístup architekta. Střízlivou čelní fasádu s dominantním, symetricky umístěným vstupem po stranách dekorují pouze nestejně okenní obdélníky, kdežto zahradní část je hmotově členitá. Kónické sloupy podpírají vysazené první patro, pod nímž se nachází „sala terrena“ s expresivním prvkem konkávně prohnuté vnější zdi. Za inspirační zdroj autora bychom mohli považovat obdobně uspořádanou mateřskou školku Wiedikon v Zurychu, jež byla publikována v časopise *Stavitel* roku 1932.⁹²

Město Prostějov však muselo řešit i bydlení zaměstnanců vlastních podniků. Městská spořitelna si podala žádost o povolení ke stavbě rohového **nájemního domu** [72–74], pod jehož projekt se podepsal městský stavitel Miroslav Putna, v květnu roku 1938.⁹³ Ještě téhož roku byla schválena i změna výškových limitů ulice Slovenské a Žižkova náměstí, jejichž rozdílné úrovně se architektovi podařilo dobře zvládnout. Plasticky ztvárněné nároží za pomoci balkónů kontrastuje s klidnými řadami trojdílných oken

přivrácených k náměstí a s různorodou směsicí oken fasády Slovenské ulice. Halové dispozice vícepokojových bytů, kompletně vybavených, odpovídaly vyššímu standardu bydlení, v němž nechyběly ani prádelna se sušárnou. Stavbu provedly místní firmy R. Konečného a J. Nedělníka. Kolaudace proběhla v lednu 1939.⁹⁴

Bezesporu vrcholným dílem můžeme nazvat Putnovu **úřední a obytnou budovu Městských elektrických podniků [79–81]**, postavenou v letech 1938–1940 firmami Z. Chytla a F. Urbanovského na Poděbradově náměstí. Tímto projektem architekt navázal na místní tradici, která se snažila o dispoziční propojení rozdílných provozů. Zároveň však popustil uzdu své fantazii a netradičně pojednal jak interiér prvního, administrativního patra, tak i celkovou podobu exteriéru. Také zde Putna použil svého oblíbeného motivu, když rizalit vyšších podlaží podepřel sloupy, mezi něž ale umístil okenní tabule a vytvořil tak prostor pro výkladní skříně obchodů. Administrativní prostory pak ukryl za mírně předsazené pásové okno vinoucí se po celé délce jižní fasády, které nepřerušuje ani arkýř s kanceláří ředitele. Obytná podlaží rytmizují pravidelně se střídající řady betonových balkónků a oken. Poněkud mohutněji působí severní fasáda s několika druhy arkýřových výstupků, naopak zešikmená západní stěna s kulatým arkýřem zasedací síně a dlouhými zapuštěnými balkóny působí velmi živě. Celkový vzhled ještě dokreslila struktura světlého keramického obložení. Uspořádání vnitřních prostor se odehrává kolem dvou schodišť, kolem nichž jsou rozmístěny i kompletně vybavené vícepokojové byty s halovou dispozicí.⁹⁵

Pokud bychom tuto zakázku porovnali s kroměřížskou Okresní nemocenskou pojišťovnou, rovněž spojující různé typy provozů, na první pohled bychom mohli vidět rozdílnost obou pojetí: Zavřelovo umírněný přístup s důslednou horizontální izolací obytné části od pracovní (každá vlastní budova) v kontrastu k Putnovu dynamickému členění hmoty stavby a vertikálnímu dělení prostorů [60, 81].

Do Kumpoštova a Peňázova nadčasově řešeného urbanistického plánu (s Kumpoštovým řešením vnitřního města z roku 1927 a úpravou Masarykova náměstí z roku 1933) nebylo třeba příliš zasahovat, snad jen ve snaze rozpracovat jej detailněji. A tak se Putna, společně s inženýrem Janem Pospíšilem, ještě před ustrnutím stavebního dění pouští do zastavovacího plánu drozdovické zahradní kolonie rodinných domů pro uprchlíky z obsazeného pohraničí. Pro tento projekt, jehož investorem bylo rovněž město, resp. Odbor pro hospodářské zajištění uprchlíků, vytvořil František Kalivoda roku 1939 čtyři typy rodinných domů a školu. Výstavba se vzhledem k událostem roku 1940 pozastavila a pozdější poválečná realizace se k velké škodě Prostějova již nesla v jiném duchu. Na papíře zůstal také návrh na regulaci Plumlovského předměstí a rekreační zóny při Plumlovské přehradě (s Antonínem Kurialem, 1941–1942).⁹⁶

Postavíme-li díla Jana Zavřela a Miroslava Putny v daném období vedle sebe, můžeme dojít k již naznačenému zjištění, že zatímco výtvarná stránka Zavřelových projektů postupně ztrácela na kvalitě a dostávala uniformní ráz, u Putny se estetické cítění i nadále vyvíjelo. Bohužel to nemůžeme říct o **státních obytných domech** na Plumlovském předměstí v ulici Pod Kosířem (1947–1949) [82–85], jeho poslední realizaci ve městě. Putna tuto zakázku vypracoval už jako samostatný prostějovský projektant pro Zemský národní výbor v Brně. Na pozemku, zabaveném německému občanovi, vystoupily v rámci dvouletého plánu tři dvoupodlažní stavby s velkoryse koncipovanými byty (vždy dva třípokojové byty s veškerým zázemím). Přísně symetrická architektura s valbovou střechou naznačuje stylové směřování „nového“ stavitelství. I přesto bychom zde našli pozůstatky funkcionalistického přístupu: jižní fasádu s velkými pětidílnými okny a prostornými lodžiemi, geometricky pojednané severní průčelí či asymetricky umístěnou dlážděnou terasu. Ku prospěchu věci byla rustikou pojednaná podezdívka nahrazena cihelným páskovým obložením.⁹⁷

Miroslav Putna patřil k těm šťastlivcům, jejichž díla zaznamenala alespoň menší ohlas, a to již záhy po svém dokončení. V roce 1940 proběhla v Praze výstava *Za novou architekturu*, jež zmapovala vývoj „nové“ architektury během uplynulých čtyř desetiletí a prakticky předvedla nejdářejší projekty. Mezi převažující pražské a brněnské realizace byla několikrát zařazena i díla prostějovských architektů. Putnovu tvorbu reprezentovala jeho Jubilejní mateřská škola, budova Městských elektrických podniků a obytný dům Městské spořitelny. Téhož roku v druhém ročníku časopisu *Architektura* bylo kromě textu Pavla Janáka k výše uvedené výstavě uveřejněno hned několik příspěvků k urbanistickému a architektonickému vývoji Prostějova, včetně stati Antonína Muzikanta o práci stavebního úřadu.⁹⁸ Zmíněno či zobrazeno bylo i několik staveb architekta Putny – obytný dům Městské spořitelny, Jubilejní mateřská škola v Drozdovicích, domy pro chudé v Šárce a dokonce drobná stavba benzinové stanice s veřejným záchodkem a kioskem na Poděbradově náměstí, která vznikla rovněž v kanceláři městského stavebního úřadu.

Při vzájemném porovnání úkolů, kterými se architekti Zavřel a Putna v rámci stavebního úřadu zabývali, je třeba položit si otázku, jak tomu bylo u obcí, jejichž stavební odbor vlastního městského architekta neměl. Chyběla jednotná koncepce při rozvoji obce? Komu bylo svěřeno vypracování městských zakázek? Jak tyto projekty vypadaly?

5. 2. Stavební úřad bez architekta

Jako příklad nám může sloužit město rozkládající se na obou březích Tiché Orlice – Choceň. Pardubický kraj všeobecně patří k územím bohatým na historické památky, ale ani z hlediska moderní architektury nezůstává pozadu. Příčinou byl (historicky vzato) jak rozvinutý průmysl a dostatek kapitálu, tak i ochota investorů povolávat špičkové architekty ze vzdálenějších center (Vídeň, Praha, Brno). Za příklad jim sloužil Hradec

Králové, který se zejména zásluhou osvíceného starosty Ulricha proměnil v jedno z center moderní architektury. Stejně tak i na Pardubicku zazářily některé významné osobnosti. V období dvacátých a třicátých let jimi byly například Josef Gočár s Anglobankou (1924–1925) či s palácem Grand (1931) v Pardubicích, Ladislav Machoň s projektem budovy Ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích (1923–1924), Bohuslav Fuchs s Löwitovou vilou v Heřmanově Městci (1936) nebo „český Le Corbusier“ Kamil Roškot, autor návrhů divadla v Ústí nad Orlicí (1935–1936).⁹⁹ Někteří projektanti se v tomto kraji usadili již natrvalo. Z funkcionalistů zmiňme alespoň Plečníkova žáka Karla Řepu, jehož tvorba dokreslila tvář Pardubic, Stanislava Kratochvíla, Karla Kalvodu a v neposlední řadě Čeňka Mužíka (1906–1988), absolventa architektury na pražské Uměleckoprůmyslové škole (1930–1935, učitel Otakar Novotný), který se roku 1936 natrvalo v Chocni usadil. Podobně jako Miroslav Putna i on zahájil svou kariéru už v době studií. Po střední škole tři roky praktikoval u pardubického architekta Karla Řepy, v Praze pak u Bedřicha Feuersteina. Nejvýznamněji však jeho tvorbu ovlivnila zkušenosť získaná v ateliérech Josefa Karla Ríhy, Josefa Havlíčka a Karla Honzíka, a také studijní cesty do zahraničí (Německo, Francie, Itálie, Řecko). Společně s Havlíčkem a Honzíkem, architekty patřícími k emocionální větvi funkcionalismu, pracoval na projektu Všeobecného penzijního ústavu na Žižkově (1929–1934). Ještě před příchodem do Chocně se stihl zúčastnit několika architektonických soutěží (návrh škol v Polici nad Metují, 1931)¹⁰⁰, přičemž úspěch v nich jej pravděpodobně do tohoto města zavedl. V soutěži na **Veřejnou obchodní školu** [86–89], vypsанé roku 1930 se mimo jiné utkal i s velmi kvalitním návrhem Jiřího Krohy, který novou školní budovu pojal jako „otevřenou půdorysnou dispozici založenou na rozvolněné kompozici obdélných tvarů s množstvím předstupujících a zasunutých částí“.¹⁰¹ Ačkoliv, či snad proto, že byl Mužíkův návrh konzervativnější, svěřilo město vypracování zakázky právě jemu. Dvoutraktová školní budova s jednoduchým, mírně asymetrickým půdorysem vyplnila volné prostranství

na břehu Tiché Orlice. Čistě provedená průčelí s geometrickým rastrem velkých obdélných oken akcentovaly pouze centrálně umístěné vysazené rizality s téměř pásovým prosklením a v případě jižního průčelí ještě předstupující krychle s bytem školníka, sloužící rovněž jako terasa. Východní fasádu oživil graficky zpracovaný nápis „Veřejná obchodní škola“ a malá podélná okénka umýváren. Stavbu završila ozeleněná plochá střecha s betonovými pergolami, která pravděpodobně mohla sloužit k odpočinku studentů i pedagogů. Vnitřnímu uspořádání dominuje centrální hala, do níž jsou svedeny všechny komunikační spojnice. V přízemí nalezneme kromě šaten také jazykové učebny, knihovnu s čítárnou, kancelář ředitele a sborovnu, první patro obsadily učebny s odpočívárnou chlапců a druhé třídy dívek. Za zdůraznění stojí, že tento projekt Mužík vypracoval jako student prvního ročníku Uměleckoprůmyslové školy.¹⁰²

Pokud se vrátíme k Chocni a jejímu růstu, pak pro její hospodářský rozvoj mělo klíčový význam zbudování železniční trati ve směru Praha – Česká Třebová (1845), a později i do Broumova (1875) a Litomyšle (1882). Lepší dopravní obslužnost umožnila rozkvět průmyslové výroby, jež se soustředila zejména na zpracování lnu. Svou roli hrálo také zemědělství. Během několika desítek let se proto znásobil počet obyvatel (na počátku 20. století jich má Choceň již 5 500), přičemž nejsilnější vrstvou se nově stali průmysloví dělníci a železničáři.

Z hlediska architektonického byla pro město důležitá etapa panování rodu Kinských, během níž se dřevěné městečko proměnilo v kamenné, a nadto zde vznikl cenný komplex barokních staveb (kostel sv. Františka Serafinského, fara, špitál, zvonice). Tuto fázi však bezesporu předčilo meziválečné období, během něhož dostala stále se vyvíjející obec víceméně dnešní podobu. Klíčovou postavou byl architekt Čeněk Mužík, který si zde roku 1936 založil soukromý ateliér a realizoval více než desítku projektů.

Důležitými partnery mu bylo jak město, tak i soukromá klientela, jež sledovala dobové tendenze a v jejich duchu se rozhodla své domy stavět.

Funkcionalismus v Mužíkově podání má dvě tváře. První z nich, corbusierovsky odvážnou, spatřujeme u několika domů, jež si zcela po právu zasloužily pozornost dobových kritiků – dům MUDr. Jaromíra Koláře s ordinací¹⁰³ (1932–1933), rodinný dům manželů Prchalových¹⁰⁴ (1933), dům MUDr. Josefa Láska s ordinací¹⁰⁵ (1933) [90–92] či asi nejzdařilejší rodinný dům Jana Láska¹⁰⁶ (1933–1934). Druhou, poměrně konzervativní, jsme mohli vidět u plánů obchodní školy, stejně jako u většiny dalších městských staveb. Projekty pro Choceň měly doplnit mezery v infrastruktuře obce a zajistit tak její plynulejší chod i soběstačnost. Urbanistické řešení, z jehož pravidelně uspořádaných ulic je patrný vliv moderního plánování, si stavební úřad nejspíš ještě zpracoval sám. Avšak vypracováním větších stavebních zakázek již pověřil zkušeného architekta.

Stejně jako Zavřel v Kroměříži nebo Putna v Prostějově řešil nejednou i Mužík otázky bydlení. V letech 1936–1937 vyrostl podle jeho návrhu přímo naproti domů Láskových v ulici Bjarnata Krawce střízlivě pojatý **městský nájemní dům**.¹⁰⁷ Nedaleko vznikl další dům, tentokrát určený pro nesoběstačné obyvatele důchodového věku. V projektu **starobince**¹⁰⁸ (1937–1939) [93] architekt zkombinoval hladkou omítku s cihelným páskovým obložením (mezi okny), čímž navázal na práci svého pardubického školitele Karla Řepy. Stejně tak učinil i u svého nejvýznamnějšího choceňského díla – **sanatoria MUDr. Bohuše Staňka**¹⁰⁹ (1939–1941) [94, 96]. Velkoryse pojatý plán a dobové fotografie odhalují záměr vytvořit v příjemném parkovém prostředí prvtřídně vybavené rehabilitační a lázeňské centrum [95]. Z rozsáhlého areálu byla bohužel realizována jen část, i když ještě roku 1943 se jednalo o jeho dostavbě. Ke škodě věci je odlišné provedení detailů – například čtyřdílná okna nahradila trojdílná, nadto olemovaná plastickou římsou. Původní funkcionalistická koncepce tak získala umírněný, regionální charakter.

Mezi další Mužíkovy městské zakázky patřily také **hasičský dům** (1936) či **urnový háj** (1933) pro ekumenickou společnost *Krematorium*, jenž svým nezvyklým terasovitým členěním skvěle navázel na ráz místní krajiny [97]. Architekt se nevyhýbal ani náročnějším urbanistickým úpravám, z nichž zmíňme alespoň návrh domkové kolonie Pod Homolí (1935) a neprovedený regulační plán města z roku 1949. Tímto však výčet zdaleka nekončí, neboť řada choceňských staveb nebyla doposud Mužíkovi připsána, a navíc chybí i identifikace nerealizovaných projektů, dnes již ve sbírce Muzea umění Olomouc. Avšak i z těchto několika ukázků lze vyvodit závěr, že Mužíkova spolupráce se stavebním úřadem se stala pro obě strany nesmírně přínosnou. Zasloužila se o ucelený přístup k rozvoji obce. Typy architektonických úkolů se ve sledovaném období opět víceméně shodují s projekty v Kroměříži a Prostějově, což jen potvrzuje orientaci měst na řešení otázek bydlení, školství, zdravotnictví, případně dalších staveb, nezbytných pro bezpečnost i pohodlí obyvatel. V Mužíkově případě navíc odpadl problém řešení stavební agendy, což mu umožnilo soustředit se na samotné projektování, ve kterém pokračoval i po roce 1949.

6. Závěr

V prvních třech kapitolách práce jsme se zaměřili na osobnost architekta Jana Zavřela a zmapovali jeho tvorbu pro město Kroměříž. Při tom se nám podařilo nově doplnit jeho životopis o poválečná data, identifikovat některé stavby a projekty (rodinný dům pana Šmída v Brně, učňovský domov při živnostenské škole, dům s obytnými kuchyněmi U Sýpek a městský hospodářský a stavební dvůr) a v knihovně Ústavu územního rozvoje v Brně objevit dvě strojopisné studie z padesátých let. Zdůraznili jsme vliv školení na brněnské České vysoké škole technické na architektovu tvorbu, stejně jako i vliv pozdější spolupráce s vrchním stavebním radou Stanislavem Švehlou na kroměřížském stavebním úřadu. Tomuto oddělení se pak věnuje část kapitoly, přičemž v centru pozornosti stojí jeho organizace a činnost ve třicátých a čtyřicátých letech, pro kterou se podařilo najít dostatek archivních materiálů.

Srovnáním Zavřelovy práce s činností Miroslava Putny, prostějovského městského stavitele, jsme shledali, že oba řešili téměř stejné typy zakázek. Na prvním místě je třeba zmínit urbanistická plánování a poté zejména projekty sociálního bydlení, škol a nemocničních zařízení, které však v té době, ať už prakticky či teoreticky, zajímaly takřka všechny architekty. Z pozice své funkce tak obohatili svá města o stavby, jež se svou kvalitou řadí mezi nejlepší místní realizace dvacátého století a často také, zejména v Putnově případě, patří mezi přední funkcionalistické stavby v České republice vůbec. Proto je městským projektům obou architektů věnována větší pozornost a jsou náležitě rozvedeny. Neznamená to však, že by soukromé zakázky dosahovaly nižší úrovně, jen nejsou předmětem zájmu této práce. Přehled městských projektů měl rovněž za cíl poukázat na vývoj tvorby obou osobností, proměňující se pod tíhou různých omezení města i vkusu obyvatel. Z tohoto srovnání pak vyšel poněkud lépe Miroslav Putna, snad proto, že se tradice moderní architektury ujala v Prostějově již dříve.

Funkcionalistické stavby v Putnově pojetí jsou spíše uměleckými díly, dramatickými básněmi. Variováním stejných prvků (balkony, lodžie, rizality nesené sloupy) architekt proměňuje výraz i celé formy staveb. Zavřelův styl přechází od dynamicky členěné formy k střízlivější, více racionální koncepci, s důrazem na rozložení funkčních prvků, které tak vytváří geometrickou strukturu fasád.

Poslední část práce se věnuje fungování stavebního úřadu v malém městě. Za příklad nám posloužila Choceň, na jejímž rozvoji se téměř výhradně podílel architekt Čeněk Mužík. Jeho spolupráce se stavebním úřadem, jenž mu nejen v období třicátých a čtyřicátých let svěřil vypracování všech důležitých projektů, byla mimořádná. A stejně jako v jiných obcích, které ve svých službách zaměstnávaly architekty, umožnila jednotnou organizaci stavebního dění.

Činnost stavebních úřadů ve třicátých a čtyřicátých letech by mohla posloužit jako vzor pro jejich dnešní fungování. Městská regulace je často podceňována. Nejde však jen o socialistický přežitek, ale funkční způsob, jak usměrňovat růst měst i vkus obyvatel, často stavících nekvalitní naddimenzované stavby mnohdy pouze za účelem zisku. V současnosti není bohužel funkce městského architekta nijak zákonně definována, proto ani jeho případná rozhodnutí nejsou závazná a mají pouze charakter doporučení.

¹ Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Kroměřížská architektura let 1850–1950, *Památky a příroda* VIII, 1983, s. 257–266.

² Zdeněk Fišer – Jiří Kroupa, *Kroměříž: průvodce městem*, Brno 1991.

³ Antonín Lukáš (ed.), *Nemocnice v Kroměříži. Almanach 1910–2000*. Kroměříž 2000.

⁴ Jan Zavřel ml., Ing. arch. Jan Zavřel by se dožil sta let, *Týdeník Kroměřížska*, 9. 5. 2001, s. 5.

⁵ Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918–1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2004.

⁶ Výstava vznikla spoluprací Martiny Mertové s Švabinského kruhem přátel výtvarného umění v Kroměříži a s příbuznými Jana Zavřela (Ing. Ivana Ludvíková, Klára Kozárková).

⁷ Martina Mertová, Práce Ing. arch. Jana Zavřela pro Kroměříž, *Prostor Zlín XIII*, 2006, č. 4, s. 43–45.

⁸ KH [Klára Hodaňová], heslo Vila Rudolfa Maliny, in: Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008, s. 114–116.

Dokument *Šumrná Kroměříž*, v režii Radovana Lipuse, byl natočen roku 2004.

⁹ Archiv VUT Brno, spis Z2. Zavřel se stává asistentem = konstruktérem na dobu 1. 5. 1930 až 30. 4. 1932. Ve výročních zprávách za školní léta 1930–1931 a 1931–1932 je už veden jako konstruktér ústavu Architektury III. Přebírá místo po Evženu Škardovi, po něm nastupuje Otakar Oplatek. Architekturu II přebírá A. Liebscher.

¹⁰ Na základě toho, že v Zavřelově pozůstatosti se nacházejí nákresy a fotografie těchto projektů, se domnívám, že mladý architekt na nich spolupracoval – minimálně jako kreslič.

¹¹ Tato informace pochází od Jiřího Zavřela, architektova syna.

¹² Josef Císařovský, *Jiří Kroha a meziválečná avantgarda*, Praha 1967, s. 27.

¹³ Josef Polášek, Výstava prací žáků prof. Krohy, *Stavitel XIII*, 1932, s. 2.

¹⁴ Martina Mertová (pozn. 7), s. 43.

¹⁵ Jan Zavřel ml., Ing. arch. Jan Zavřel by se dožil sta let, *Týdeník Kroměřížska*, 9. 5. 2001, s. 5.

¹⁶ Martina Mertová (pozn. 7), s. 43.

¹⁷ V Zavřelově knihovně je možné nalézt výtisky Krohou založené revue *Horizont* (čísla 6–38). Číslo 9 je věnováno stavbě měst, o které pojednává Adolf Liebscher. Text je na řadě míst podtrhán.

¹⁸ Adolf Liebscher, Výstavba měst minulosti a přítomnosti, *Horizont I*, 1927, č. 9, s. 147.

¹⁹ Více k moderní architektuře v Kroměříži Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918–1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2004.

²⁰ Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918–1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2004, s. 109–110.

²¹ Návrhy adresované městské radě v Kroměříži, SOkA Kroměříž, DB-a1, i. č. 30, karton 7.

²² Detailní plánová dokumentace v SOkA Kroměříž, DB-a1, i. č. 69e, karton 30.

²³ Martina Mertová (pozn. 7), s. 44.

²⁴ Jan Zavřel ml. (pozn. 15), s. 5.

²⁵ Jan Kraťoch (ed.), *Kroměříž, město a okolí*. Národnohospodářská propagace ČSR, Brno 1932, s. 106.

²⁶ Jan Zavřel ml. (pozn. 15), s. 5.

²⁷ Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901–1910. První absolventi české školy architektury v Brně* (kat. výst.), Brno 2001, s. 7.

²⁸ Otakar Nový, *Česká architektonická avantgarda*, Praha 1998, s. 225.

²⁹ Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.) (pozn. 27), s. 9.

³⁰ Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.) (pozn. 27), s. 7.

³¹ V letech 1926–27 projektoval *Výstavu severních Čech* v Mladé Boleslavi, v roce 1928 Expozici odboru vědy na *Výstavě soudobé kultury v Československu* v Brně. V rámci výstavy byl dle jeho návrhu realizován také dům v obytné kolonii pod Wilsonovým lesem.

³² Časopis *Horizont*, s podtitulem *Revue současné kultury v Československu*, vycházel v Brně v letech 1927–31 a byl věnován urbanismu, architektuře a stavebnictví. Spolu s časopisem *Styl*, *Stavba* a *Stavitel*, se stal zprostředkovatelem programových snah meziválečné české architektury.

³³ Karel Teige, Levá architektura v Československu, *Index* V, 1933, s. 82.

³⁴ Rozvrhy a seznam předmětů i s osnovami ukazují výroční zprávy České vysoké školy technické v Brně. Zde konkrétně: *Program a seznam osob České vysoké školy technické v Brně na školní rok 1930–31*, Brno 1931, s. 40.

³⁵ Josef Bartoš – Jindřich Schulz – Miloš Trapl, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. VI, Ostrava 1978, s. 221.

³⁶ Jan Kraťoch (ed.), *Kroměříž, město a okolí*. Národního hospodářská propagace ČSR, Brno 1932, s. 1.

³⁷ Josef Bartoš – Jindřich Schulz – Miloš Trapl (pozn. 35), s. 221.

³⁸ Morava byla na základě oznámení místodržitelství z 20. listopadu 1864 (č. 57 z. z.) rozdělena na osm stavitelských okresů. Aleš Vyskočil, *Moravský státní úředník a vrcholné Rakousko-Uhersko* (disertační práce), Historický ústav FF MUNI, Brno 2007, s. 104.

³⁹ Ladislav Vojáček – Karel Schelle, *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava 2007, s. 124.

⁴⁰ Na základě fungování správního řádu z let 1848–1948 byl vystavěn i nový správní řád po roce 1990. Srov. Ladislav Vojáček – Karel Schelle, *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava 2007, s. 186–187.

⁴¹ SOkA Kroměříž, DB-a1, i. č. 30, karton 7.

⁴² SOKA Kroměříž, DB-a1, i. č. 28, karton 7.

⁴³ SOKA Kroměříž, DB-a1, i. č. 30, karton 7.

⁴⁴ SOKA Kroměříž, B-a1, i. č. 1149.

⁴⁵ SOKA Kroměříž, B-a1, i. č. 2639, karton 661, fol. 126.

⁴⁶ Stanislav Švehla vstoupil do městských služeb roku 1905 jako městský inženýr – asistent, roku 1911 byl jmenován definitivním městským inženýrem (po složení stavitelské zkoušky v Brně), 1919 vrchním městským stavebním komisařem, 1927 vrchním stavebním radou města Kroměříže (se zpětnou platností od 1921). Roku 1941 odešel na trvalý odpočinek.

⁴⁷ Jiří Kryl, *Ing. Stanislav Švehla. Vrchní stavební rada města Kroměříže* (letáček k 85. výročí založení Švabinského kruhu přátel výtvarného umění v Kroměříži), Praha – Kroměříž 2008, nestr.

⁴⁸ Miloš Živný, Vzpomínáme, *Panorama*, 1946, č. 4, s. 71.

⁴⁹ SOKA Kroměříž, B-a1, i. č. 2639, karton 661, fol. 126.

⁵⁰ SOKA Kroměříž, B-a1, i. č. 1149.

⁵¹ V dokumentu SOKA Kroměříž, B-a1, i. č. 1149 se píše, že byl „*ustanoven měst. stav. inženýrem na volném systemizovaném (= plně placeném) místě*“.

⁵² Na tomto místě záměrně vynechávám urbanistický rozvoj Kroměříže, protože už jej ve své práci obsáhla Martina Horáčková: Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918-1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2004, s. 76–79.

⁵³ Jan Evangelista Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*, Praha 1940, s. 112.

⁵⁴ SOKA Kroměříž, B-a1, i. č. 2513, karton 569.

⁵⁵ A StÚ MěÚ Kroměříž, spis č. 1315.

⁵⁶ A StÚ MěÚ Kroměříž, spis č. 1011.

⁵⁷ Stejné řešení použil architekt Musil v rohovém domě s malými byty ve Smetanově ulici, kdy se vždy o půl patra střídaly jednopokojové byty se svobodárnou.

⁵⁸ A StÚ MěÚ Kroměříž, spis č. 2359.

⁵⁹ SOkA Kroměříž, B-a1, i. č. 1149.

⁶⁰ Plány a technická zpráva z let 1938 – A StÚ MěÚ Kroměříž, spis č. 1462.

⁶¹ Nařízení Ministerstva školství ze dne 29. 3. 1930. SOkA Kroměříž, B-a1, i. č. 1148.

⁶² Zavřelovy plány Obchodní a živnostenské školy v několika variantách s různou datací a vyjádření pro městskou radu od Stanislava Švehly. SOkA B-a1, i. č. 2925, karton 1007.

⁶³ SOkA Kroměříž, DBa-1, i. č. 74.

⁶⁴ Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918–1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2004, s. 108.

⁶⁵ A RL Kroměříž.

⁶⁶ Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Josef Polášek*, Brno 2004, s. 34 (obr.). – Martina Horáčková (pozn. 64), s. 112–113.

⁶⁷ Archiv Nemocnice v Kroměříži, nesignováno. – A StÚ MěÚ Kroměříž, spis č. 660.

⁶⁸ Martina Horáčková (pozn. 64), s. 113–114.

⁶⁹ A RL Kroměříž (skicy). – A StÚ MěÚ Kroměříž, spis č. 533.

⁷⁰ Strojopisný text se nachází v pozůstatosti architekta. Není znám jeho účel ani publikace. Nestránkován.

⁷¹ Více ke starší historii hřbitova v: Markéta Mercová – Vlastimil Sochor, *Městský hřbitov v Kroměříži*, Kroměříž 2001.

⁷² SOkA Kroměříž, B-a1, i. č. 2925, karton 1006

⁷³ SOkA Kroměříž, B-a1, i. č. 2925, karton 1007.

⁷⁴ Spolupráce rovněž vyplývá i z různých rukopisů na projektech.

-
- ⁷⁵ Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Moderní architektura v Prostějově, *Památky a příroda VII*, 1982, s. 257–258.
- ⁷⁶ Pavel Zatloukal, Architektura první poloviny 20. století, in: Josef Bartoš a kol., *Prostějov. Dějiny Města II*, Prostějov 1999, s. 208.
- ⁷⁷ Žižkovo nám. 17, Prostějov
- ⁷⁸ Pod Kosířem 1, Prostějov.
- ⁷⁹ Kollárova 6, Prostějov.
- ⁸⁰ Rejskova 11, Prostějov.
- ⁸¹ Kollárova 10, Prostějov.
- ⁸² Městská spořitelna: Knihařská 10, Prostějov; domov sester: Lidická 86, Prostějov; živnostenský škola: Lidická 2, Prostějov.
- ⁸³ Nám. E. Husserla 18 – Netušilova 1, Prostějov.
- ⁸⁴ Slovenská 11, Prostějov.
- ⁸⁵ JP [Jakub Potůček], heslo Vila Radomíra a Vlasty Růžičkových, in: Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007, s. 145–147.
- ⁸⁶ Prameny nasvědčují, že Putna jako městský stavitel obsadil nejvyšší pozici stavebního úřadu, na rozdíl od kroměřížského, kde nejvyšší pozici zastával vrchní stavební rada.
- ⁸⁷ K Le Corbusierově domu se vyjadřuje i Jiří Kroha v: Jiří Kroha, Výstava bytů ve Stuttgartě 1927, *Horizont VIII*, 1927, č. 8, s. 131.
- ⁸⁸ Šárka 9 a 11 (č. p. 1900), Prostějov. Plánová a technická dokumentace: A StÚ MěÚ Prostějov, č. p. 1900.
- ⁸⁹ Raisova 5, 7, 9 a 11 (č. p. 1248, 1249, 1250 a 1251), Prostějov.
- ⁹⁰ Miroslav Chytíl, *Akademický architekt Antonín Navrátil a fenomén prostějovského funkcionalismu. Prostějovská architektura 1918–1948* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2004. s. 55.
- ⁹¹ Reisova 6 (č. p. 3117), Prostějov.
- ⁹² Mateřská školka Wiedikon v Zurychu, autoři Kellermüller a Hofmann (*Stavitel XIII*, 1932, s. 140–142 (obr.)).

⁹³ Návrh vzešel ze soutěže na obytné domy pro zaměstnance Městské spořitelny. Na Slovenské ulici tak pro ni byly realizovány dva nájemní domy (druhý, již dříve zmíněný, od Antonína Navrátila). Miroslav Chytíl (pozn. 90), s. 54–55.

⁹⁴ Slovenská 15 (č. p. 2550), Prostějov. Plánová a technická dokumentace: A StÚ MěÚ Prostějov, č. p. 2550.

⁹⁵ Poděbradovo nám. 2 (č. p. 1588), Prostějov. Plánová a technická dokumentace: A StÚ MěÚ Prostějov, č. p. 1588.

⁹⁶ Srov. Pavel Zatloukal, Architektura první poloviny 20. století, in: Josef Bartoš a kol., *Prostějov. Dějiny Města II*, Prostějov 1999, s. 211. – Miroslav Chytíl, *Akademický architekt Antonín Navrátil a fenomén prostějovského funkcionalismu. Prostějovská architektura 1918–1948* (PhD Thesis – zkrácená verze), Brno 2005, s. 16 a 24.

⁹⁷ Pod Kosířem 48, 50 a 51 (č. p. 3194, 3195 a 3196). Plánová a technická dokumentace: A StÚ MěÚ Prostějov, č. p. 3194, 3195 a 3196.

⁹⁸ Antonín Muzikant, Práce stavebního úřadu v Prostějově, *Architektura II*, 1940, s. 110–112.

⁹⁹ Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů. Století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006, s. 6–7.

¹⁰⁰ *Architekt SIA XXX*, 1931, č. 2, s. 38.

¹⁰¹ Lenka Kudělková, Architektonické a urbanistické dílo Jiřího Krohy v letech 1927–1936, in: Marcela Macharáčková (ed.), *Jiří Kroha (1893–1974): architekt, malíř, designér, teoretik v proměnách umění 20. století*, Brno 2007, s. 206–208.

¹⁰² Veřejná obchodní škola, ulice T. G. Masaryka č. p. 1000, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka ve SA MU Olomouc.

¹⁰³ Dům MUDr. Jaromíra Koláře s ordinací, Záměstí 151, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka v SA MU Olomouc. Publikováno v *Stavitel XVI*, 1937–38, s. 89 (obr.).

¹⁰⁴ Rodinný dům manželů Prchalových, Jiráskova 988, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka v SA MU Olomouc.

¹⁰⁵ Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací, Bj. Krawce 998, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka v SA MU Olomouc. Publikováno v *Stavitel XVI*, 1937–38, s. 88 (obr.).

¹⁰⁶ Rodinný dům Jana Láska, Bj. Krawce 1003, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka v SA MU Olomouc. Publikováno v *Stavitel XVI*, 1937–38, s. 89 (obr.).

¹⁰⁷ Městský nájemní dům, Bj. Krawce 1090, Choceň.

¹⁰⁸ Starobinec, Dr. Fikejze 1115, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka v SA MU Olomouc. Budova dnes po rekonstrukci – změněna k nepoznání.

¹⁰⁹ Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka, Smetanova 830, Choceň. Plány z pozůstalosti Čeňka Mužíka v SA MU Olomouc. Realizovány byly pouze přední vstupní budovy.

Zkratky

SOkA Kroměříž – Státní okresní archiv v Kroměříži

A VVN Kroměříž – Archiv všeobecné veřejné nemocnice Kroměříž

A RL Kroměříž – Archiv rodiny Ludvíkovy v Kroměříži (vnučka Jana Zavřela)

SA MU Olomouc – Sbírka architektury Muzea umění Olomouc

A StÚ MěÚ Kroměříž – Archiv Stavebního úřadu Městského úřadu
v Kroměříži

A StÚ MěÚ Prostějov – Archiv Stavebního úřadu Městského úřadu
v Prostějově

Prameny a literatura

- Josef Bartoš – Jindřich Schulz – Miloš Trapl, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. VI, Ostrava 1978.
- Josef Bartoš a kol., *Prostějov. Dějiny Města II*, Prostějov 1999.
- Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou století 1780–1980*, Praha 1984.
- Josef Císařovský, *Jiří Kroha a meziválečná avantgarda*, Praha 1967.
- Zdeněk Fišer – Jiří Kroupa, *Kroměříž: průvodce městem*, Brno 1991.
- Karel Friedrich, O jubilantovi akad. arch. Čeňku Mužíkovi, *Architektura ČSR XLV*, 1986, s. 470.
- Martina Horáčková, *Architektura střední Moravy, 1918–1945: Přerov, Kroměříž, Bystřice pod Hostýnem, Holešov, Kojetín* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2004.
- Horová, Anděla (ed.), *Nová encyklopédie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006.

- Miroslav Chytíl, *Akademický architekt Antonín Navrátil a fenomén prostějovského funkcionalismu. Prostějovská architektura 1918–1948* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2004.
- Miroslav Chytíl, *Akademický architekt Antonín Navrátil a fenomén prostějovského funkcionalismu. Prostějovská architektura 1918–1948* (PhD Thesis – zkrácená verze), Brno 2005.
- Vilém Jůza – Ivo Krsek – Jaroslav Petrů – Václav Richter, *Kroměříž*, Praha 1963.
- Michal Kohout – Stephan Templ – Pavel Zatloukal (ed.), *Česká republika – architektura XX. století. Díl I. Morava a Slezsko*, Praha 2005.
- Jan Evangelista Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*, Praha 1940.
- Jan Kraťoch (ed.), *Kroměříž, město a okolí*. Národnohospodářská propagace ČSR, Brno 1932.
- Jiří Kroha, Výstava bytů ve Stuttgartě 1927, *Horizont VIII*, 1927, č. 8, s. 129–131.
- Jiří Kryl, Ing. Stanislav Švehla. *Vrchní stavební rada města Kroměříže* (letáček k 85. výročí založení Švabinského kruhu přátel výtvarného umění v Kroměříži), Praha – Kroměříž 2008, nestr.
- Jan Kühndel, Stavební růst města Prostějova v minulosti, *Architektura II*, 1940, s. 113–122.
- Adolf Liebscher, Výstavba měst minulosti a přítomnosti, *Horizont I*, 1927, č. 9, s. 145–148.
- Antonín Lukáš (ed.), *Nemocnice v Kroměříži. Almanach 1910–2000*. Kroměříž 2000.
- Marcela Macharáčková (ed.), *Jiří Kroha (1893-1974): architekt, malíř, designér, teoretik v proměnách umění 20. století*, Brno 2007.
- Markéta Mercová – Vlastimil Sochor, *Městský hřbitov v Kroměříži*, Kroměříž 2001.

- Martina Mertová, Práce Ing. arch. Jana Zavřela pro Kroměříž, *Prostor Zlín XIII*, 2006, č. 4, s. 43–45.
- Jaroslav Motal, *Vývoj soudního okresu Kroměříž v letech 1918-1945* (diplomová práce), FF UP Olomouc, 1965.
- Antonín Muzikant, Práce stavebního úřadu v Prostějově, *Architektura II*, 1940, s. 110–112.
- Otakar Nový, *Česká architektonická avantgarda*, Praha 1998.
- Kateřina Lopatová, *Meziválečná architektura na Moravském Slovácku, Hodonín, Břeclav, Uherské Hradiště, Kyjov* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 1999.
- Antonín Lukáš (ed.), *Nemocnice v Kroměříži. Almanach 1910- 2000*. Kroměříž 2000.
- Antonín Lukáš, Výstava „100 let českého národního života 1848–1948“ v Kroměříži, *Týdeník Kroměřížska*, 20. 11. 2007, s. 9.
- Antonín Lukáš, Prostup přípravných prací na kroměřížském náměstí, *Týdeník Kroměřížska*, 4. 12. 2007, s. 8.
- Zdeněk Lukeš – Pavel Panoch, *Kaleidoskop tvarů. Století moderní architektury v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006.
- Josef Pechar – Petr Ulrich, *Programy české architektury*, Praha 1981.
- Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Generace 1901–1910. První absolventi české školy architektury v Brně* (kat. výst.), Brno 2001.
- Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Josef Polášek*, Brno 2004.
- František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže III*, Kroměříž 1940.
- Josef Polášek, Výstava prací žáků prof. Krohy, *Stavitel XIII*, 1932, s. 2.
- Jaroslav B. Svrček, *Jiří Kroha*, Ženeva 1930.
- Helena Šiřinová, *Architekt Šebestián Zelina (1928–1991)* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2006.
- Vladimír Šlapeta (ed.), *Slavné vily Zlínského kraje*, Praha 2008.

- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Kroměřížská architektura let 1850–1950, *Památky a příroda* VII, 1983, s. 257–266.
- Vladimír Šlapeta – Pavel Zatloukal, Moderní architektura v Prostějově, *Památky a příroda* VII, 1982, s. 257–267.
- Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha 1994.
- Rostislav Švácha (ed.), *Regionalismus a internacionalismus v soudobé architektuře*, Praha 1999.
- Karel Teige, Levá architektura v Československu, *Index* V, 1933, s. 79–83.
- František Vavrouch, Městská samospráva buduje nový Prostějov, *Architektura* II, 1940, 107–109.
- Ladislav Vojáček – Karel Schelle, *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava 2007.
- Aleš Vyskočil, *Moravský státní úředník a vrcholné Rakousko-Uhersko* (disertační práce), Historický ústav FF MUNI, Brno 2007.
- Zdeněk Wirth (red.), *Výstava Za novou architekturu: květen – září 1940* (kat. výst.), Praha 1940.
- Pavel Zatloukal, *Počátky moderní architektury na Moravě a ve Slezsku* (kat. výst.), Olomouc 1981.
- Pavel Zatloukal (ed.), *Slavné vily Olomouckého kraje*, Praha 2007.
- Jan Zavřel ml., Ing. arch. Jan Zavřel by se dožil sta let, *Týdeník Kroměřížska*, 9. 5. 2001, s. 5.
- Miloš Živný, Vzpomínáme, *Panorama*, 1946, č. 4, s. 71.

- *Architektura ČSR* VL, 1986, s. 470.
- *Program a seznam osob České vysoké školy technické v Brně na školní rok 1930–31*. Brno 1931.

- *Program a seznam osob České vysoké školy technické v Brně na školní rok 1931–32.* Brno 1932.
- *Program a seznam osob České vysoké školy technické v Brně na školní rok 1932–33.* Brno 1933.
- *Stavitel XVI*, 1937–38, s. 88–89 (obr.).

Internetové zdroje

- <http://www.archiweb.cz/>
- <http://www.docomomo.cz/>
- <http://www.chocen-mesto.cz/vismo/>
- <http://www.poliklinika-ch.cz/o-poliklinice/historie.htm>

Summary

The first three chapters of the thesis are focusing on the character of architect Jan Zavřel and describe his work for the town of Kroměříž. During the research, it has been succeeded to newly add post-World War II information to his curriculum vitae, identify some constructions and projects, and to discover two machine-typed studies from 1950s. The research also accent the influence of training at Czech Brno University of Technology on Zavřel's work, as well as the influence of his later cooperation with the chief counselor of constructions Stanislav Švehla from Kroměříž building office. This office was the central topic of a part of the chapter, whilst the focus of the interest was its organization and activities in 1930s and 1940s.

Through the comparison of Zavřel's work with the work of Prostějov-born town constructor Miroslav Putna, it has been stated that they both worked on almost same types of projects. These were, firstly, the urban planning, and later on, lower-class housing, schools, and hospitals which, at that time, were practically the main focus of all architects.

From the professional point of view, both Zavřel and Putna enriched their towns with constructions, which, thanks to the quality, belong among the best local projects of the 20th century and also, especially in Putna's case, are often among the most notable functionalist constructions in the Czech Republic. This is why the thesis deals with urban projects of both mentioned architects very closely and elaborately. Nevertheless, this does not imply that private projects of these two architects were of lower quality. The reason for not dealing with them closely is that they are not in the focus of the thesis.

The aim of the overview of urban projects is also to show the personal development of both architects, which had been changing due to various authority limitations and the taste of inhabitants in each town. When

comparing Zavřel and Putna, the more successful was Putna, perhaps due to the fact that the tradition of modern architecture has started earlier in Prostějov. Functionalist buildings by Putna are rather pieces of art or dramatic compositions. By systematic varying of components (balconies, loggias, ledges supported by columns), the architect changes the look and form of his buildings. Zavřel's style moves from dynamically structured to rather chaste and rational conceptions with the emphasis on distribution of functional components which thus create geometrical structure of facades.

The last part of this thesis is dealing with the problem of small town with building office, but without town constructor. As an example was taken Choceň and its successful cooperation with another functionalist architect – Čeněk Mužík –, who gave the town a new, modern image.

Soupis díla Jana Zavřela

Projekty a realizace:

- soutěžní návrh na úpravu sokolského cvičiště v Opavě (spolupráce s Vladimírem Boučkem), 1924, Opava
- soutěžní návrh na stavbu sokolovny v Lipníku (spolupráce s Mojmírem Kyselkou), 1924, Lipník nad Bečvou
- Rodinný dům pana Šmída, poč. 30. let, Sadovského č. p. 1833, Brno-Královo Pole
- Rodinný dům manželů Anežky a Františka Zemánkových, 1932–1933, Kollárova ulice č. p. 871, Kroměříž
- Rodinný dům Josefy Otáhalové, 1932–1933, Kollárova ulice č. p. 870, Kroměříž
- projekt Živnostenské školy, 1933, Kroměříž
- Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice, 1933–1934, Havlíčkova ulice č. p. 660, Kroměříž
- Vstupní budovy na novém hřbitově, 1935–1937, Velehradská ulice č. p. 983, Kroměříž
- Obchodní a živnostenská škola, 1935, 1936, 1938–1941, Nábělkova ulice č. p. 539, Kroměříž
- návrh Učňovského domova při živnostenské škole, kolem 1940, Kroměříž
- úpravy a adaptace vnitřních prostor vlastního rodinného domu, 1936, Kotojedská ulice č. p. 901, Kroměříž
- Dům s obytnými kuchyněmi, 1936–1937, U Sýpek č. p. 1315, Kroměříž
- Domy manželů Dvorských, 1936, 1938, Havlíčkova ulice č. p. 1205 a 1209, Kroměříž
- projekt Městského hospodářského a stavebního dvora, 1937, Kroměříž
- Rodinný dům Ing. Turka, 1937, Gorkého ulice č. p. 994, Kroměříž

- Škola Jungmannova a Boženy Němcové, 1938–1939, Smetanova ulice č. p. 1462, Kroměříž
- Dům s obytnými kuchyněmi, 1938–1942 (?), Kotojedská ulice č. p. 1011, 1012, 1064 a 1065, Kroměříž
- Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny, 1938–1940, Vejvanovského ulice č. p. 2298, Kroměříž
- Okresní nemocenská pojišťovna, 1939–1940, Husovo náměstí č. p. 533 a 534, Kroměříž
- Obytný dům manželů Vladimíra a Milady Slaminkových, 1939, Vrchlického ulice č. p. 1043/40, Kroměříž
- Úprava Velkého náměstí, před rokem 1948, Kroměříž
- Obytné domy firmy PAL, 1947–1948, Peřinkova ulice č. p. 2359, 2360, 2361, 2489, 2490, Kroměříž
- Městské nájemní domy, 1947–1948, Wolkerova č. p. 2373 a 2374, Nádražní č. p. 1473, Švabinského nábřeží č. p. 1474, Kroměříž

Teoretické studie:

- Jan Zavřel – Alois Balán – Stanislav Hyánek, *Problémy asanací a rekonstrukcí – kraj Gottwaldov*, Gottwaldov 1957 (34 s.)
- Jan Zavřel – Stanislav Hyánek, *Poznámky k urbanistickému vývoji a změně v gottwaldovském kraji v 19. a 20. století*, Gottwaldov 1957 (18 s., 25 obr.)

Soupis obrazových příloh

1. Entwurf des Verwaltungsgliederungsplanes und des Gaschäftsverteilungsplanes der Stadt Kremsier
SOKA Kroměříž
2. Architekt Jan Zavřel
A RL Kroměříž
3. V ateliéru České vysoké školy technické (zleva Vladimír Beneš, Antonín Kurial, Jan Zavřel, Engelbert Riesner a Adéla Bramborová)
A RL Kroměříž
4. Rodinný dům pana Šmída, poč. 30. let, Sadovského, Brno-Královo Pole
A RL Kroměříž
5. Rodinný dům pana Šmída – pohled do interiéru
A RL Kroměříž
6. Rodinné domy manželů Zemánkových a Josefy Otáhalové, 1932–1933, Kollárova ulice
Klára Kozárková
7. Dům manželů Zemánkových – pohled z ulice a ze dvora
A StÚ MěÚ Kroměříž
8. Dům manželů Zemánkových – půdorys přízemí a prvního patra
A StÚ MěÚ Kroměříž
9. Dům Josefy Otáhalové – pohled z ulice a ze dvora
A StÚ MěÚ Kroměříž
10. Návrh Živnostenské školy, 1933 – axonometrický pohled
SOKA Kroměříž
11. Návrh Živnostenské školy – půdorysy
SOKA Kroměříž
12. Návrh Hospodářské budovy všeobecné veřejné nemocnice, 1933
A VVN Kroměříž (převzato od Martiny Mertové)

13. Návrh Hospodářské budovy všeobecné veřejné nemocnice – půdorysy sklepů a přízemí
A VVN Kroměříž
14. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice, 1933–1934, Havlíčkova ulice
A RL Kroměříž
15. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – interiér kuchyně
A RL Kroměříž
16. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – pohled na severovýchodní fasádu s kaplí
A RL Kroměříž
17. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – pohled jihovýchodní a severozápadní
A VVN Kroměříž (převzato od Martiny Mertové)
18. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – pohled jihozápadní a severovýchodní
A VVN Kroměříž
19. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – půdorysy přízemí a patra
A VVN Kroměříž
20. Vstupní budovy na novém hřbitově, 1935–1937, Velehradská ulice
A RL Kroměříž
21. Vstupní budovy na novém hřbitově – model
A RL Kroměříž
22. Vstupní budovy na novém hřbitově – pohled západní a východní
SOKA Kroměříž
23. Vstupní budovy na novém hřbitově – pohled severní a jižní
SOKA Kroměříž
24. Vstupní budovy na novém hřbitově – půdorys
SOKA Kroměříž

25. Obchodní a živnostenská škola, 1935, 1936, 1938–1941, Nábělkova ulice
A RL Kroměříž
26. Obchodní a živnostenská škola – nerealizovaný návrh
SOkA Kroměříž
27. Obchodní a živnostenská škola – návrh
SOkA Kroměříž
28. Obchodní a živnostenská škola – návrh
SOkA Kroměříž
29. Obchodní a živnostenská škola – projekt průčelí
SOkA Kroměříž
30. Návrh Učňovského domova při Živnostenské škole, kolem 1940
A RL Kroměříž
31. Návrh Učňovského domova při Živnostenské škole – pohledy
A RL Kroměříž
32. Návrh Učňovského domova při Živnostenské škole – půdorysy
A RL Kroměříž
33. Dům s obytnými kuchyněmi, 1936–1937, U Sýpek
Klára Kozáková
34. Dům s obytnými kuchyněmi – situace, pohledy, půdorysy
A StÚ MěÚ Kroměříž
35. Domy manželů Dvorských, 1936, 1938, Havlíčkova ulice
foto: Klára Kozáková
36. Domy manželů Dvorských – situace
A StÚ MěÚ Kroměříž
37. Domy manželů Dvorských – pohledy
A StÚ MěÚ Kroměříž
38. Domy manželů Dvorských – půdorysy 1. patra
A StÚ MěÚ Kroměříž
39. Domy manželů Dvorských – dobová fotografie stavby
A RL Kroměříž

40. Domy manželů Dvorských – dobová fotografie
A RL Kroměříž
41. Rodinný dům Ing. Turka, 1937, Gorkého ulice
Ing. Turek
42. Rodinný dům Ing. Turka – pohled do interiéru
Ing. Turek
43. Rodinný dům Ing. Turka – pohled, půdorysy
A StÚ MěÚ Kroměříž
44. Projekt Městského hospodářského a stavebního dvora, 1937
SOkA Kroměříž
45. Projekt Městského hospodářského a stavebního dvora – pohled
na centrální vstupní budovu
SOkA Kroměříž
46. Projekt Městského hospodářského a stavebního dvora –
pohledy, řezy, půdorysy
SOkA Kroměříž
47. Škola Jungmannova a Boženy Němcové, 1938–1939, Smetanova
ulice
A RL Kroměříž
48. Škola Jungmannova a Boženy Němcové – pohled severozápadní
A StÚ MěÚ Kroměříž
49. Škola Jungmannova a Boženy Němcové – pohled severovýchodní
a jihozápadní
A StÚ MěÚ Kroměříž
50. Škola Jungmannova a Boženy Němcové – půdorys přízemí
A StÚ MěÚ Kroměříž
51. Dům s obytnými kuchyněmi, 1938–1942 (?), Kotojedská ulice
A StÚ MěÚ Kroměříž
52. Dům s obytnými kuchyněmi – situace
A RL Kroměříž
53. Dům s obytnými kuchyněmi – pohledy
A StÚ MěÚ Kroměříž

54. Dům s obytnými kuchyněmi – řez
A StÚ MěÚ Kroměříž
55. Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny, 1938–1940, Vejvanovského ulice
Klára Kozárková
56. Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny – pohledy, řez
A StÚ MěÚ Kroměříž
57. Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny – půdorysy
A StÚ MěÚ Kroměříž
58. Okresní nemocenská pojišťovna, 1939–1940, Husovo náměstí
A RL Kroměříž
59. Okresní nemocenská pojišťovna – situace
A StÚ MěÚ Kroměříž
60. Okresní nemocenská pojišťovna – pohled východní a severní
A StÚ MěÚ Kroměříž
61. Obytný dům manželů Vladimíra a Milady Slaminkových, 1939, Vrchlického ulice
Klára Kozárková
62. Obytný dům manželů Vladimíra a Milady Slaminkových – pohledy, situace, půdorysy, řez
Plánová dokumentace - rodina Slaminkových
63. Úprava Velkého náměstí, před rokem 1948
A RL Kroměříž
64. Obytné domy firmy Pal, 1947–1948, Peřinkova ulice
A RL Kroměříž
65. Obytné domy firmy Pal – půdorys
A StÚ MěÚ Kroměříž
66. Obytné domy firmy Pal – situace
A StÚ MěÚ Kroměříž
67. Obytný dům firmy Pal – řez, pohledy
A StÚ MěÚ Kroměříž

68. Domy pro chudé v Šárce, 1936, Šárka
Klára Kozárová
69. Domy pro chudé v Šárce, 1936
Klára Kozárová
70. Domy pro chudé v Šárce – řez a západní průčelí
A StÚ MěÚ Prostějov
71. Domy pro chudé v Šárce – jižní průčelí
A StÚ MěÚ Prostějov
72. Obytný dům městské spořitelny, 1938–1939, Slovenská ulice
<http://www.docomomo.cz/>
73. Obytný dům městské spořitelny – uliční průčelí
A StÚ MěÚ Prostějov
74. Obytný dům městské spořitelny – půdorysy
A StÚ MěÚ Prostějov
75. Jubilejní mateřská školka, 1938–1939, Reisova ulice
<http://www.docomomo.cz/>
76. Domy pro chudé v Drozdovicích, 1938–1941, Reisova ulice
Klára Kozárová
77. Domy pro chudé v Drozdovicích, 1938–1941
Klára Kozárová
78. Domy pro chudé v Drozdovicích – půdorys jednoho z bytů
A StÚ MěÚ Prostějov
79. Úřední a obytný dům Městských elektrických podniků, 1938–1940,
Poděbradovo náměstí
<http://www.docomomo.cz/>
80. Úřední a obytný dům Městských elektrických podniků – severní průčelí
A StÚ MěÚ Prostějov
81. Úřední a obytný dům Městských elektrických podniků – půdorysy
suterénu až 3. NP
A StÚ MěÚ Prostějov
82. Státní obytné domy, 1947–1949, Pod Kosířem
Klára Kozárová

83. Státní obytné domy, 1947–1949
Klára Kozárová
84. Státní obytné domy – situace
A StÚ MěÚ Prostějov
85. Státní obytné domy – pohledy
A StÚ MěÚ Prostějov
86. Veřejná obchodní škola, 1931–1932, ulice T. G. Masaryka
SA MU Olomouc
87. Veřejná obchodní škola – situace
SA MU Olomouc
88. Veřejná obchodní škola – jižní a východní průčelí
SA MU Olomouc
89. Veřejná obchodní škola – půdorysy
Stavitel XV, 1935, s. 53
90. Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací, 1933, Krawcova ulice
SA MU Olomouc
91. Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací – model
SA MU Olomouc
92. Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací – pohledy
SA MU Olomouc
93. Starobinec, 1937–1939, ulice Dr. Fikejze (jedna ze dvou variant)
SA MU Olomouc
94. Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka, 1939–1941, Smetanova ulice
SA MU Olomouc
95. Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka – pohled do interiérů
<http://www.poliklinika-ch.cz/o-poliklinice/historie.htm>
96. Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka – axonometrický pohled
SA MU Olomouc
97. Urnový háj, 1933, Husova ulice
pohlednice

Obrazové přílohy

1. Entwurf des Verwaltungsgliederungsplanes und des Gaschäftsverteilungsplanes der Stadt Kremsier

2. Architekt Jan Zavřel

3. V ateliéru České vysoké školy technické (zleva Vladimír Beneš, Antonín Kurial, Jan Zavřel, Engelbert Riesner a Adéla Bramborová)

4. Rodinný dům pana Šmída, poč. 30. let, Sadovského, Brno-Královo Pole

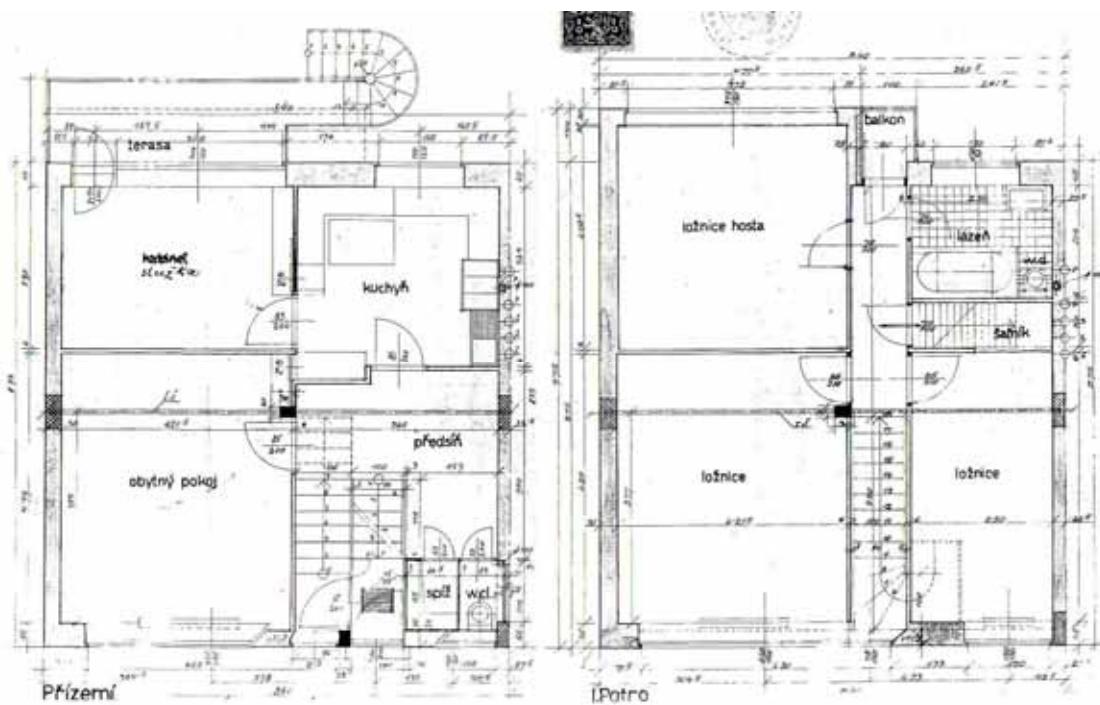
5. Rodinný dům pana Šmída - pohled do interiéru

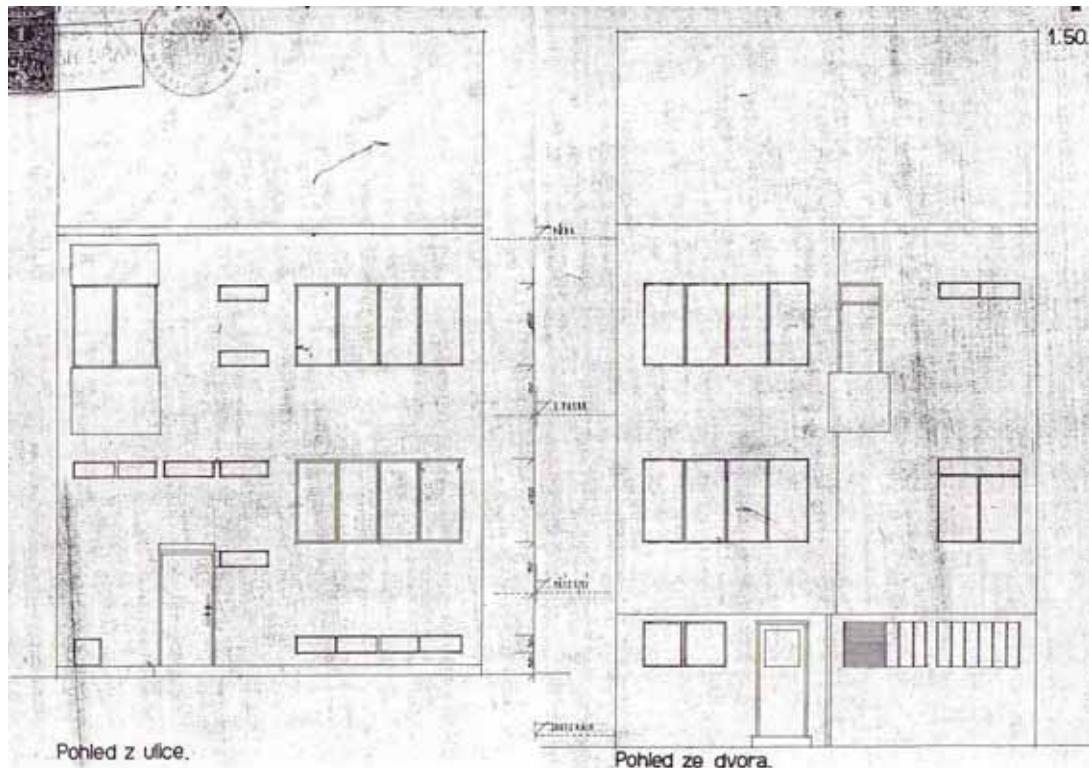
6. Rodinné domy manželů Zemánkových a Josefy Otáhalové, 1932–1933,
Kollárova ulice

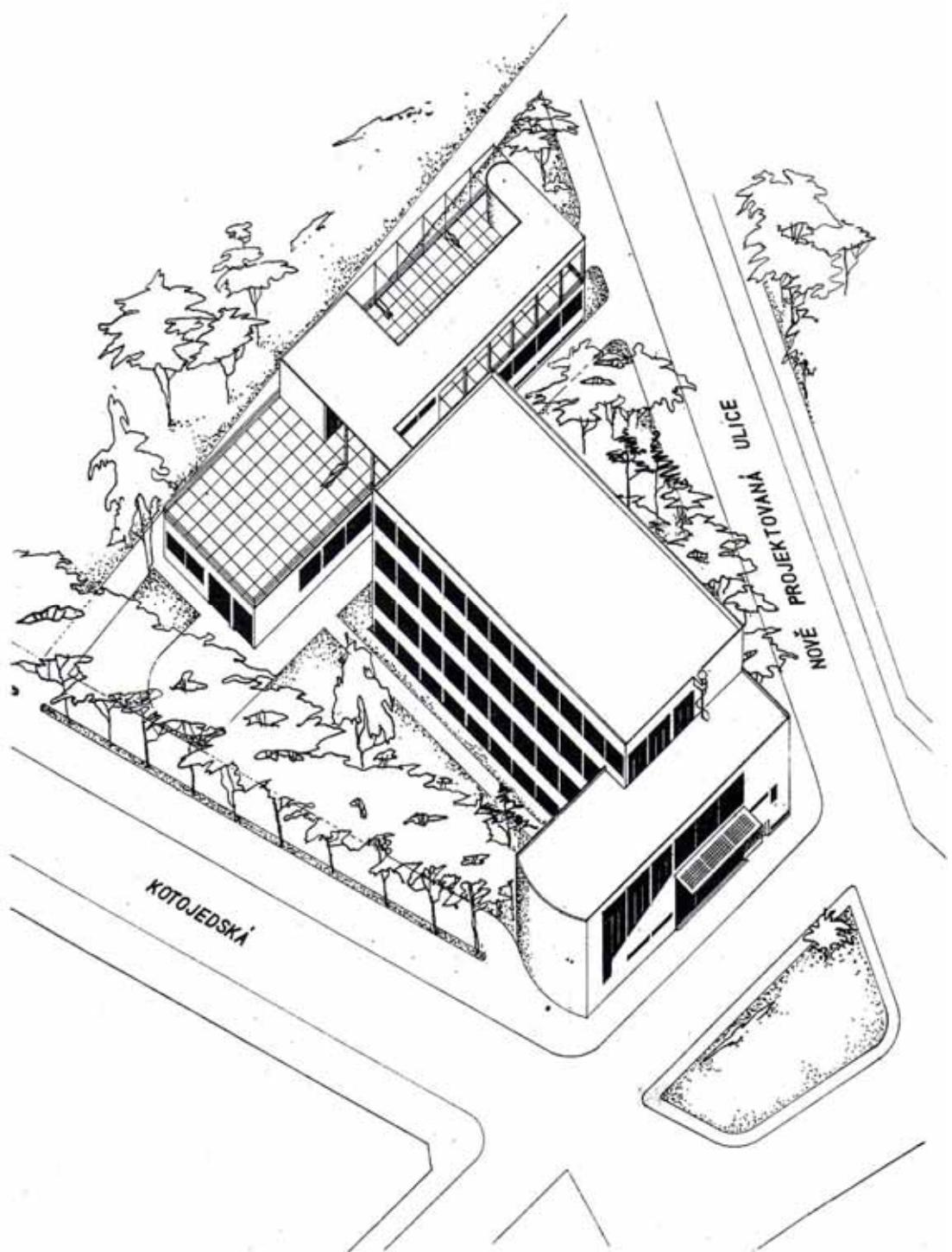
7. Dům manželů Zemánkových – pohled z ulice a ze dvora

8. Dům manželů Zemánkových – půdorys přízemí a prvního patra

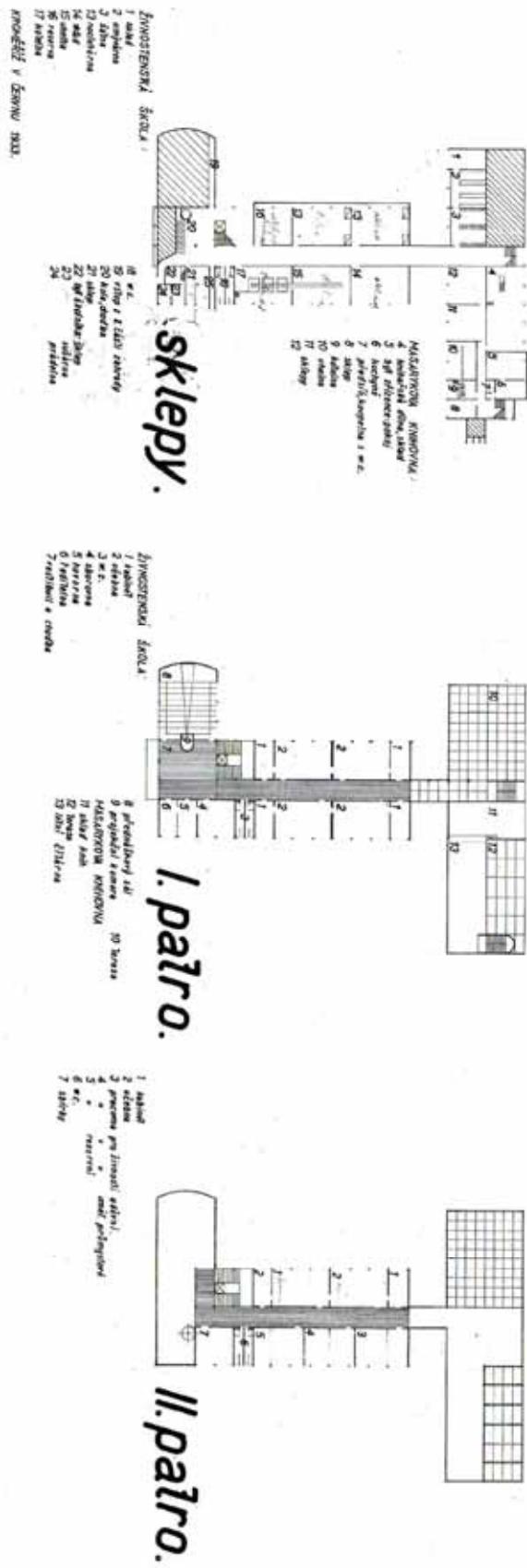
9. Dům Josefy Otáhalové – pohled z ulice a ze dvora

10. Návrh Živnostenské školy, 1933 – axonometrický pohled

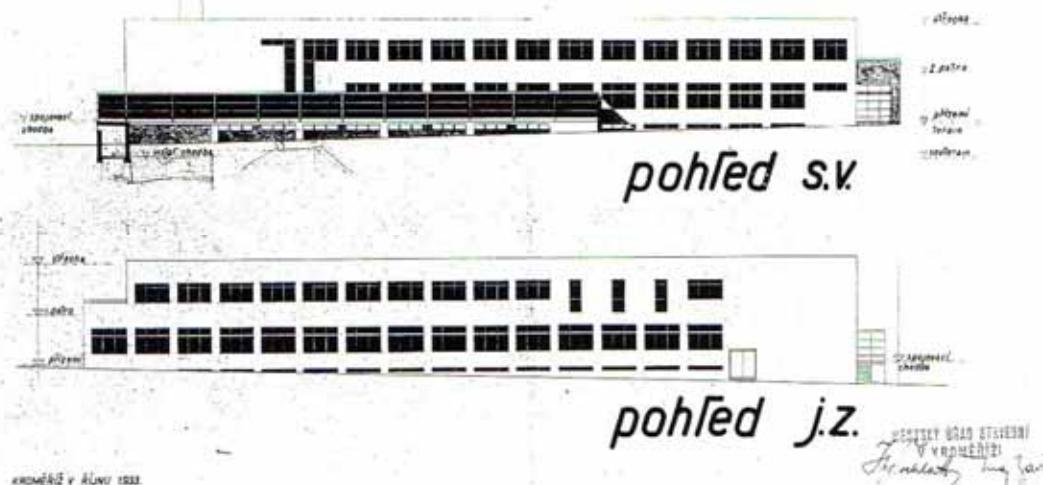
Živnoslenská škola.

633

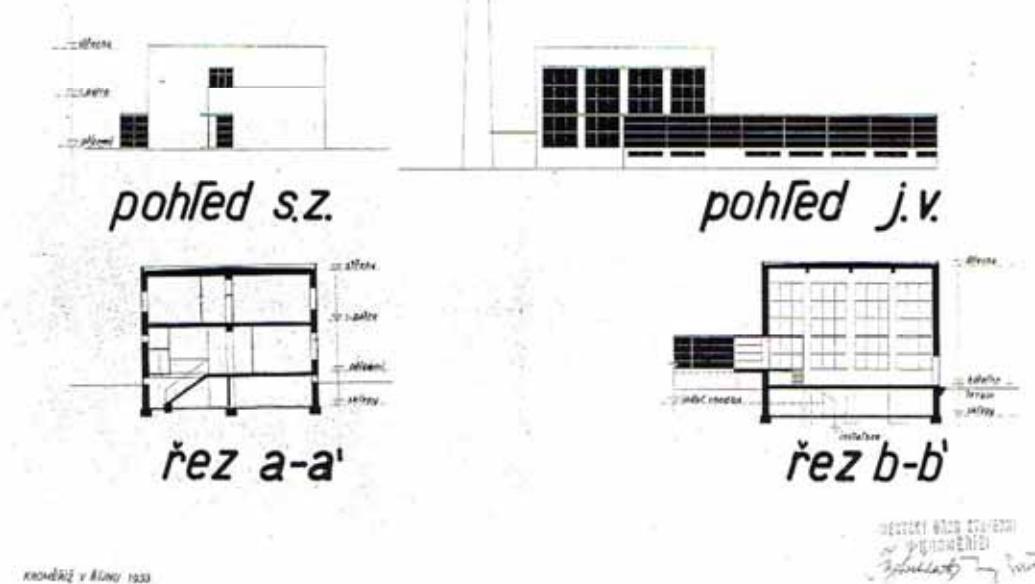

11. Návrh Živnostenské školy – půdorysy

Návrh hospodářské budovy pro všeob. veř. nemocnice v Kroměříži.

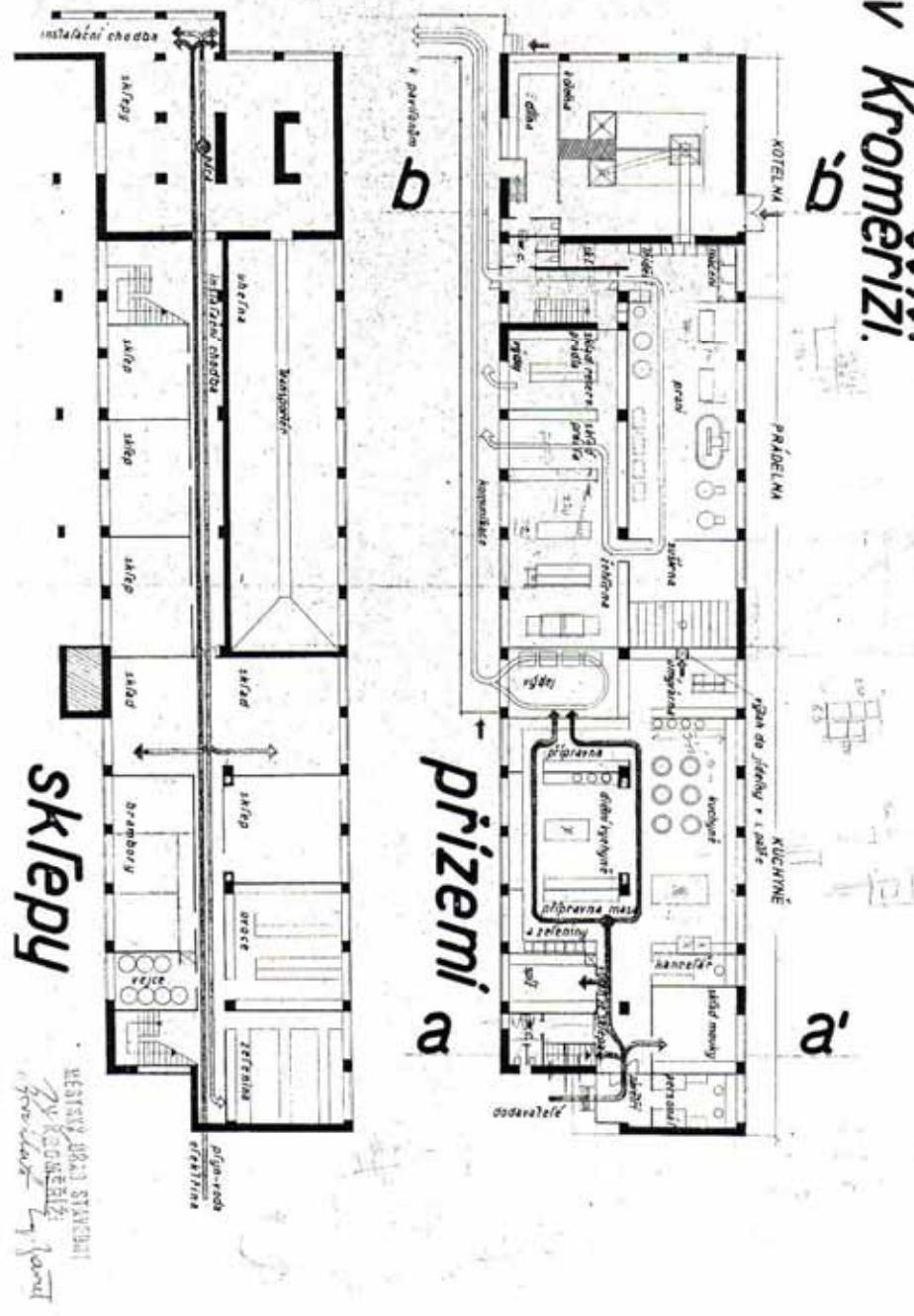

Návrh hospodářské budovy pro všeob. veř. nemocnici v Kroměříži.

12. Návrh Hospodářské budovy všeobecné veřejné nemocnice, 1933 – pohledy a řezy

Návrh hospodářské budovy pro všeob. veř. nemocnici v Kroměříži.

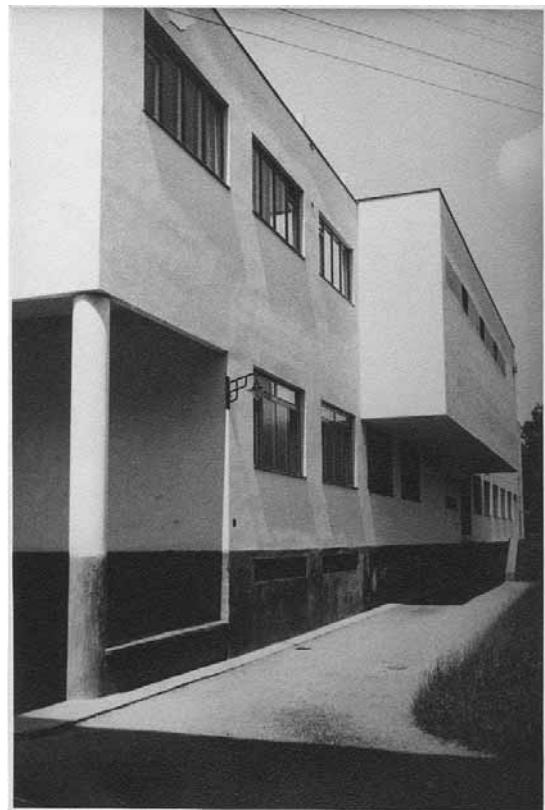
13. Návrh Hospodářské budovy všeobecné veřejné nemocnice – půdorysy sklepů a přízemí

14. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice, 1933–1934,
Havlíčkova ulice

15. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – interiér kuchyně

16. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – pohled na severovýchodní fasádu s kaplí

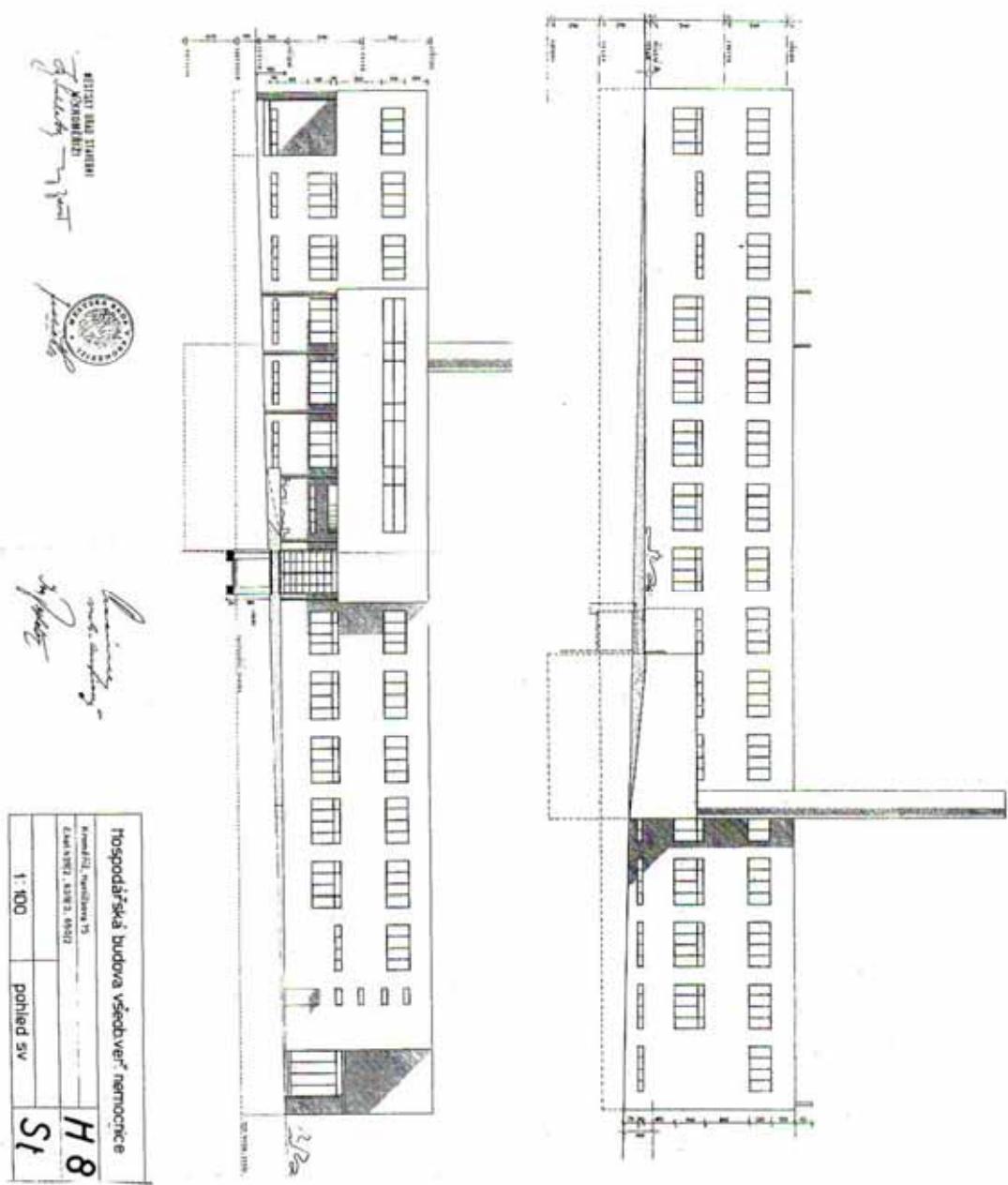

MĚSTSKÝ ÚŘAD STAVOBLEK
PRO KROMĚŘÍŽ
[Handwritten signature]

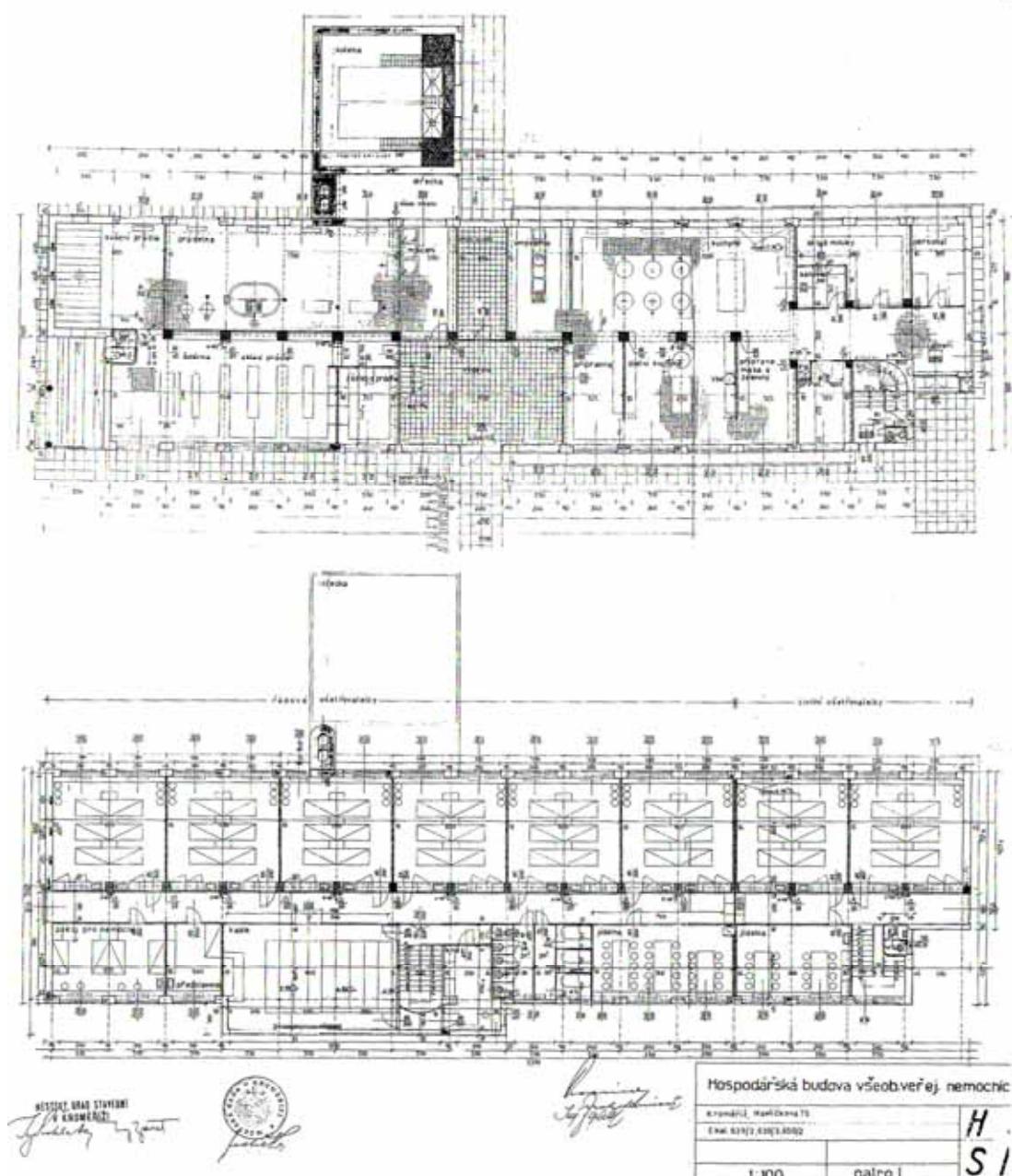

[Handwritten signature]
Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice
Adresa: Heroldova 71
Česká republika, Olomouc
1:100 | pohledy JV, SZ | H 10
Sf

17. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – pohled jihovýchodní a severozápadní

18. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – pohled
jihozápadní a severovýchodní

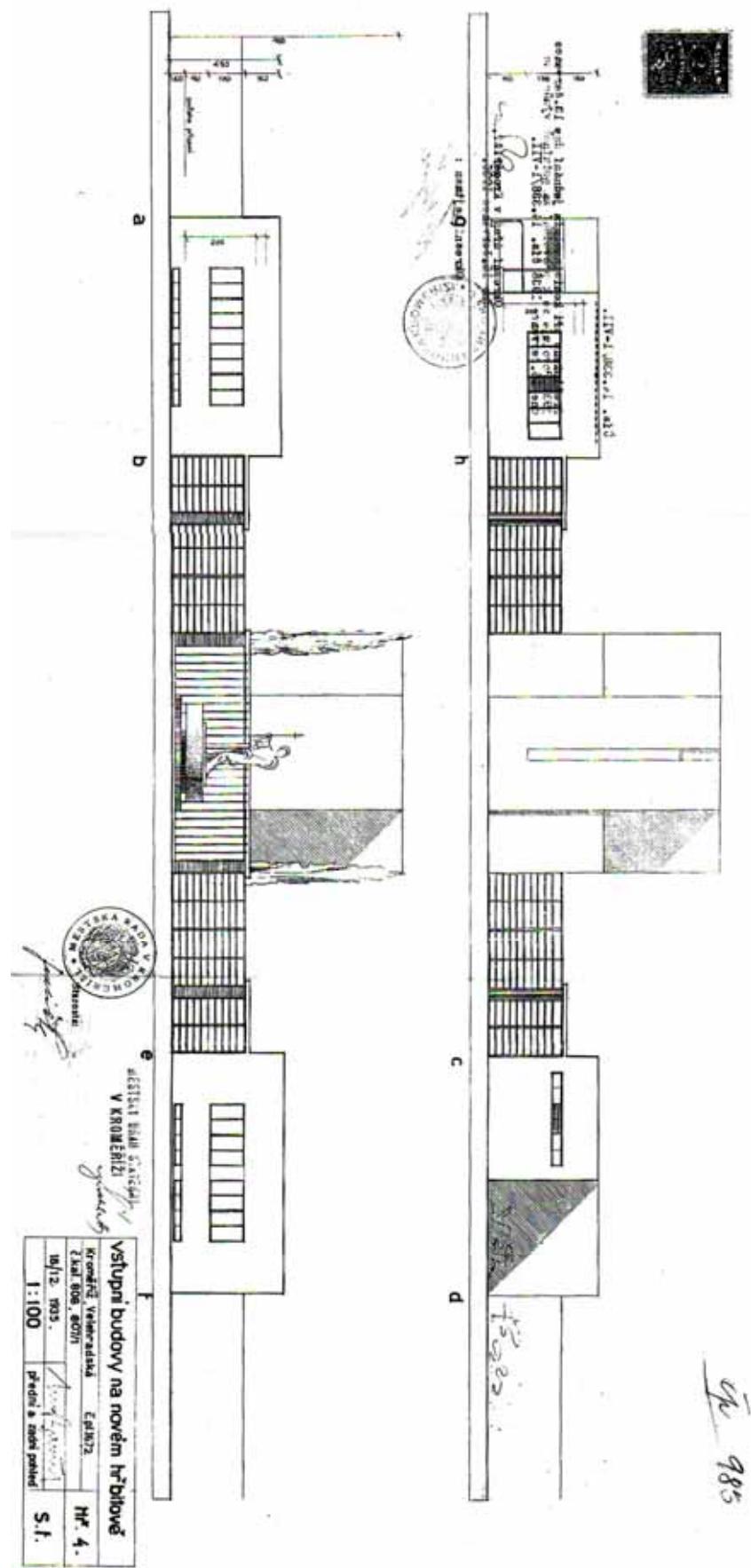
19. Hospodářská budova všeobecné veřejné nemocnice – půdorysy přízemí a patra

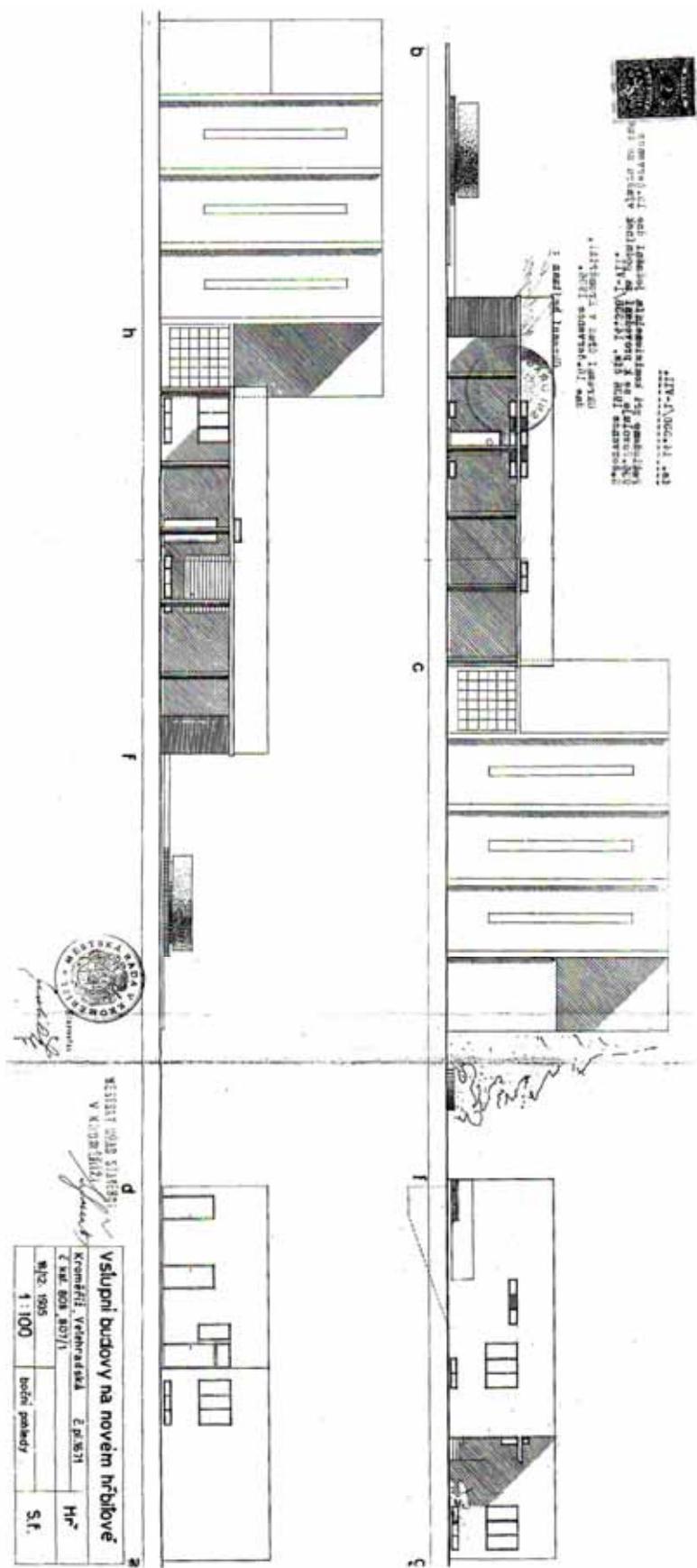
20. Vstupní budovy na novém hřbitově, 1935–1937, Velehradská ulice

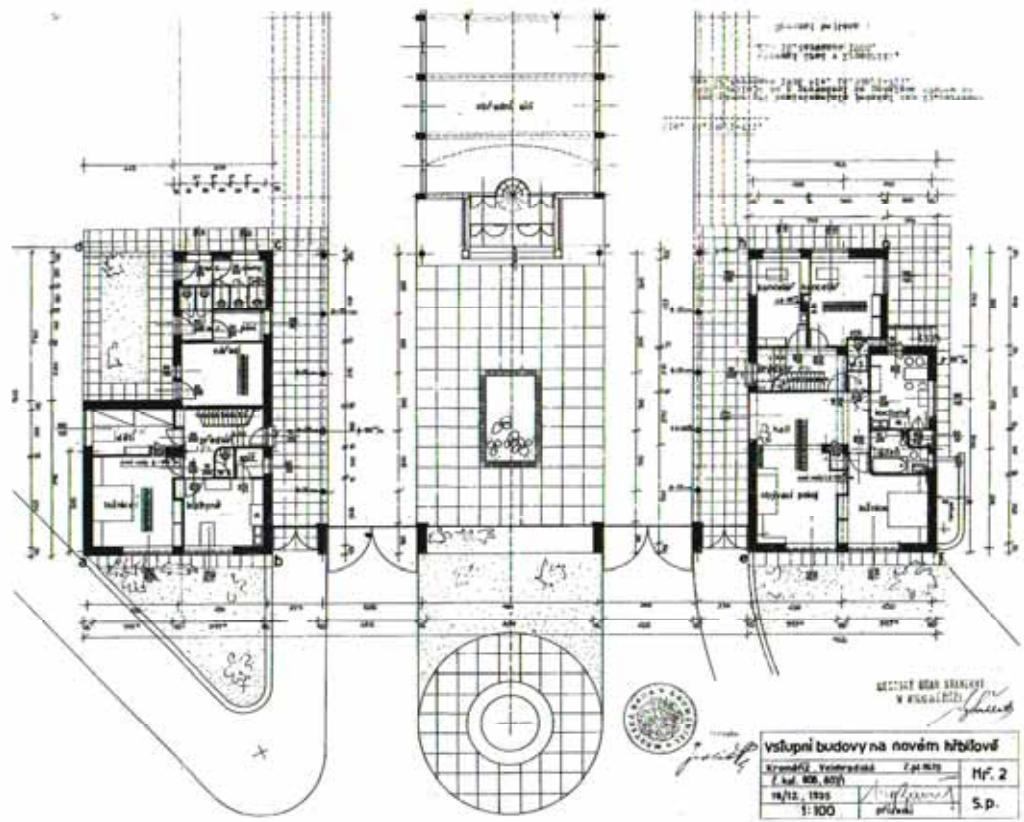
21. Vstupní budovy na novém hřbitově – model

22. Vstupní budovy na novém hřbitově – pohled západní a východní

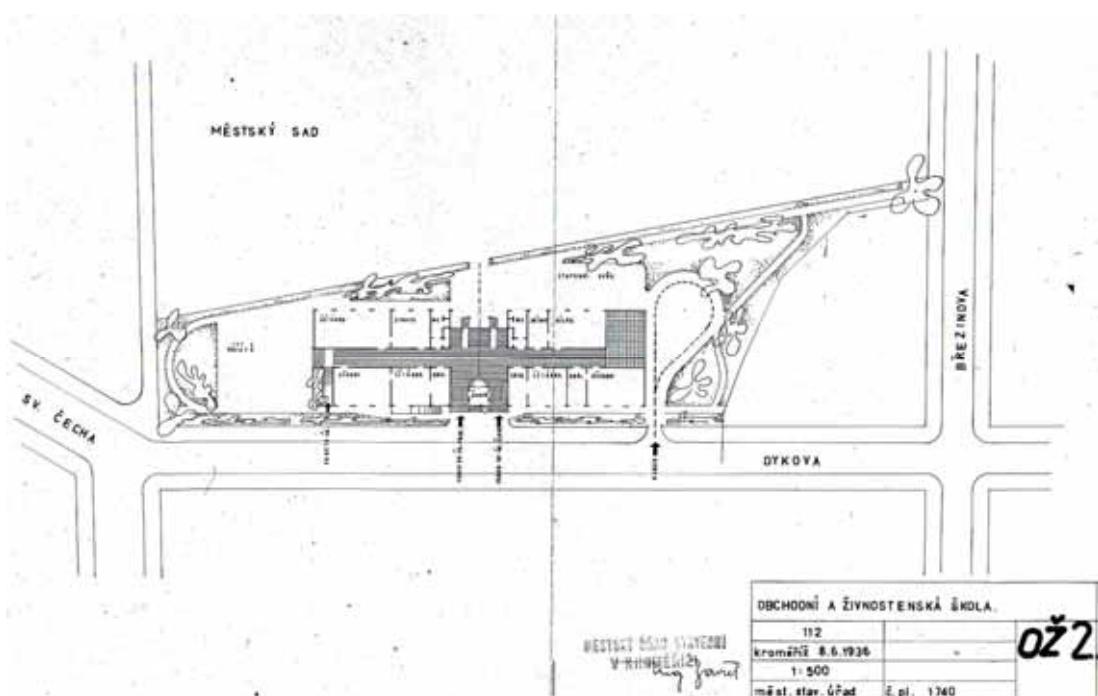
23. Vstupní budovy na novém hřbitově – pohled severní a jižní

24. Vstupní budovy na novém hřbitově – půdorys

25. Obchodní a živnostenská škola, 1935, 1936, 1938–1941, Nábělkova ulice

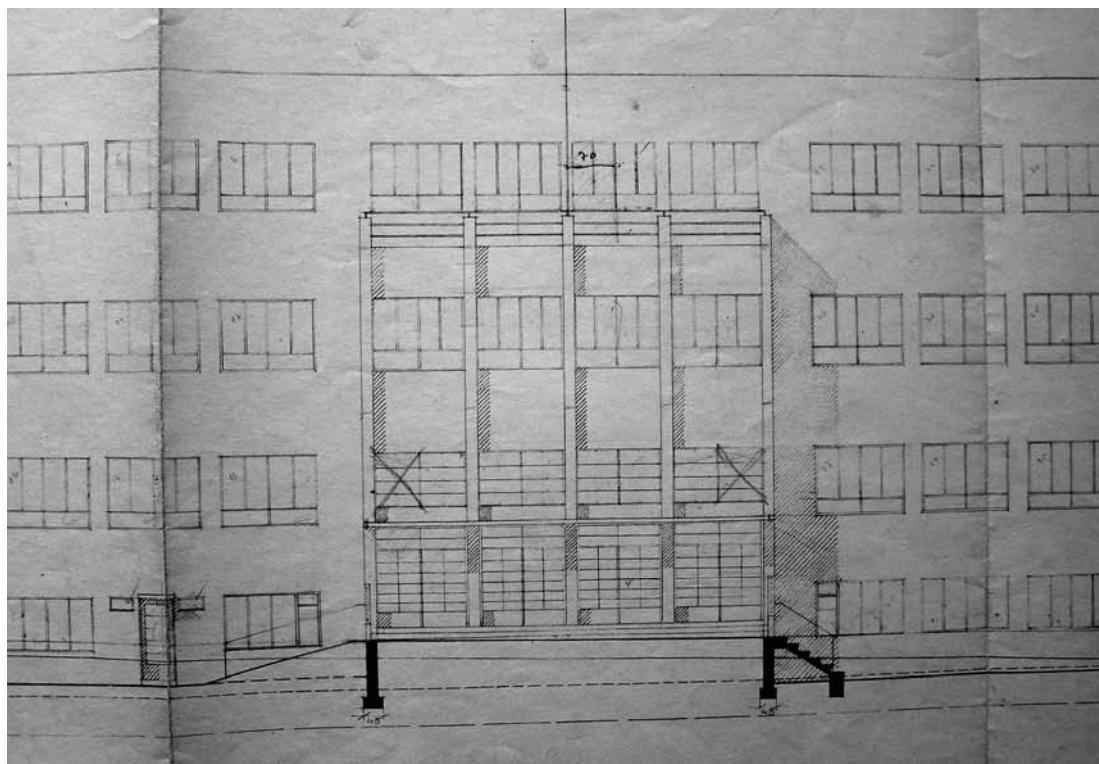
26. Obchodní a živnostenská škola – nerealizovaný návrh

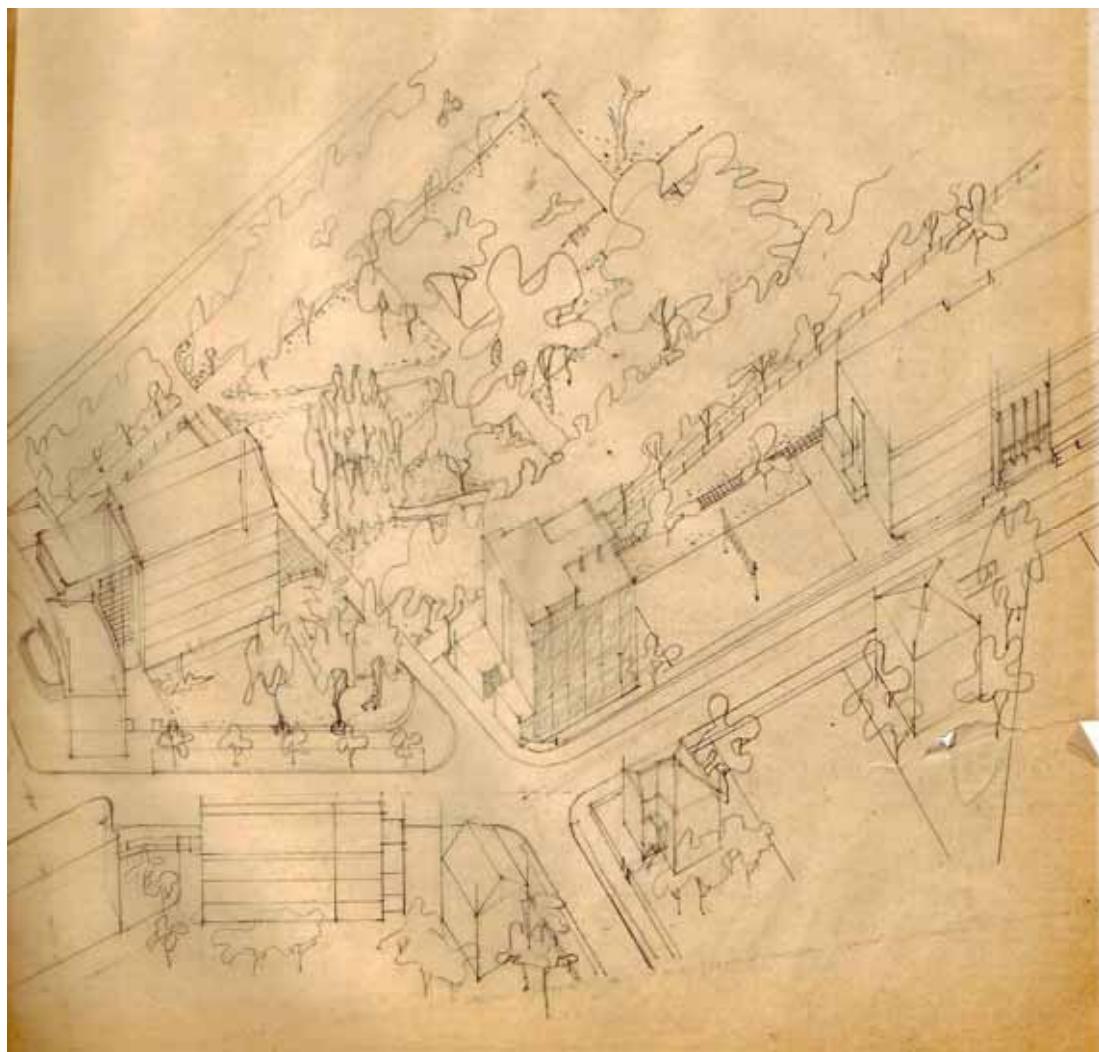
27. Obchodní a živnostenská škola – návrh

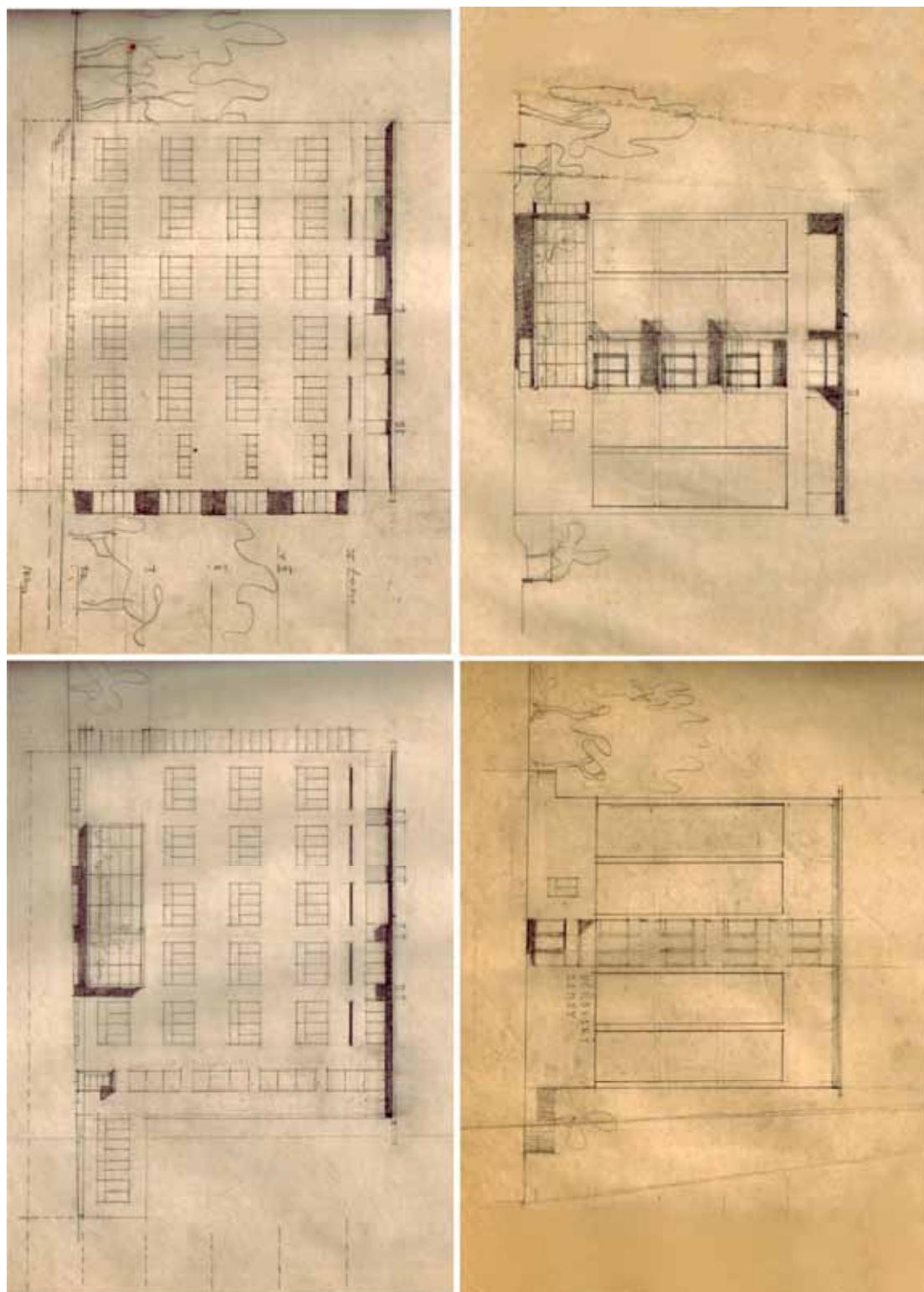
28. Obchodní a živnostenská škola – návrh

29. Obchodní a živnostenská škola – projekt průčelí

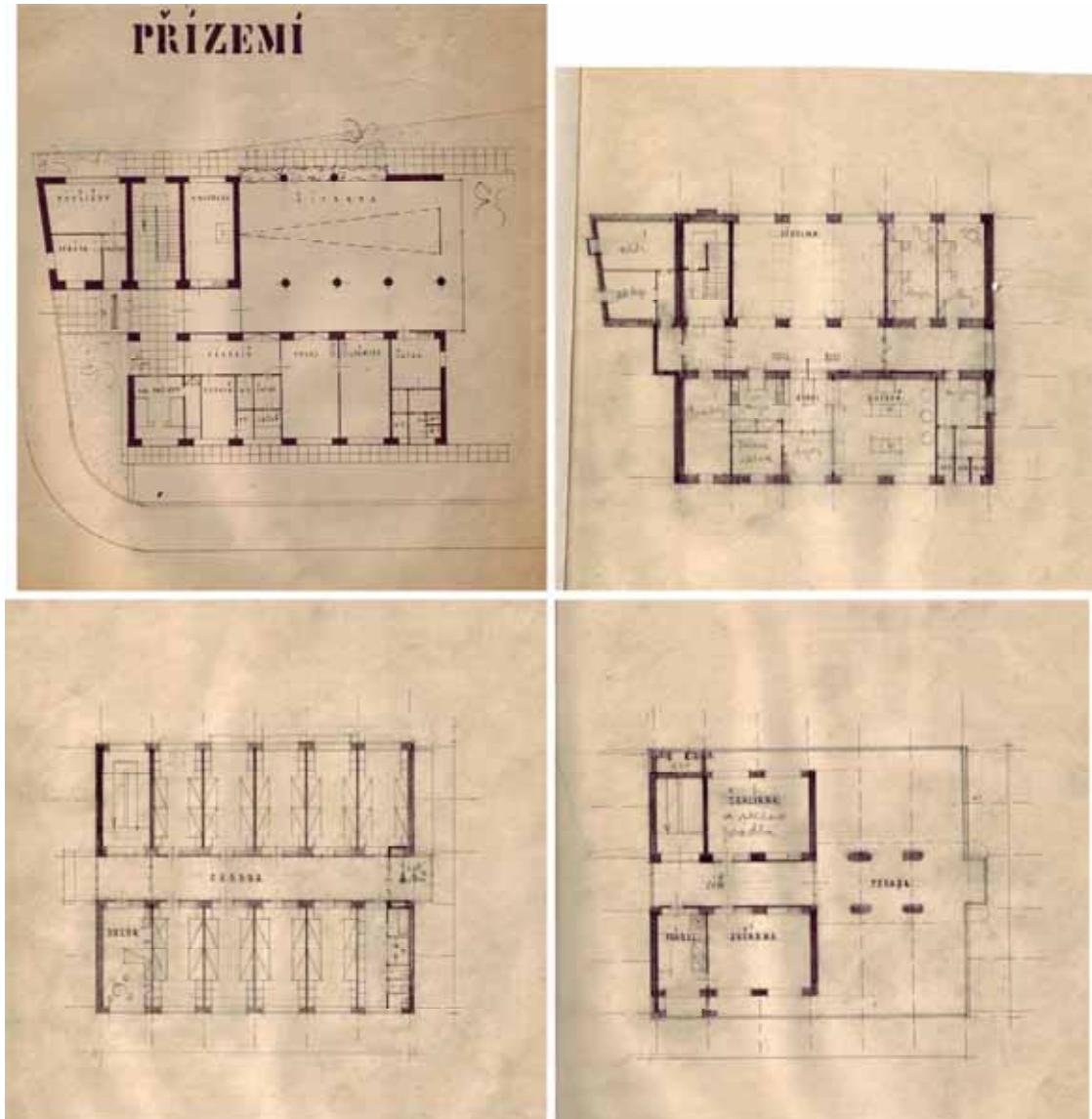

30. Návrh Učňovského domova při Živnostenské škole, kolem 1940

31. Návrh Učňovského domova při Živnostenské škole – pohledy

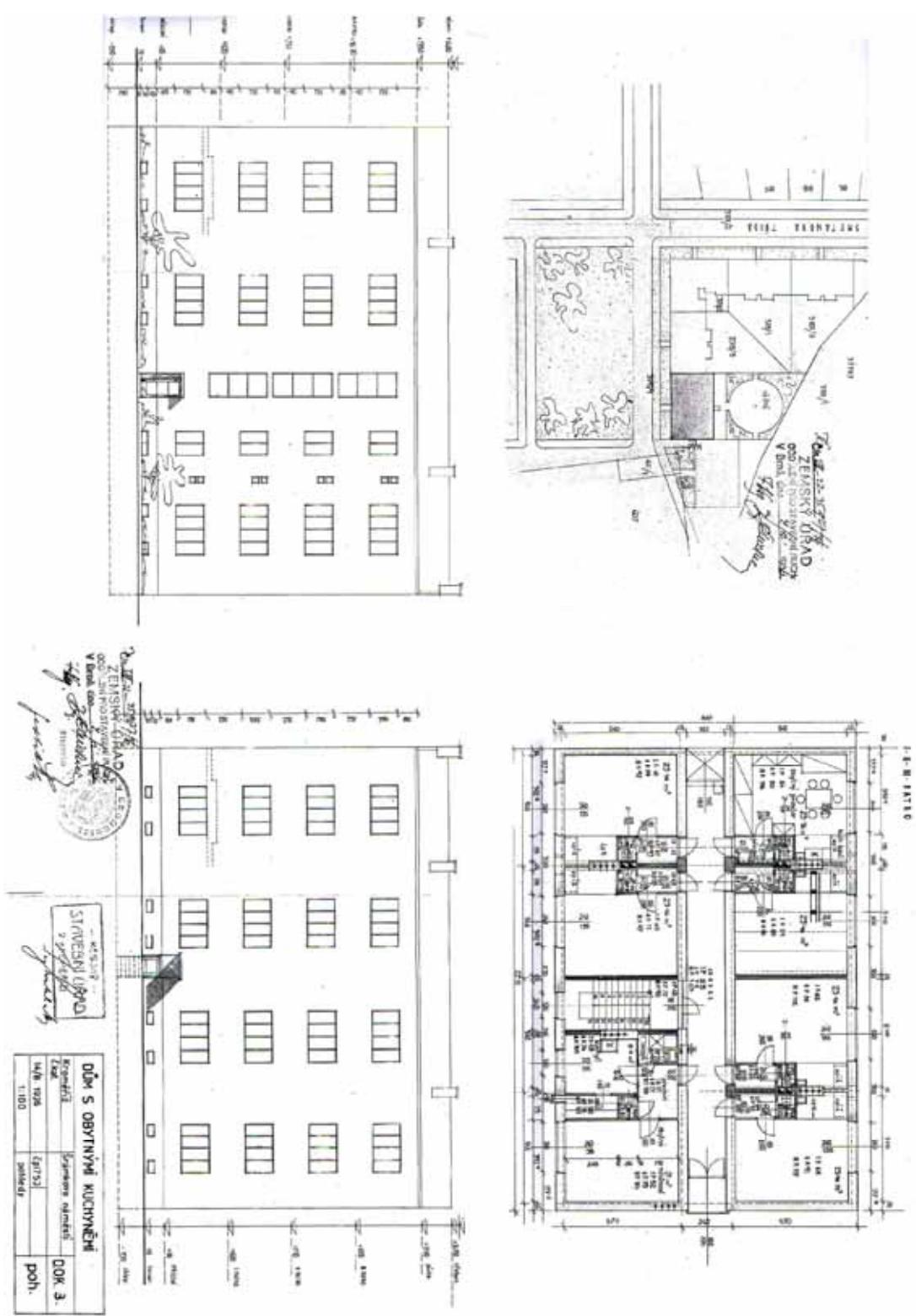
PŘÍZEMÍ

32. Návrh Učňovského domova při Živnostenské škole – půdorysy

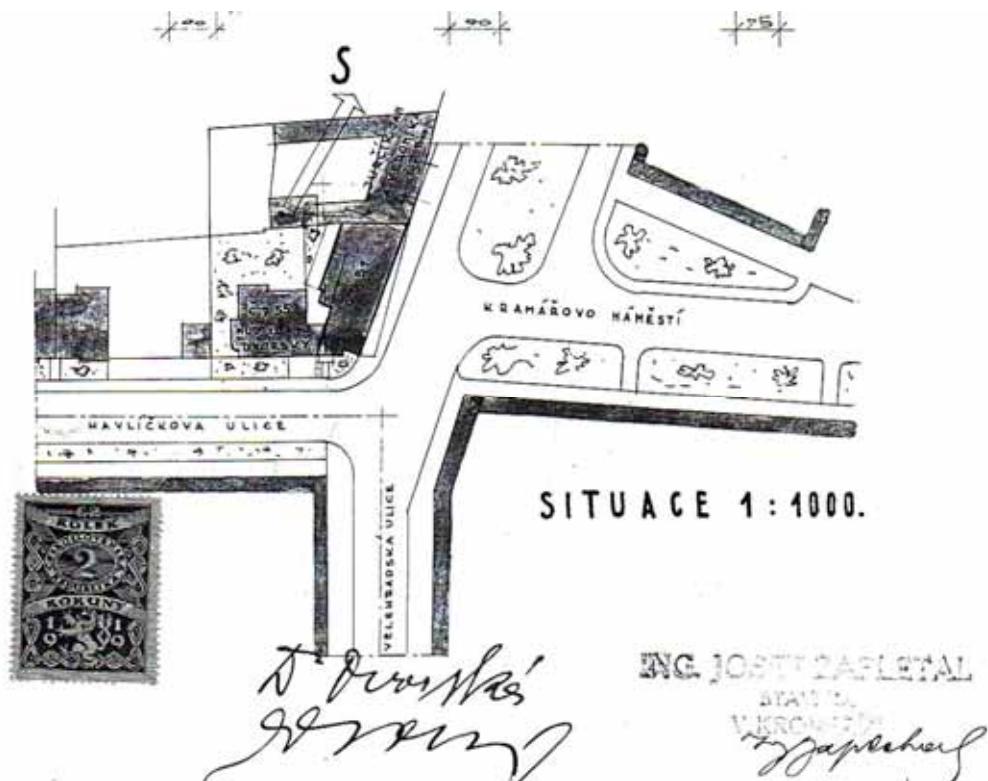
33. Dům s obytnými kuchyněmi, 1936–1937, U Sýpek

34. Dům s obytnými kuchyněmi – situace, pohledy, půdorys

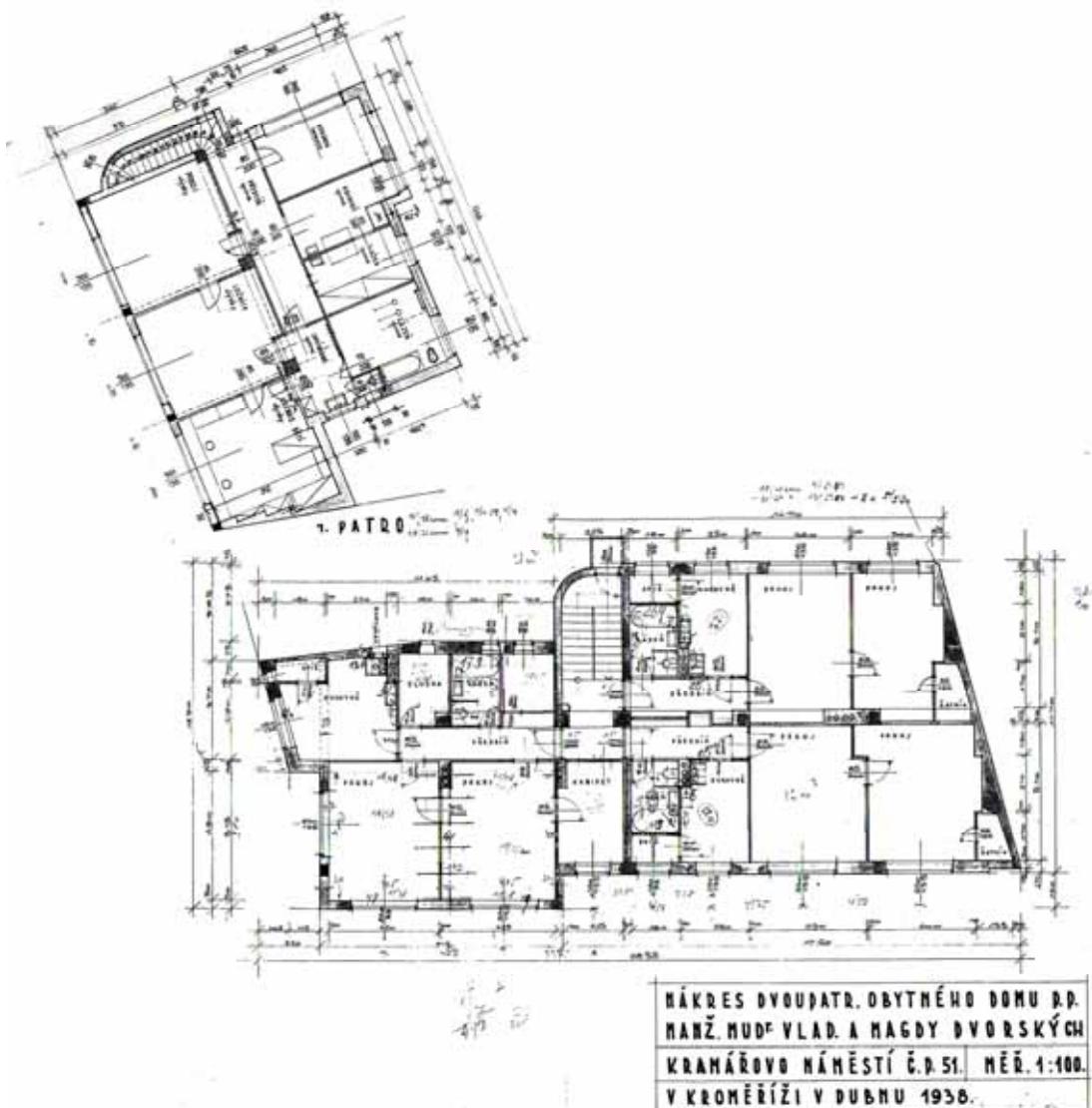
35. Domy manželů Dvorských, 1936, 1938, Havlíčkova ulice

36. Domy manželů Dvorských – situace

37. Domy manželů Dvorských – pohledy

38. Domy manželů Dvorských – půdorysy 1. patra

39. Domy manželů Dvorských – dobová fotografie stavby

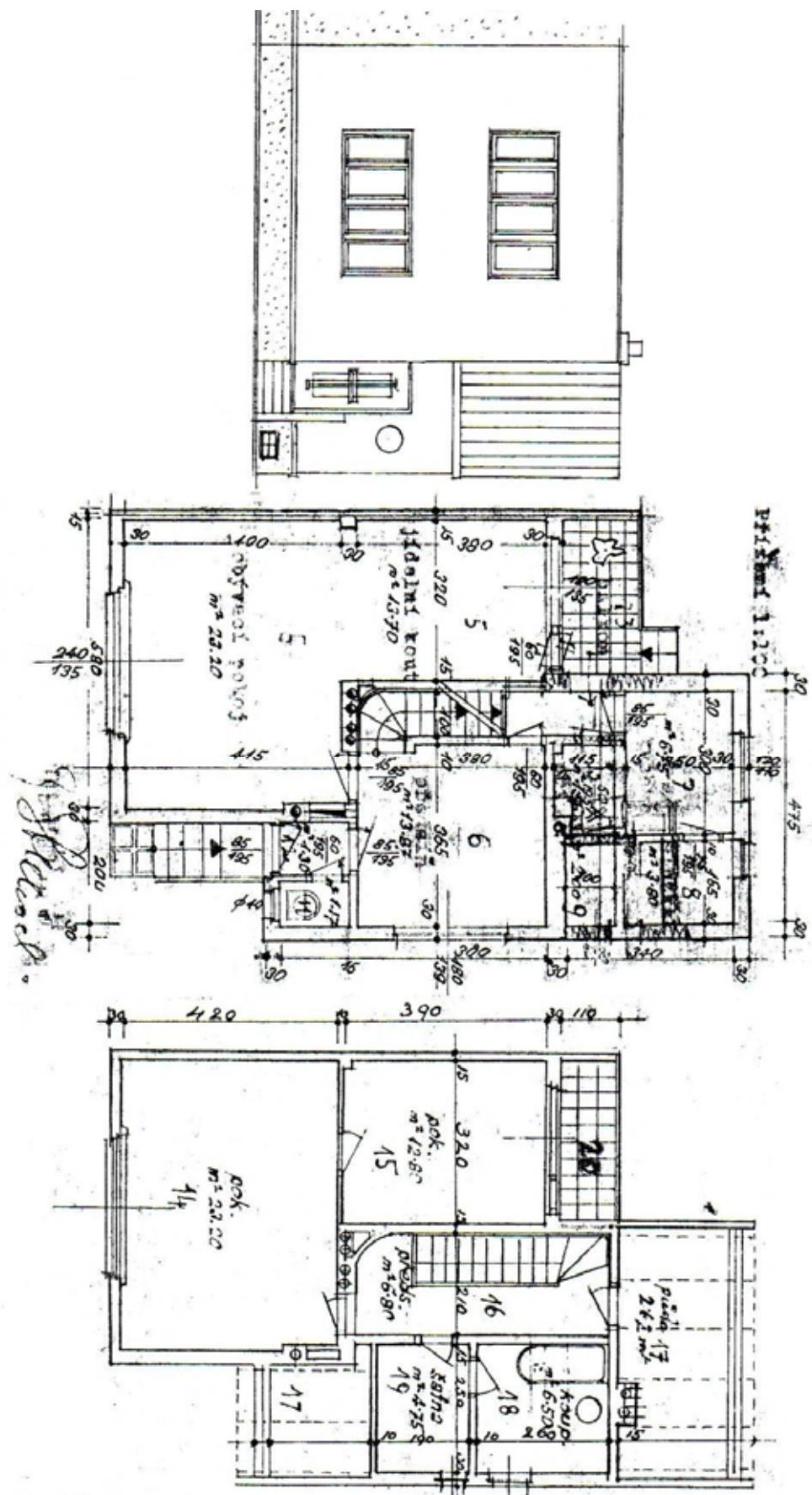
40. Domy manželů Dvorských – dobová fotografie

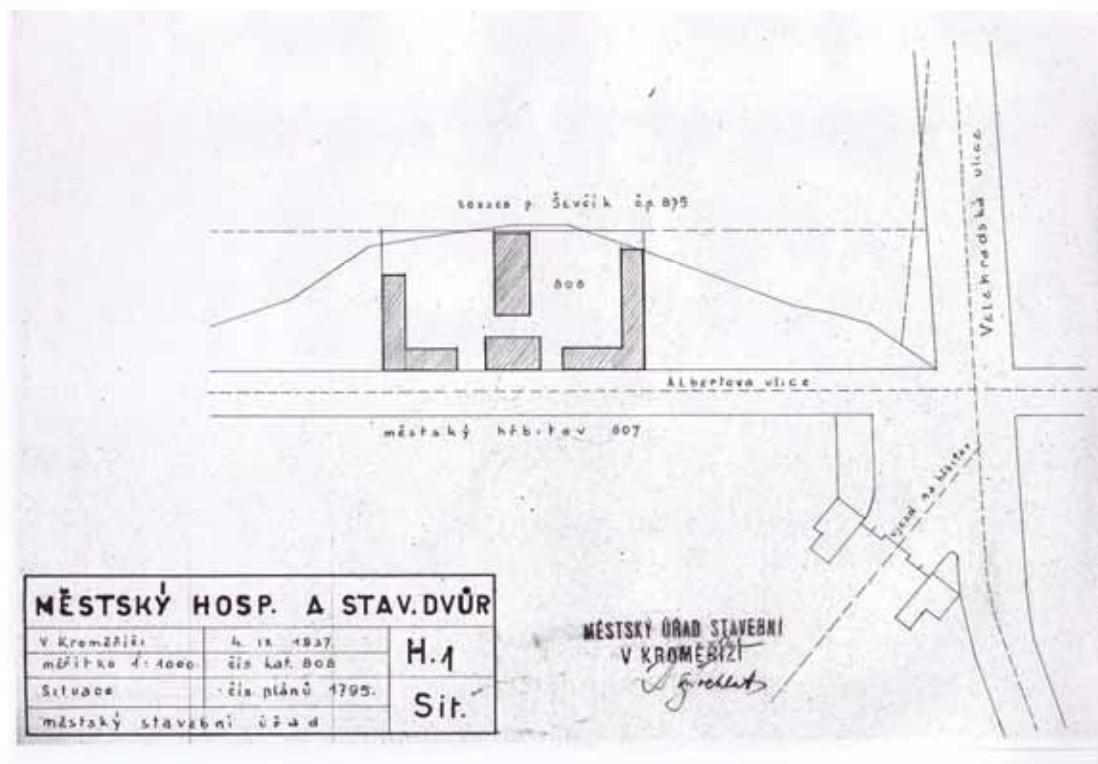
41. Rodinný dům Ing. Turka, 1937, Gorkého ulice

42. Rodinný dům Ing. Turka – pohled do interiéru

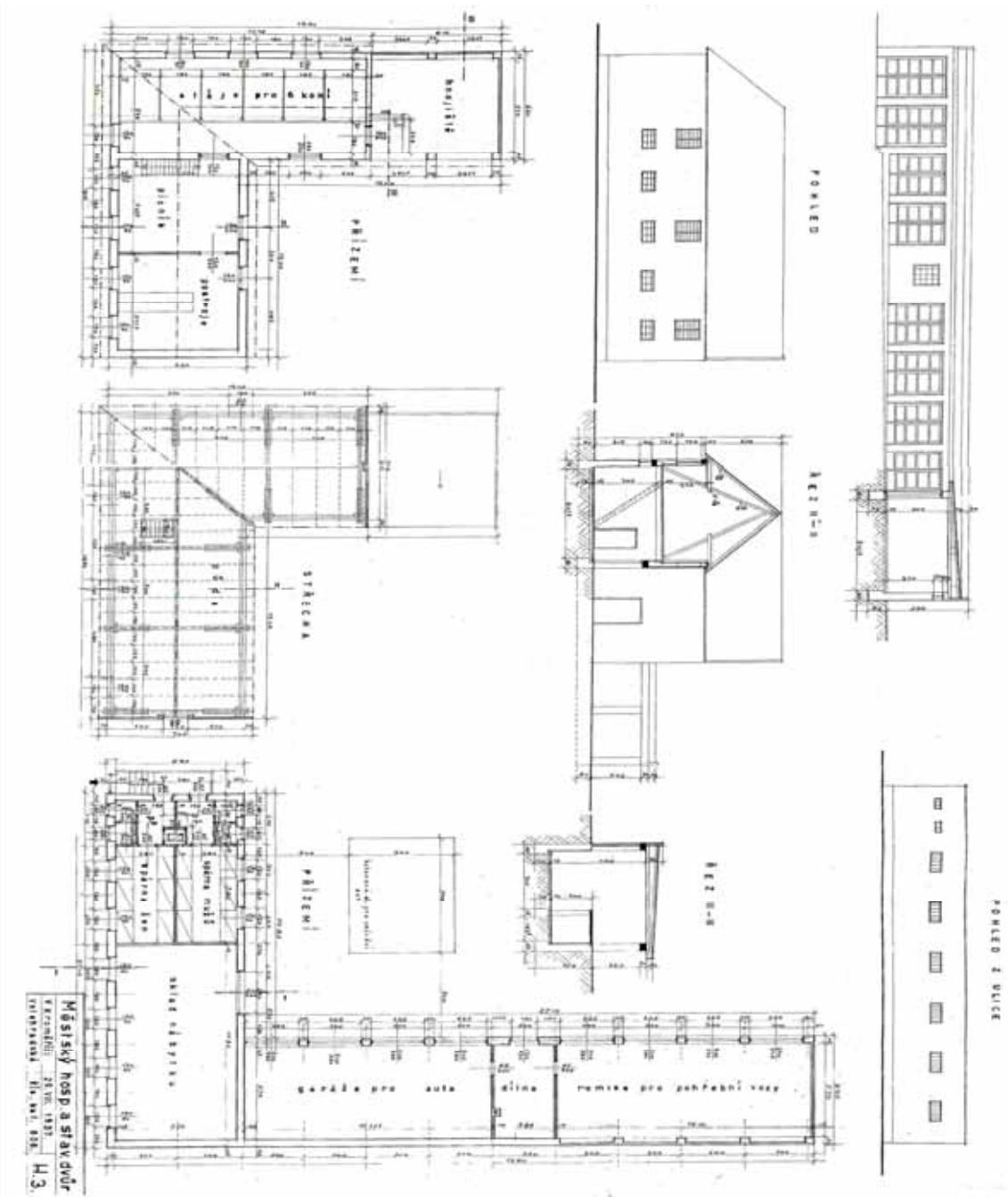
43. Rodinný dům Ing. Turka – pohled, půdorysy

44. Projekt Městského hospodářského a stavebního dvora, 1937

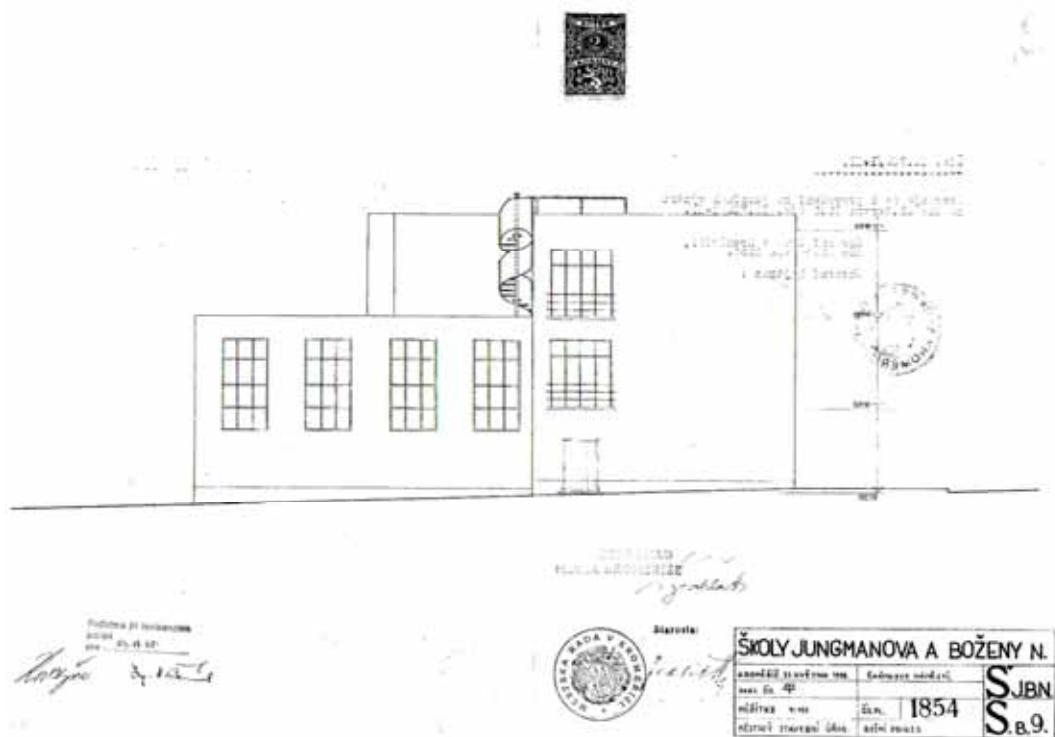
45. Projekt Městského hospodářského a stavebního dvora – pohled na centrální vstupní budovu

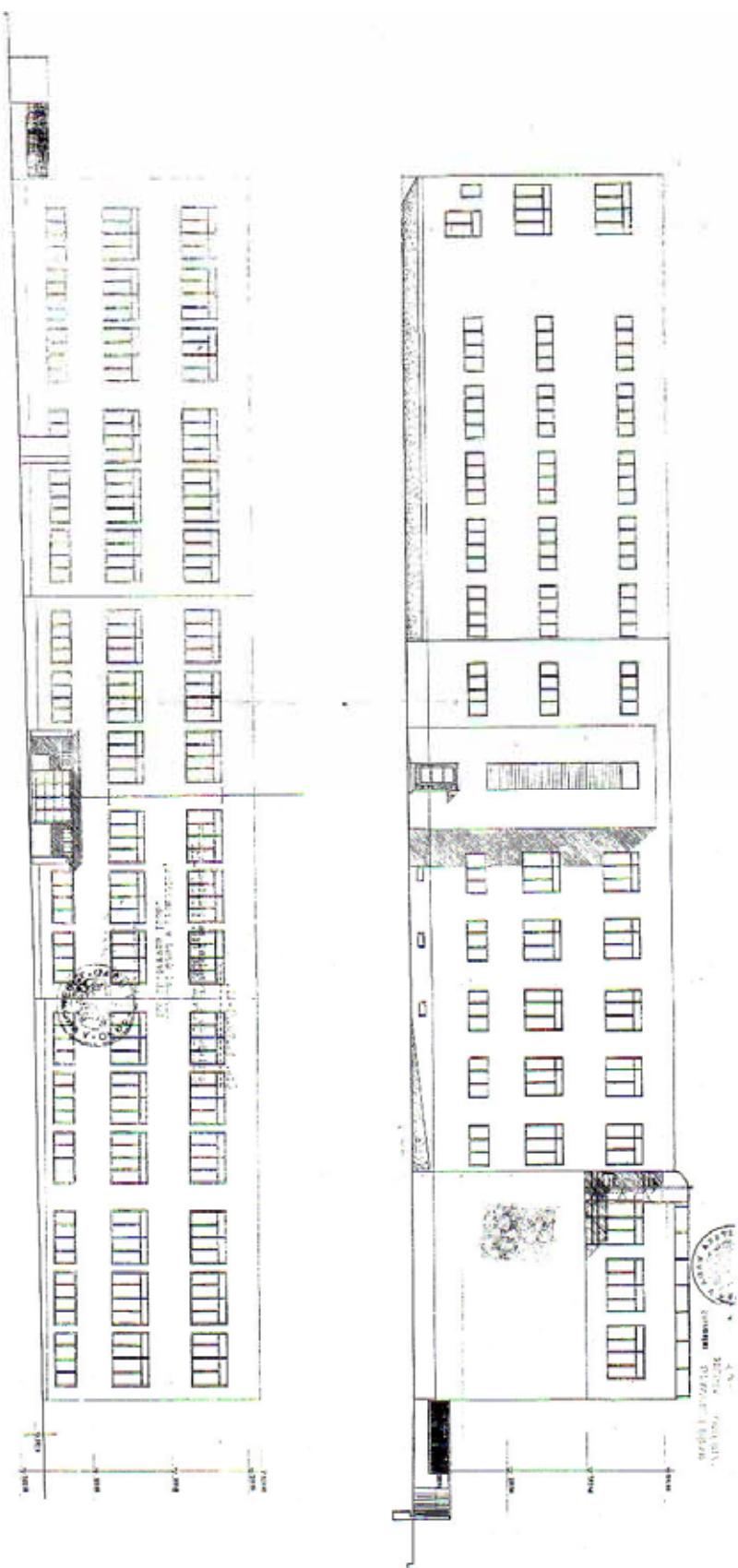
46. Projekt Městského hospodářského a stavebního dvora – pohledy, řezy, půdorysy

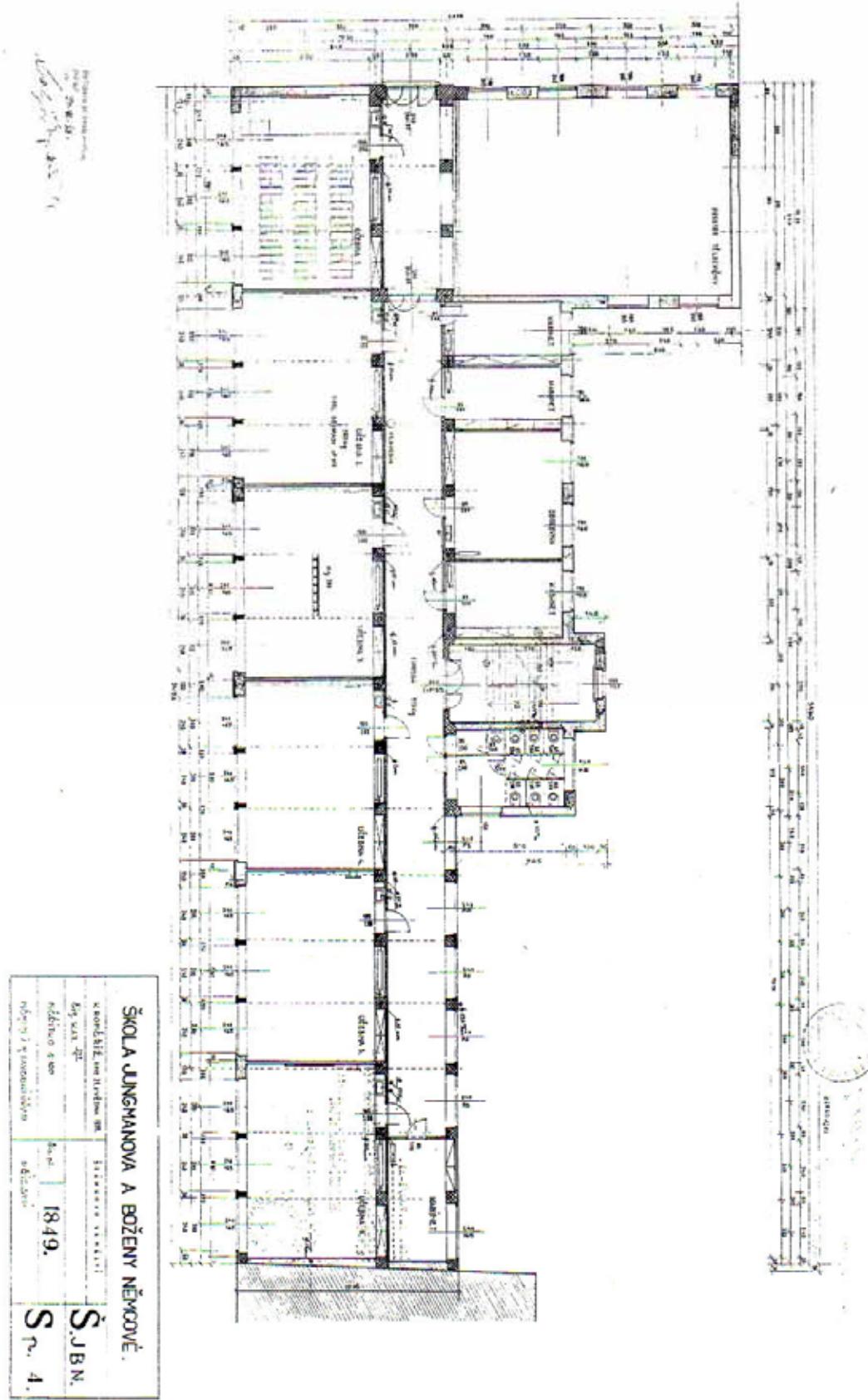
47. Škola Jungmannova a Boženy Němcové, 1938–1939, Smetanova ulice

48. Škola Jungmannova a Boženy Němcové – pohled severozápadní

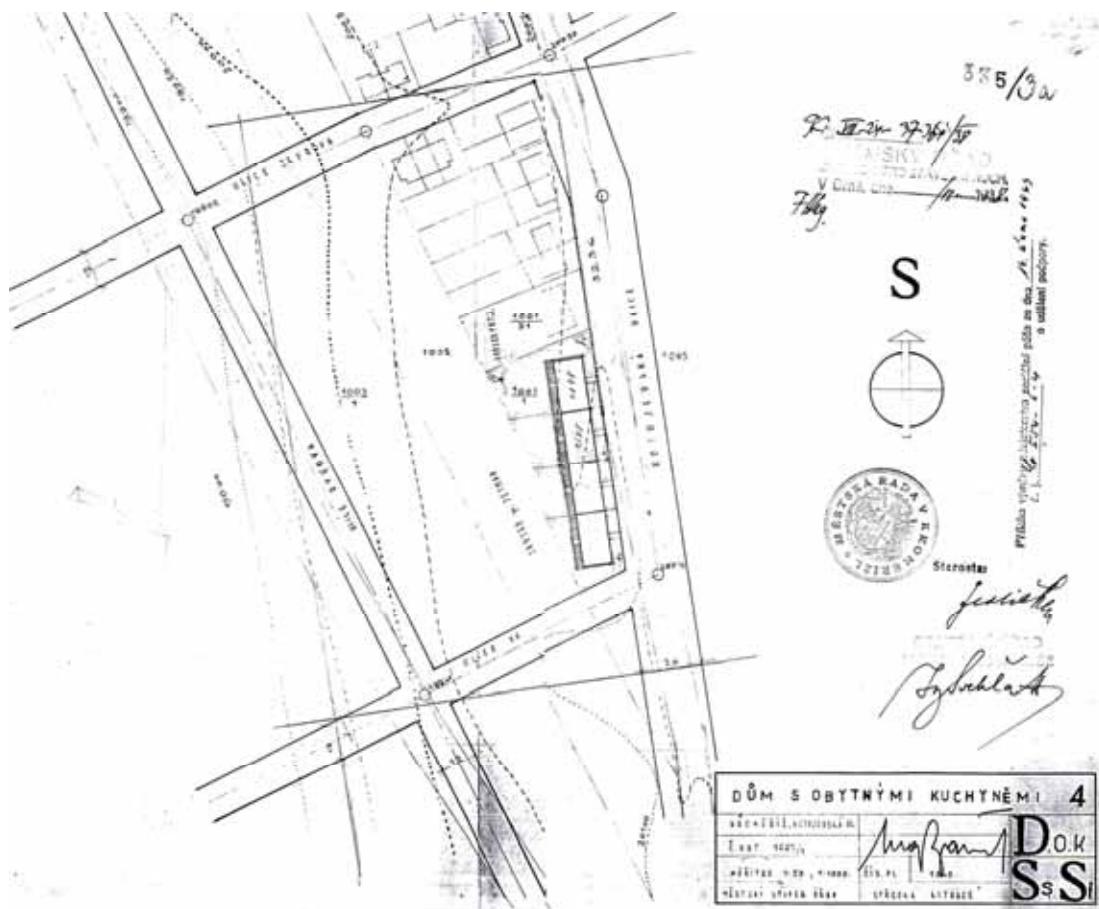
49. Škola Jungmannova a Boženy Němcové – pohled severovýchodní a jihozápadní

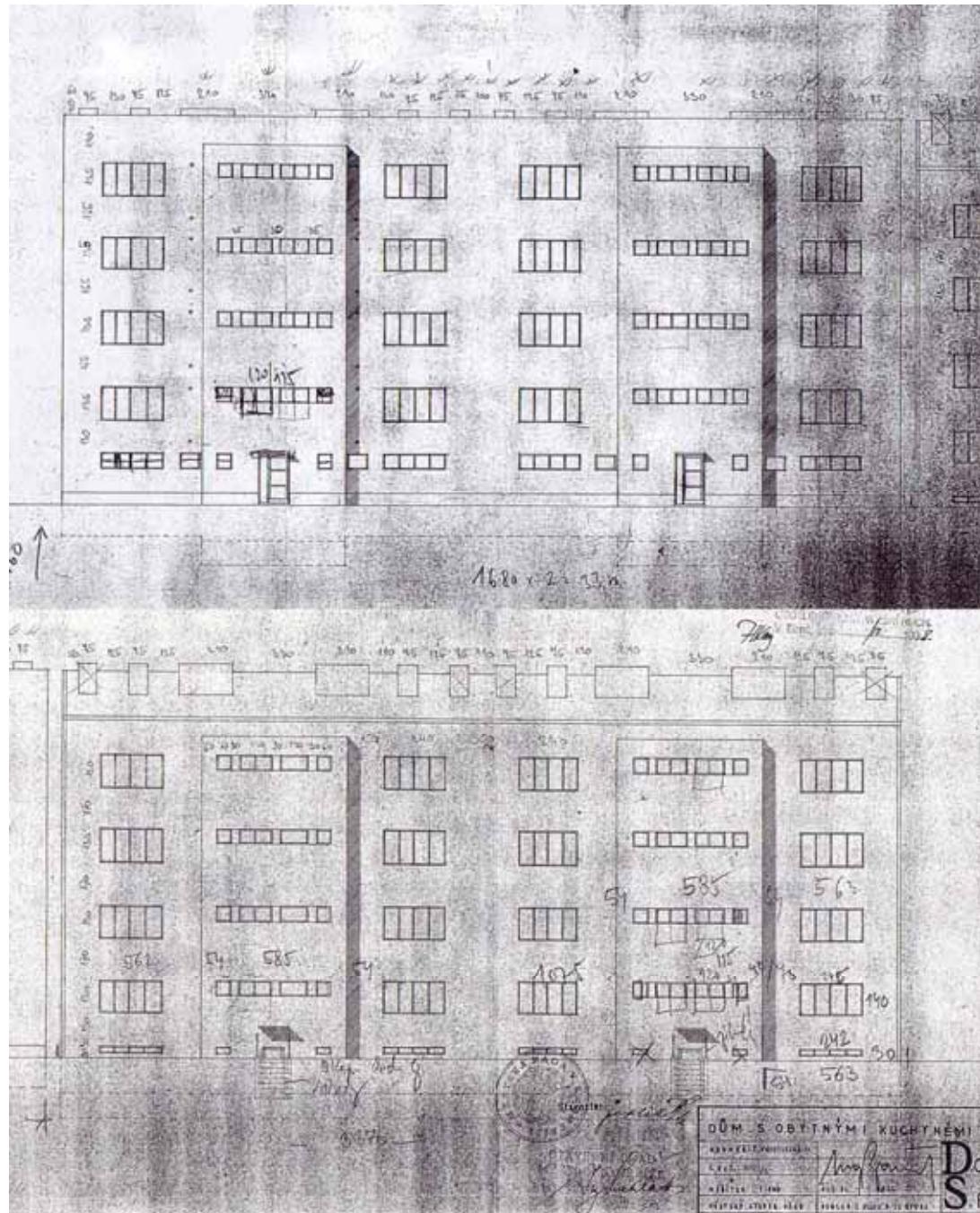
50. Škola Jungmannova a Boženy Němcové – půdorys přízemí

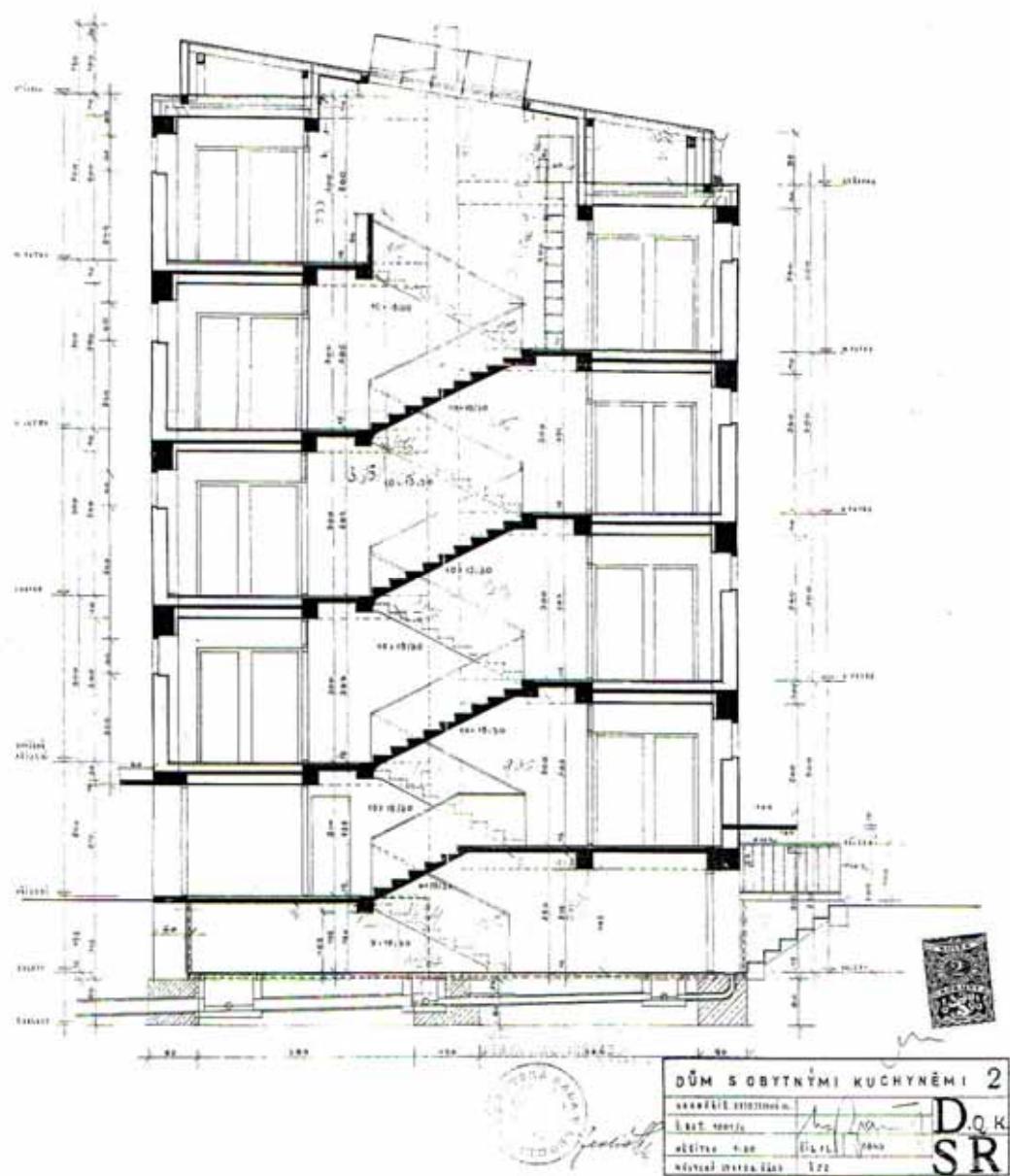
51. Dům s obytnými kuchyněmi, 1938–1942 (?), Kotojedská ulice

52. Dům s obytnými kuchyněmi - situace

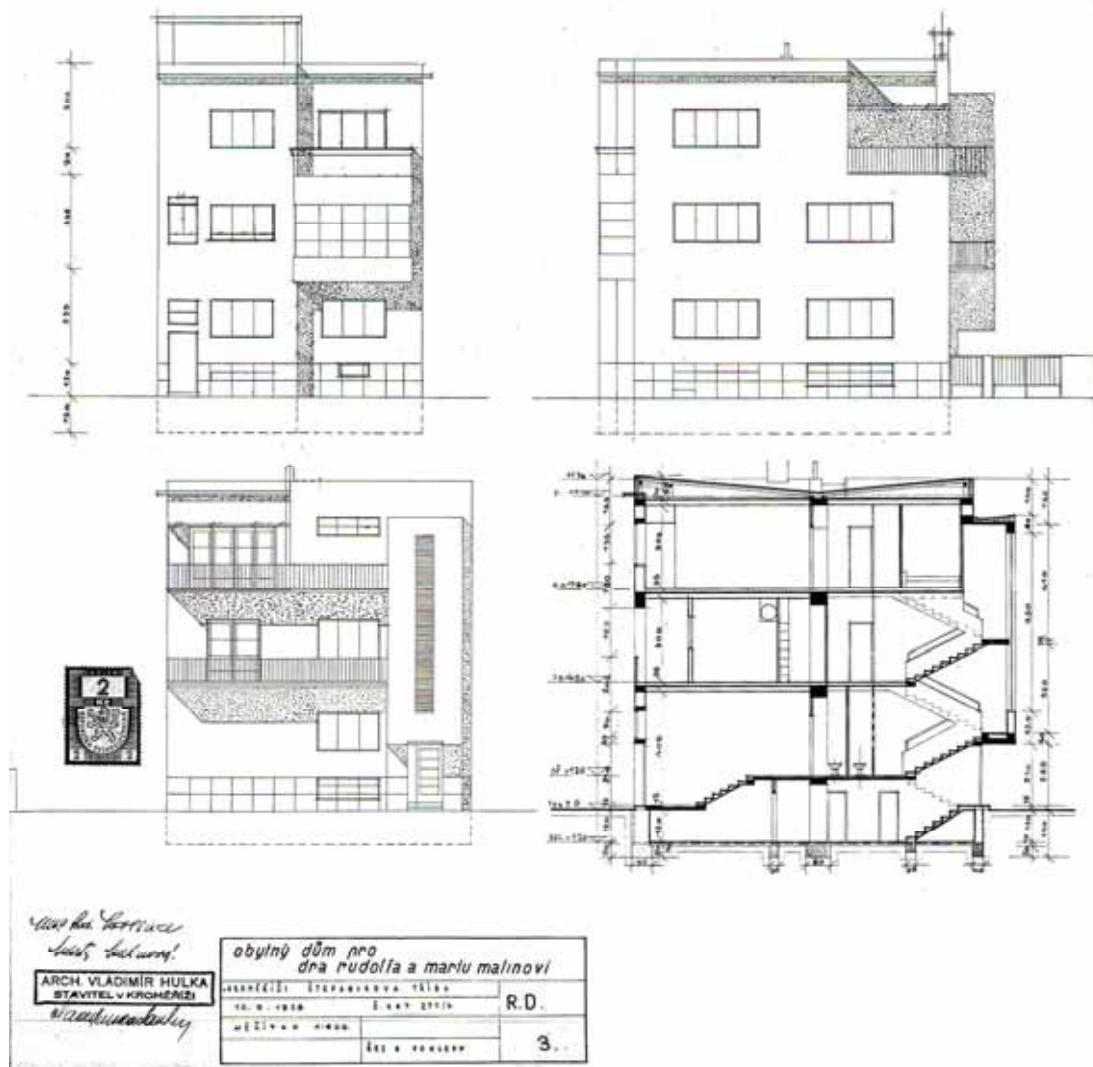
53. Dům s obytnými kuchyněmi – pohledy

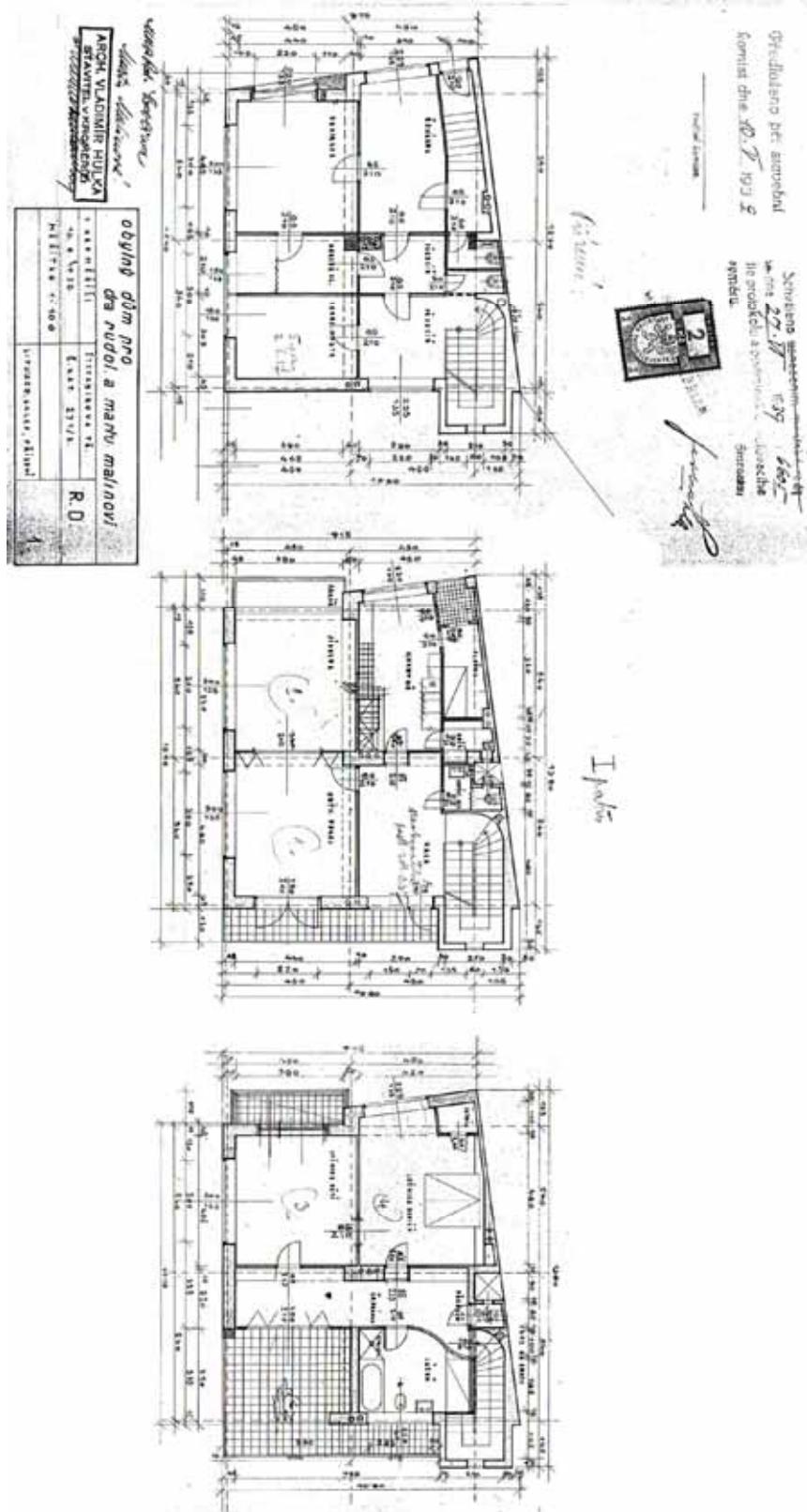
54. Dům s obytnými kuchyněmi – řez

55. Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny, 1938–1940, Vejvanovského
ulice

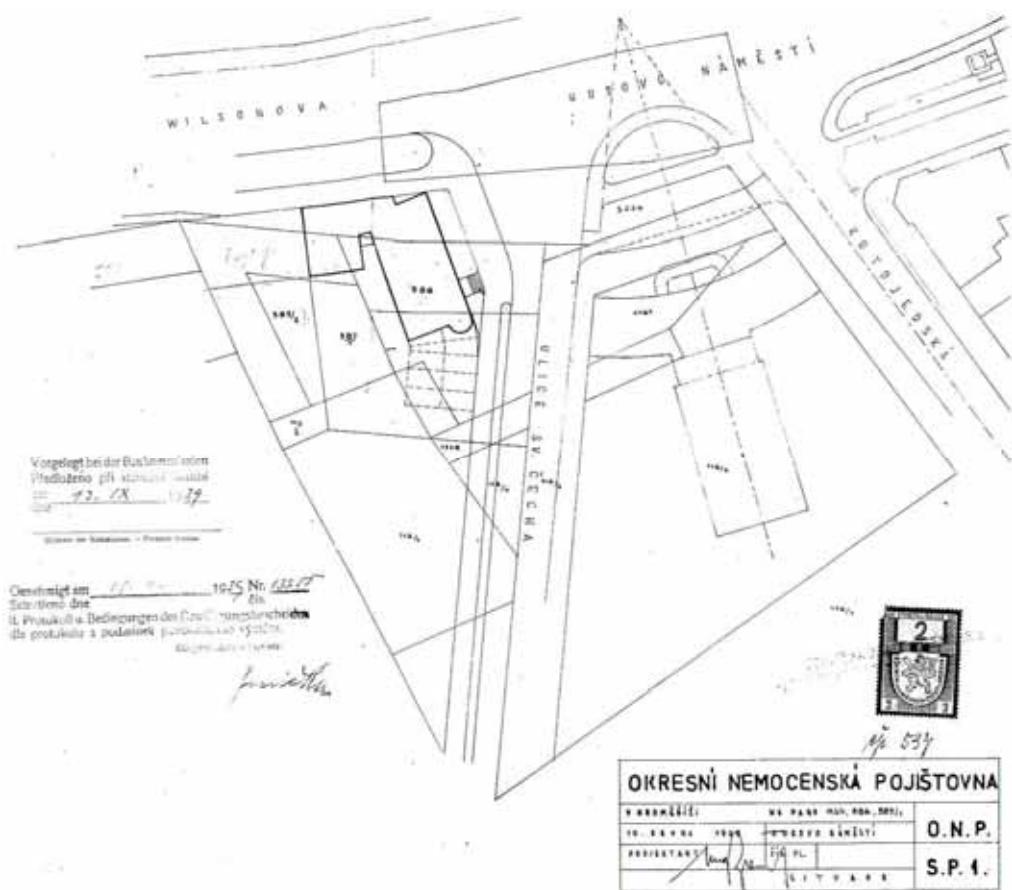
56. Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny – pohledy, řez

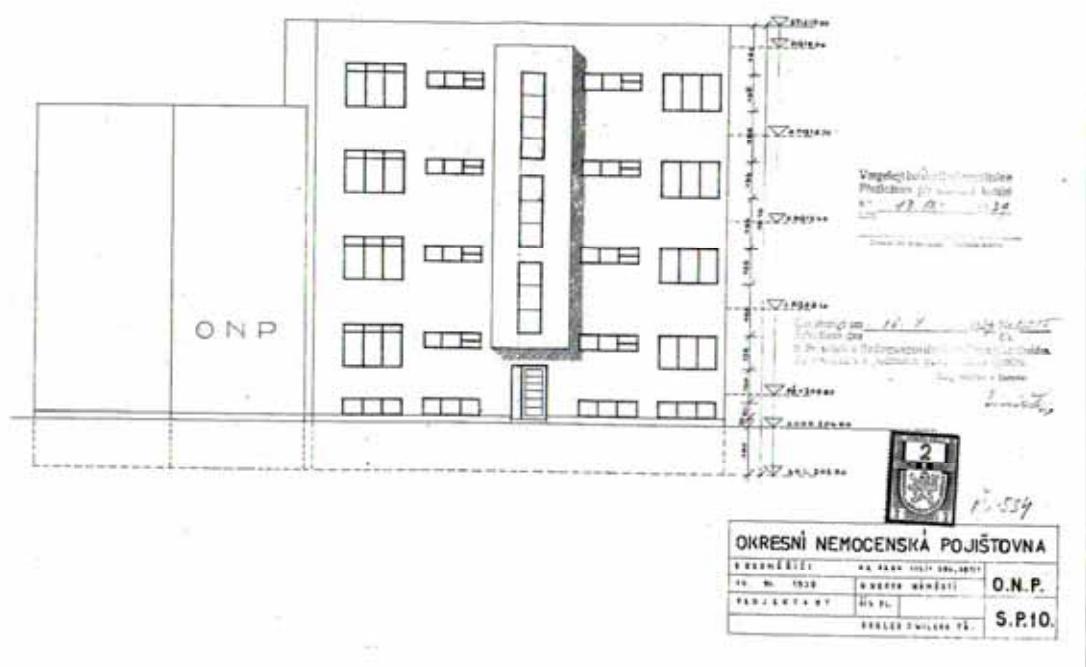
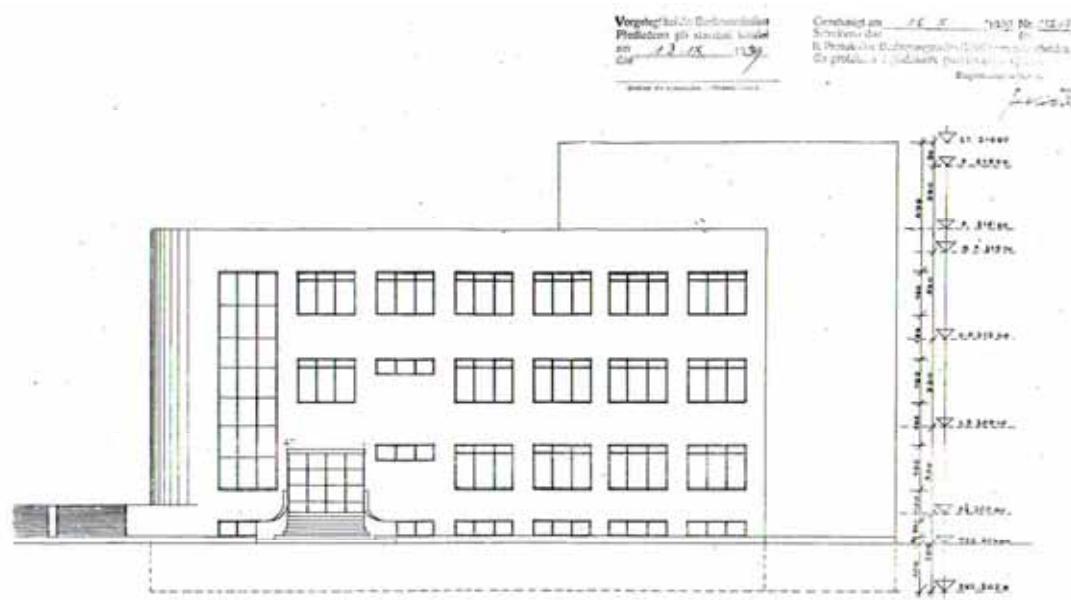
57. Rodinný dům pro rodinu doktora Maliny – půdorysy

58. Okresní nemocenská pojišťovna, 1939–1940, Husovo náměstí

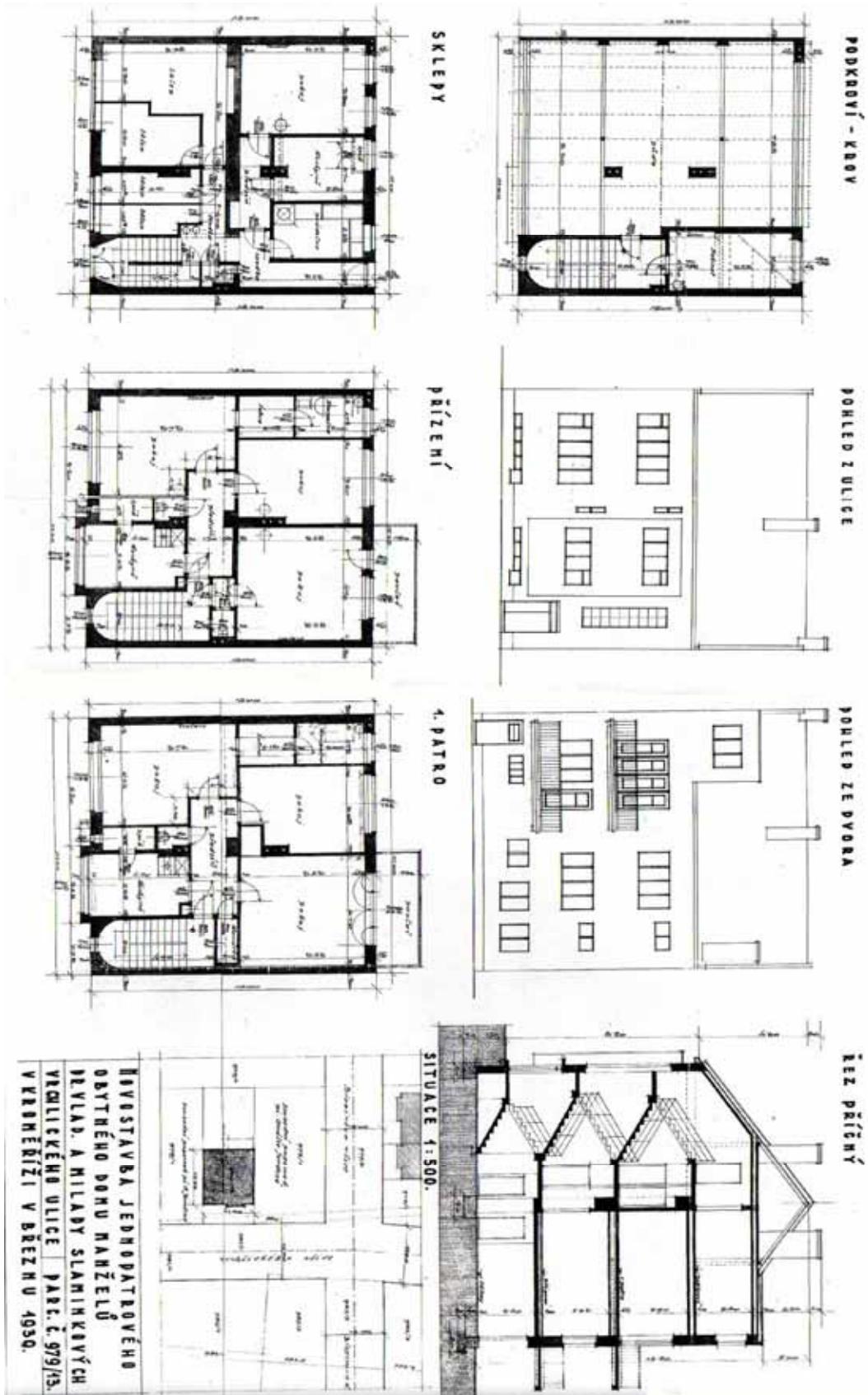
59. Okresní nemocenská pojišťovna – situace

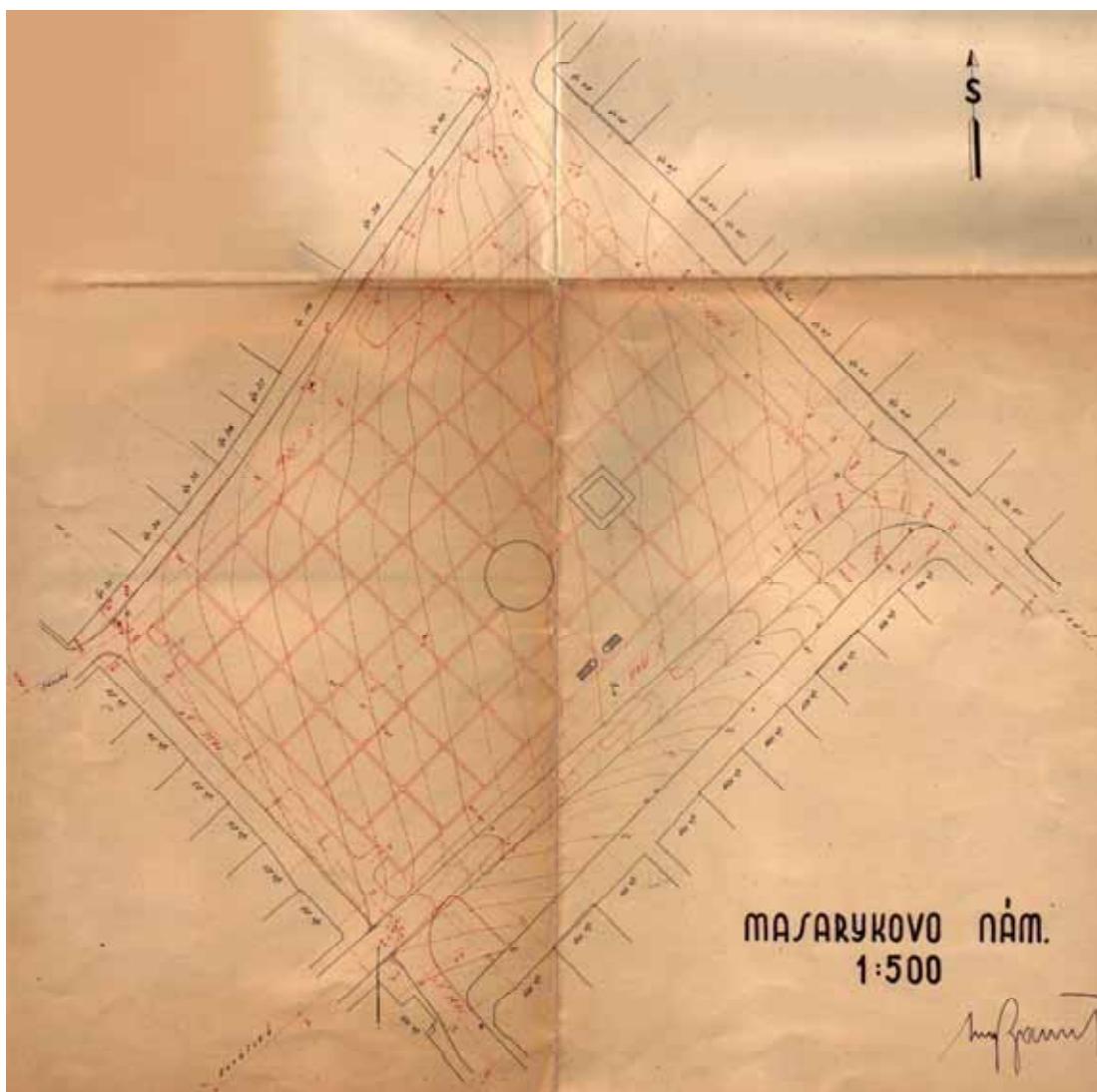
60. Okresní nemocenská pojišťovna – pohled východní a severní

61. Obytný dům manželů Vladimíra a Milady Slaminkových, 1939,
Vrchlického ulice

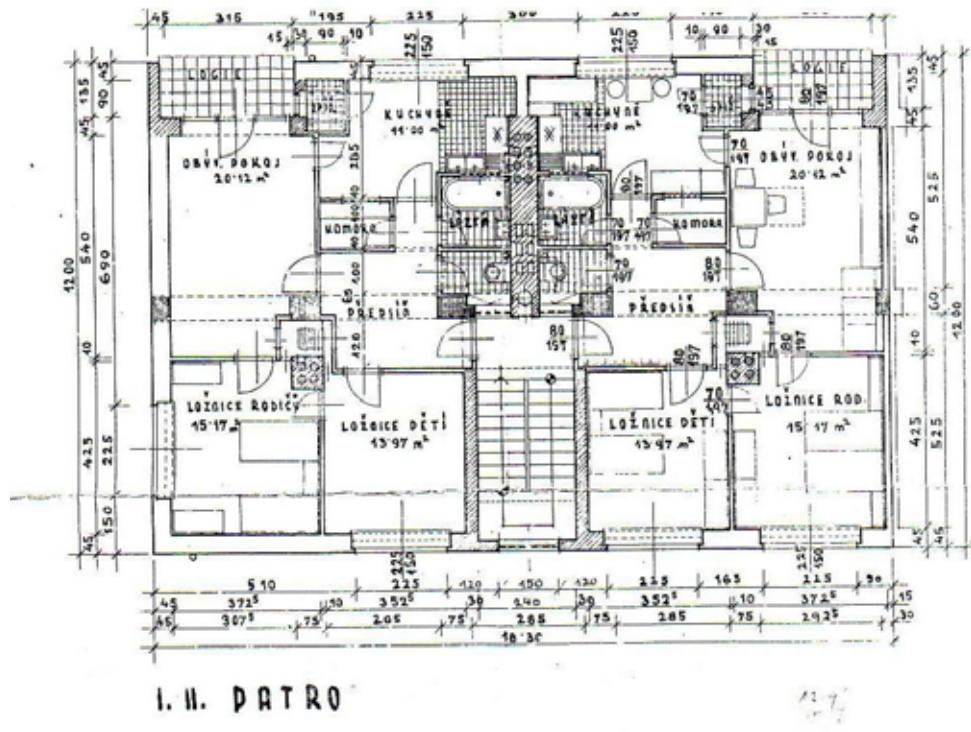
62. Obytný dům manželů Vladimíra a Milady Slaminkových – pohledy, situace, půdorysy, řez

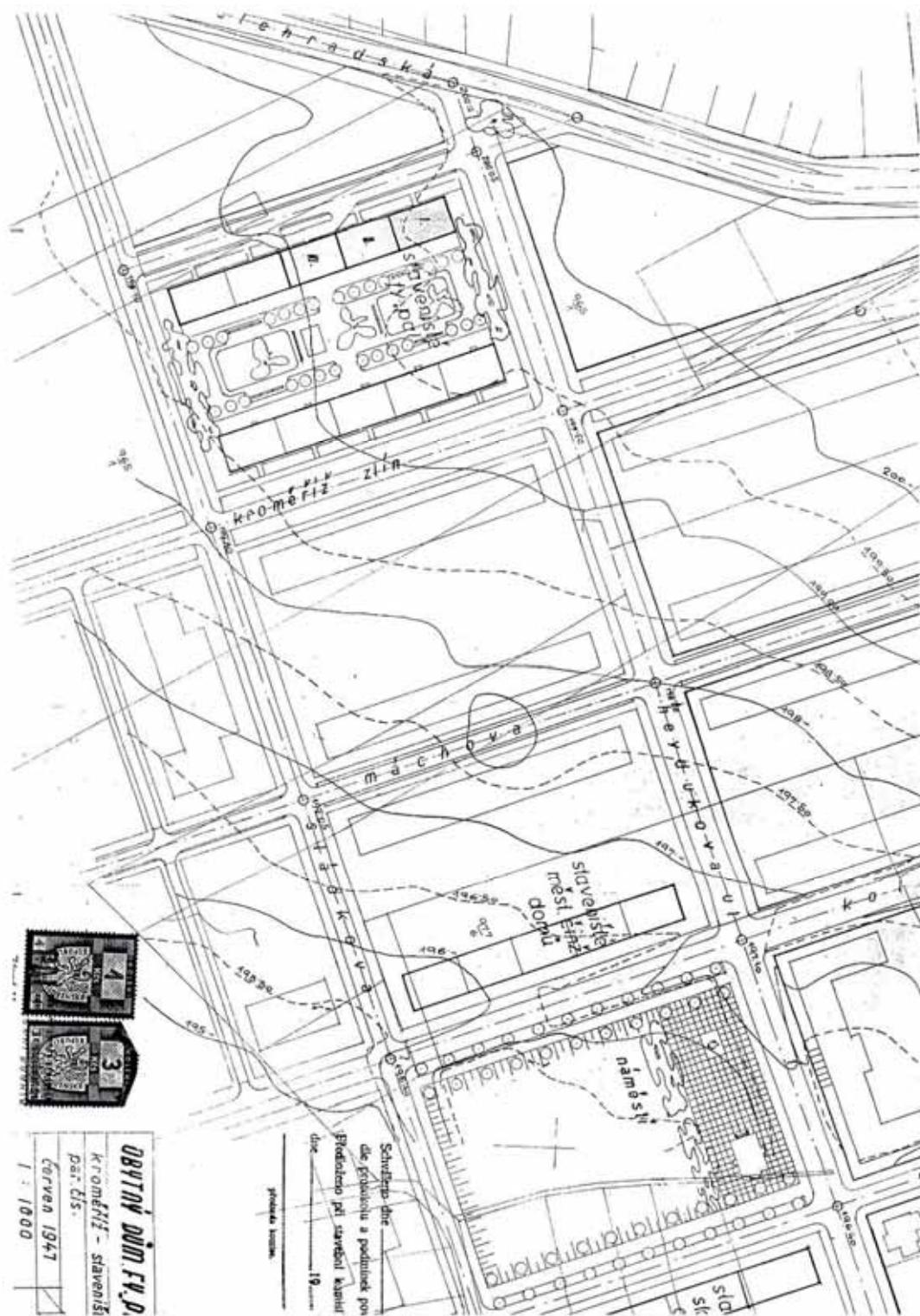
63. Úprava Velkého náměstí, před rokem 1948

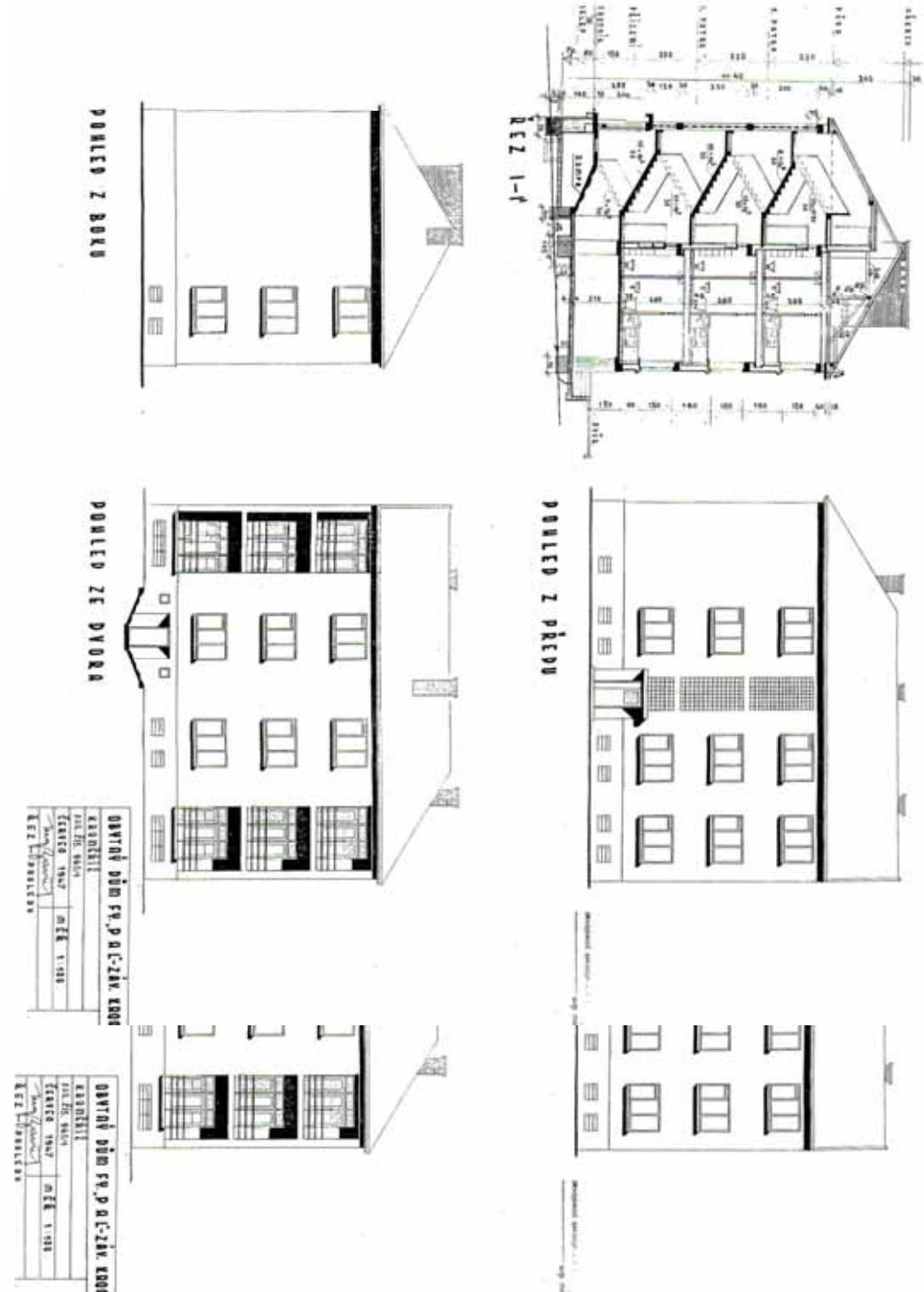
64. Obytné domy firmy Pal, 1947–1948, Peřinkova ulice

65. Obytné domy firmy Pal – půdorys

66. Obytné domy firmy Pal – situace

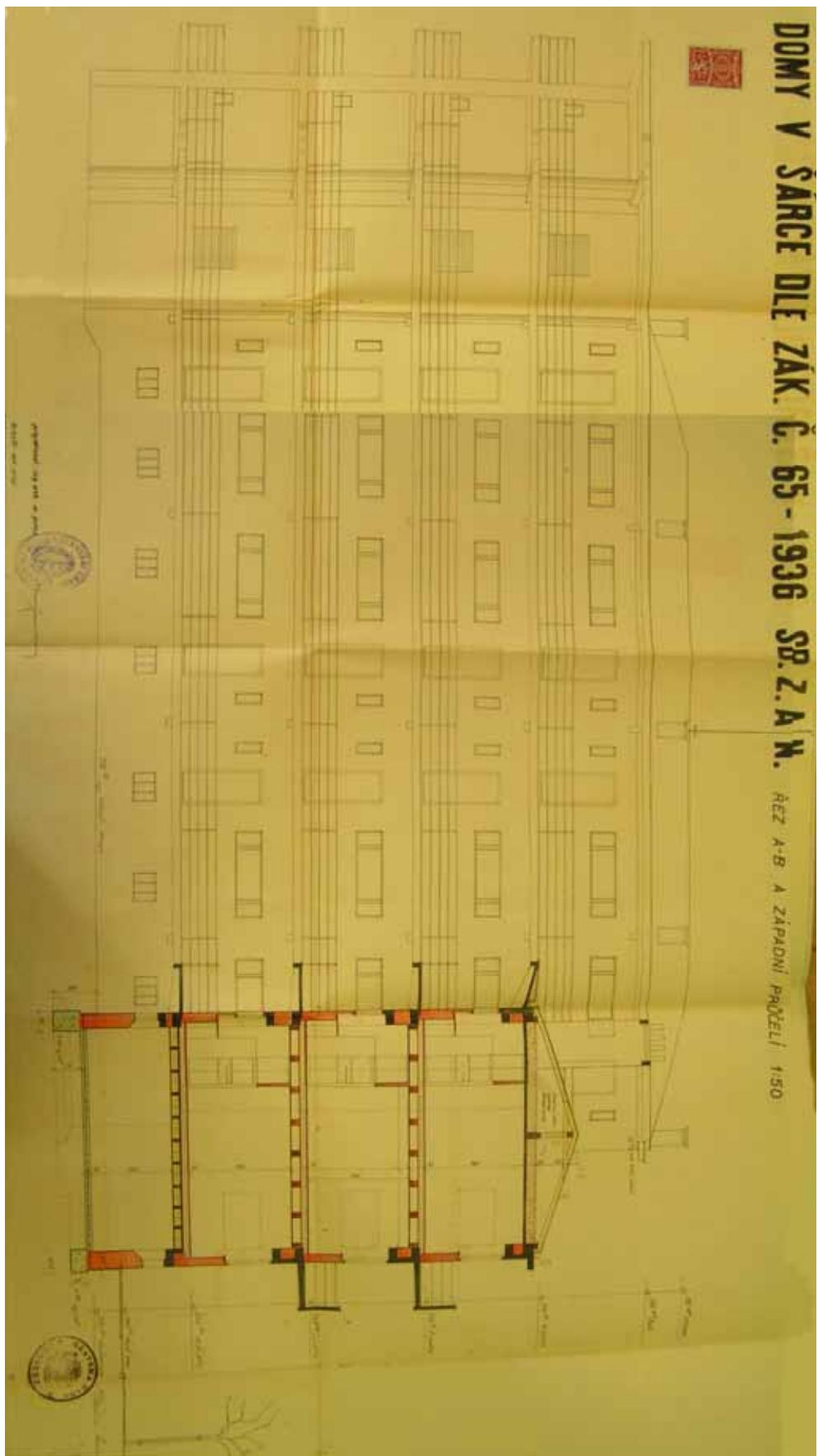
67. Obytný dům firmy Pal – řez, pohledy

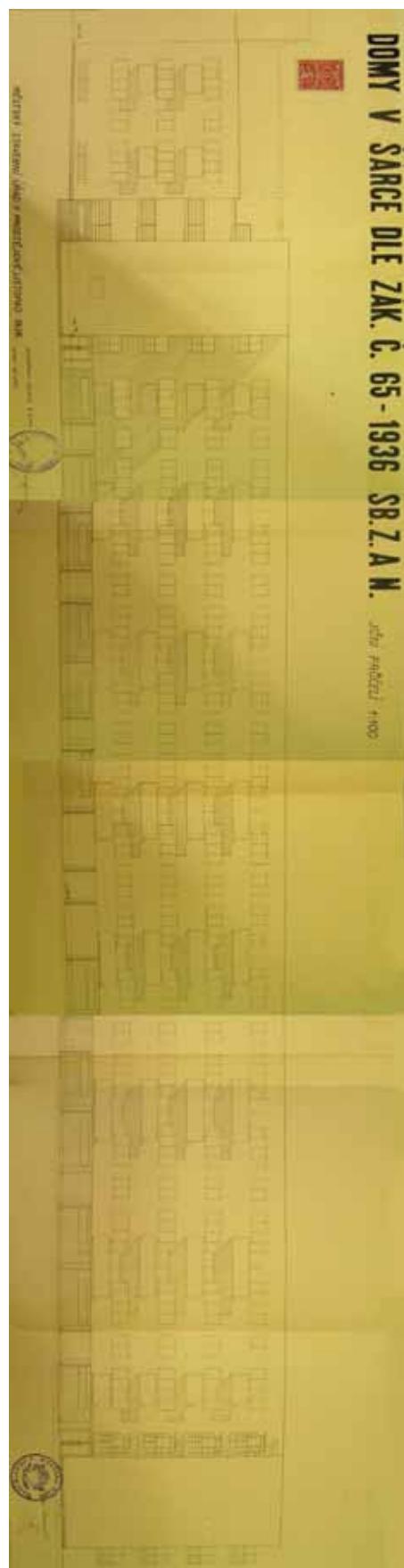
68. – 69. Domy pro chudé, 1936, Šárka

DOMY V ŠARCE DLE ZÁK. Č. 65 - 1936 S. Z. A. N.

ŘEZ A-B A ZÁPADNÍ PRŮČELÍ 1:50

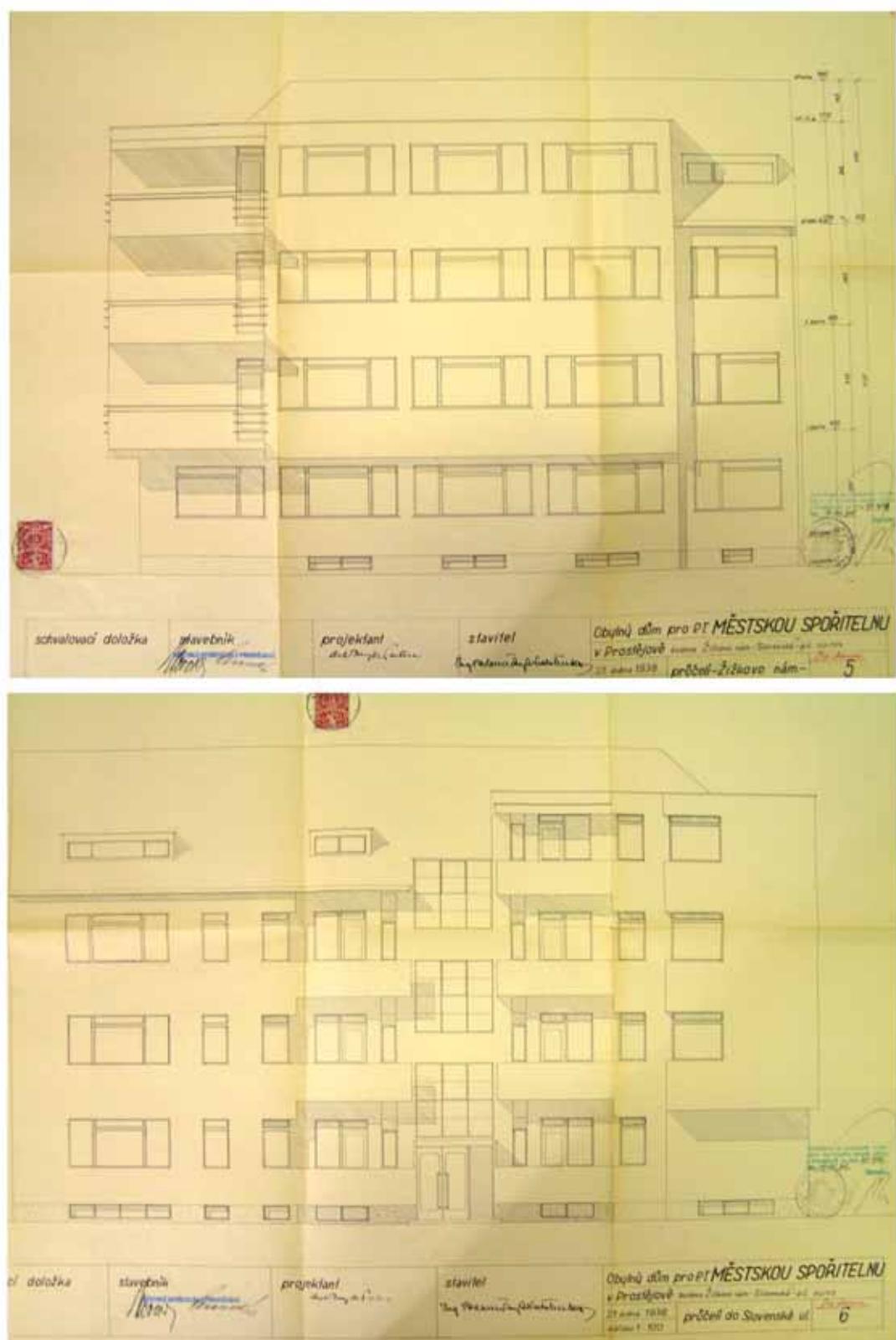
70. Domy pro chudé – řez a západní průčelí

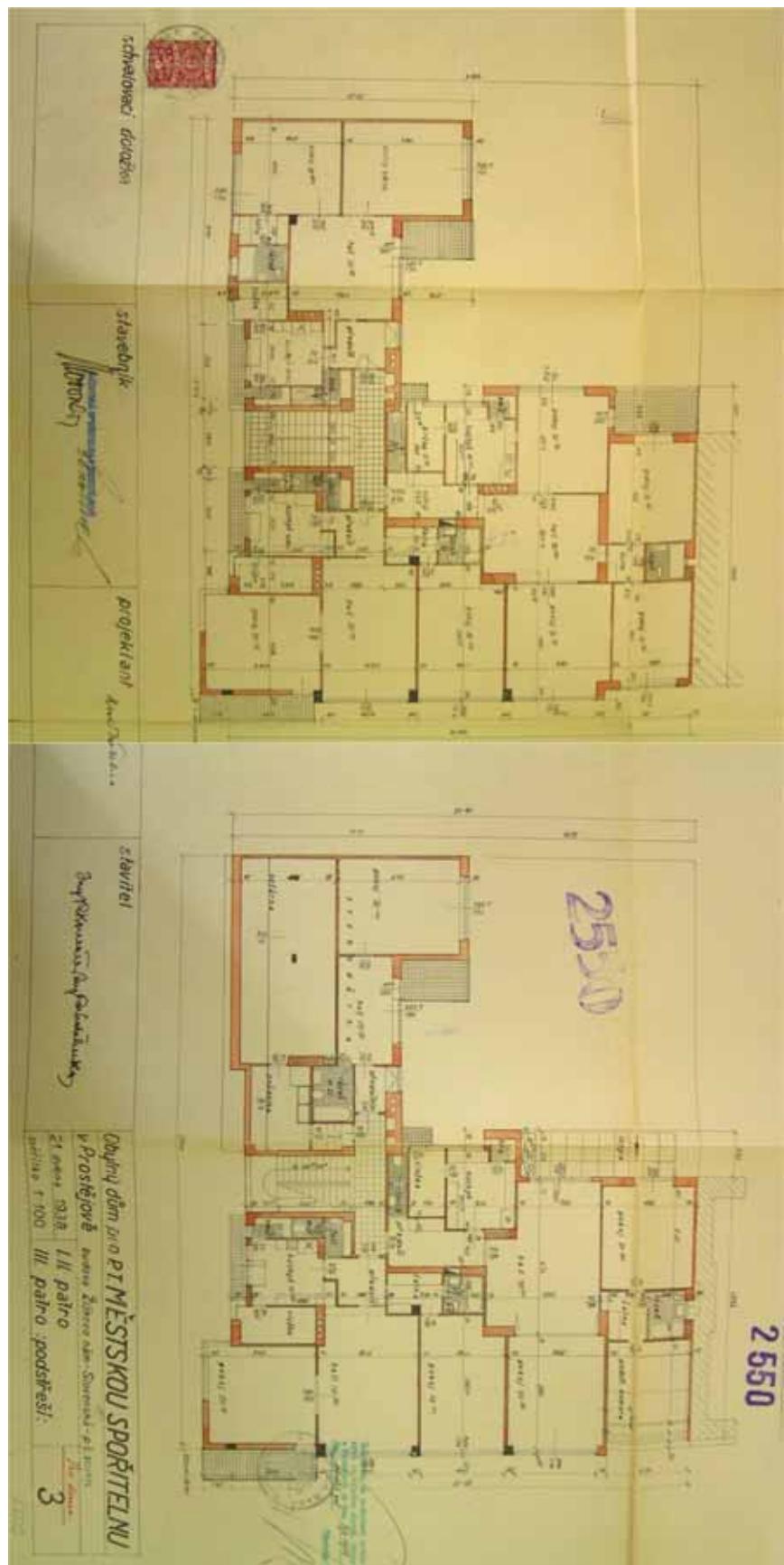
71. Domy pro chudé – jižní průčelí

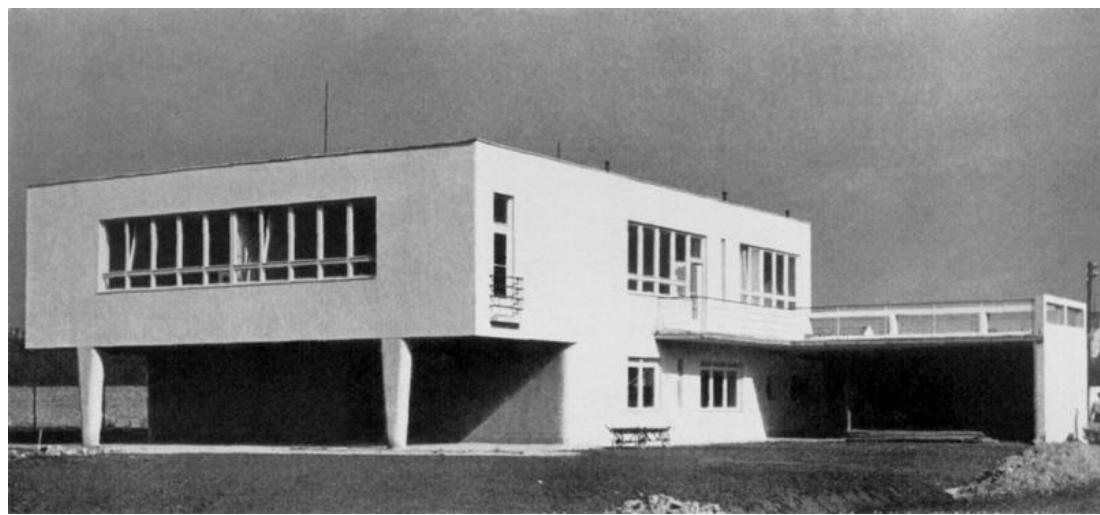
72. Obytný dům městské spořitelny, 1938–1939, Slovenská ulice

73. Obytný dům městské spořitelny – uliční průčelí

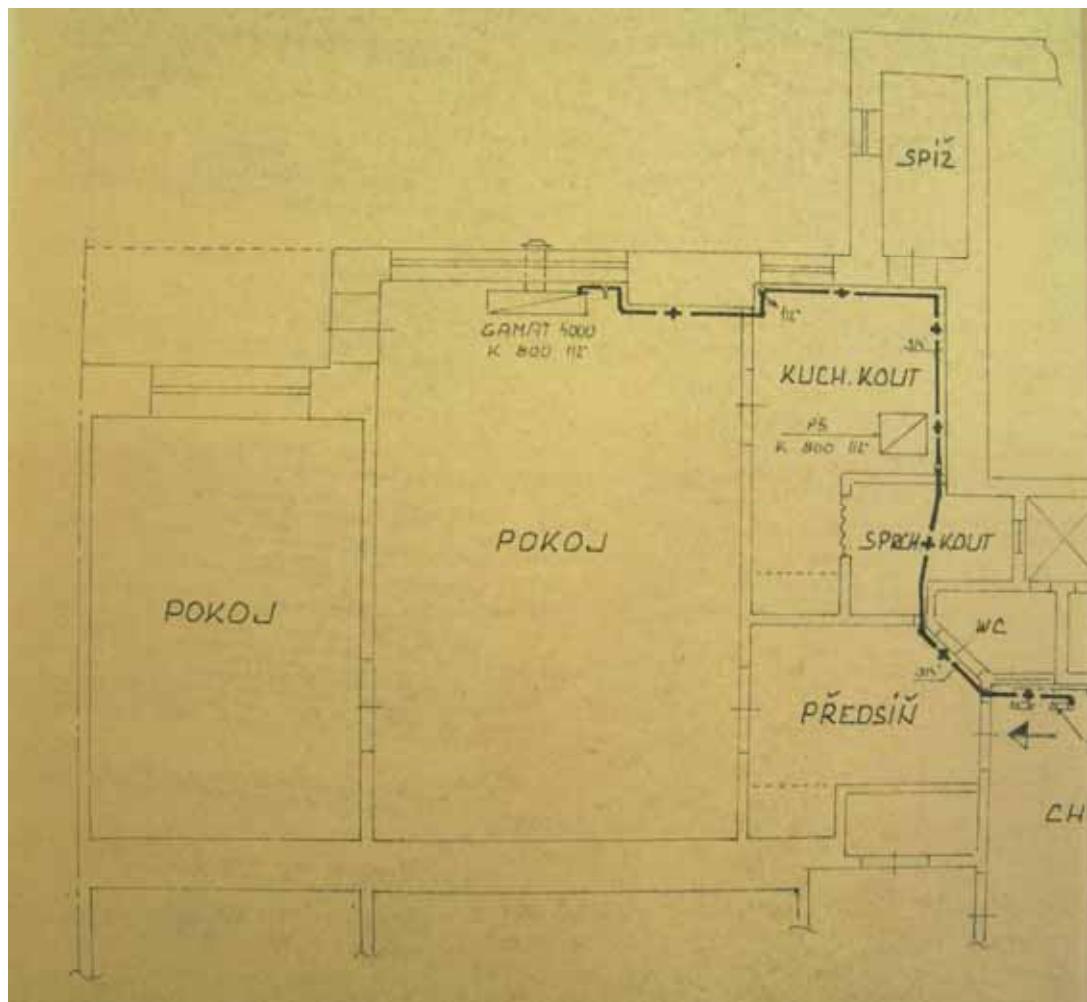
74. Obytný dům městské spořitelny – půdorysy

75. Jubilejní mateřská školka, 1938–1939, Reisova ulice

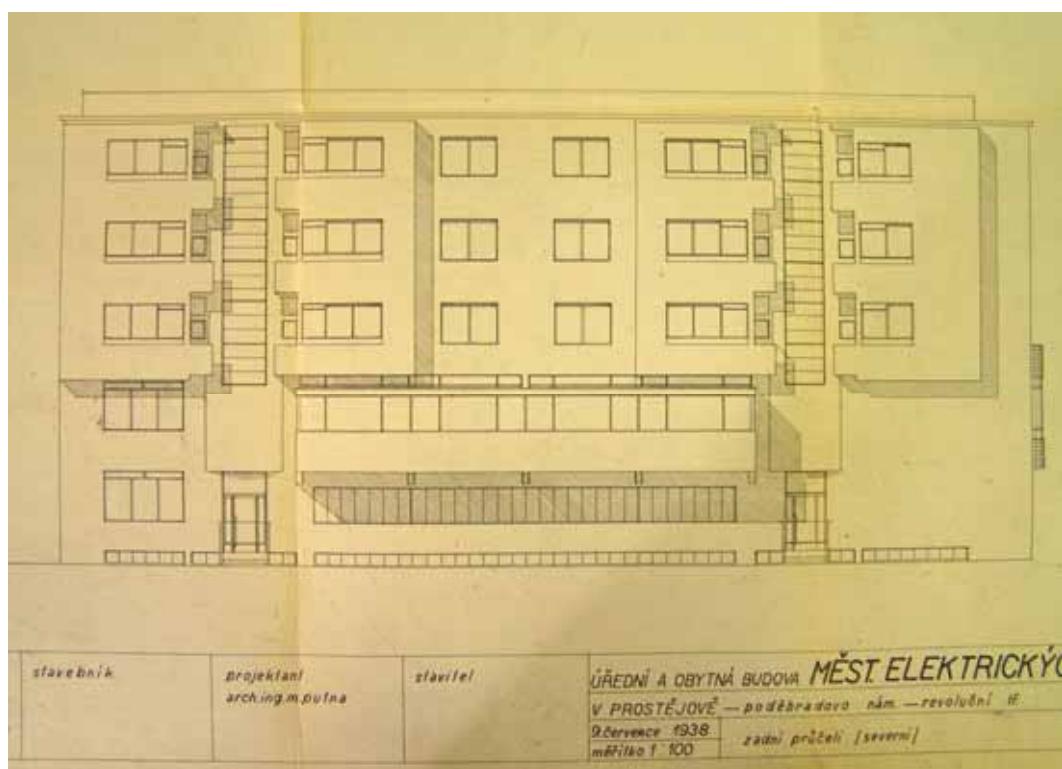
76. – 77. Domy pro chudé v Drozdovicích, 1938–1941, Reisova ulice

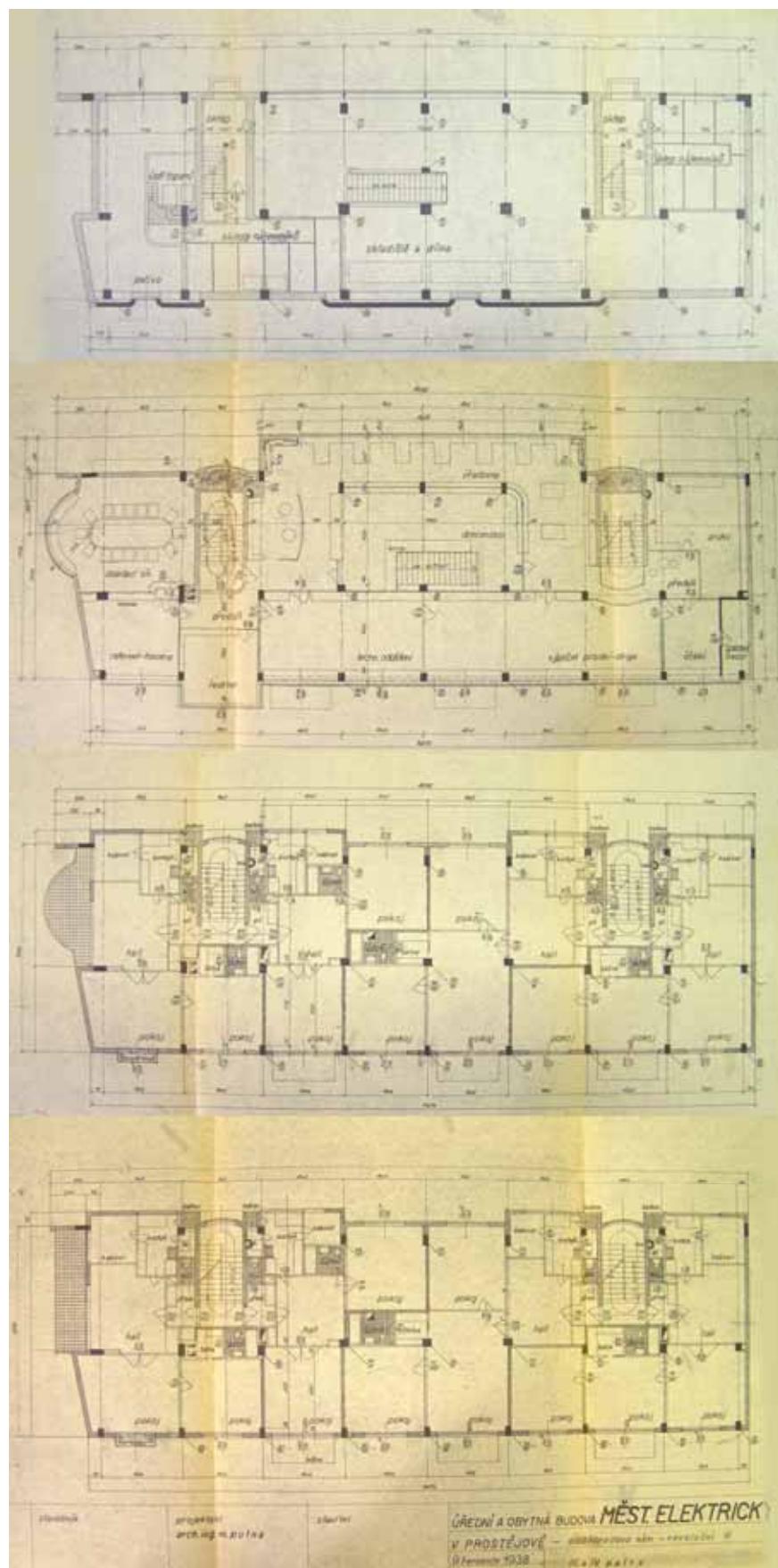
78. Domy pro chudé v Drozdovicích – půdorys jednoho z bytů

79. Úřední a obytný dům Městských elektrických podniků, 1938–1940,
Poděbradovo náměstí

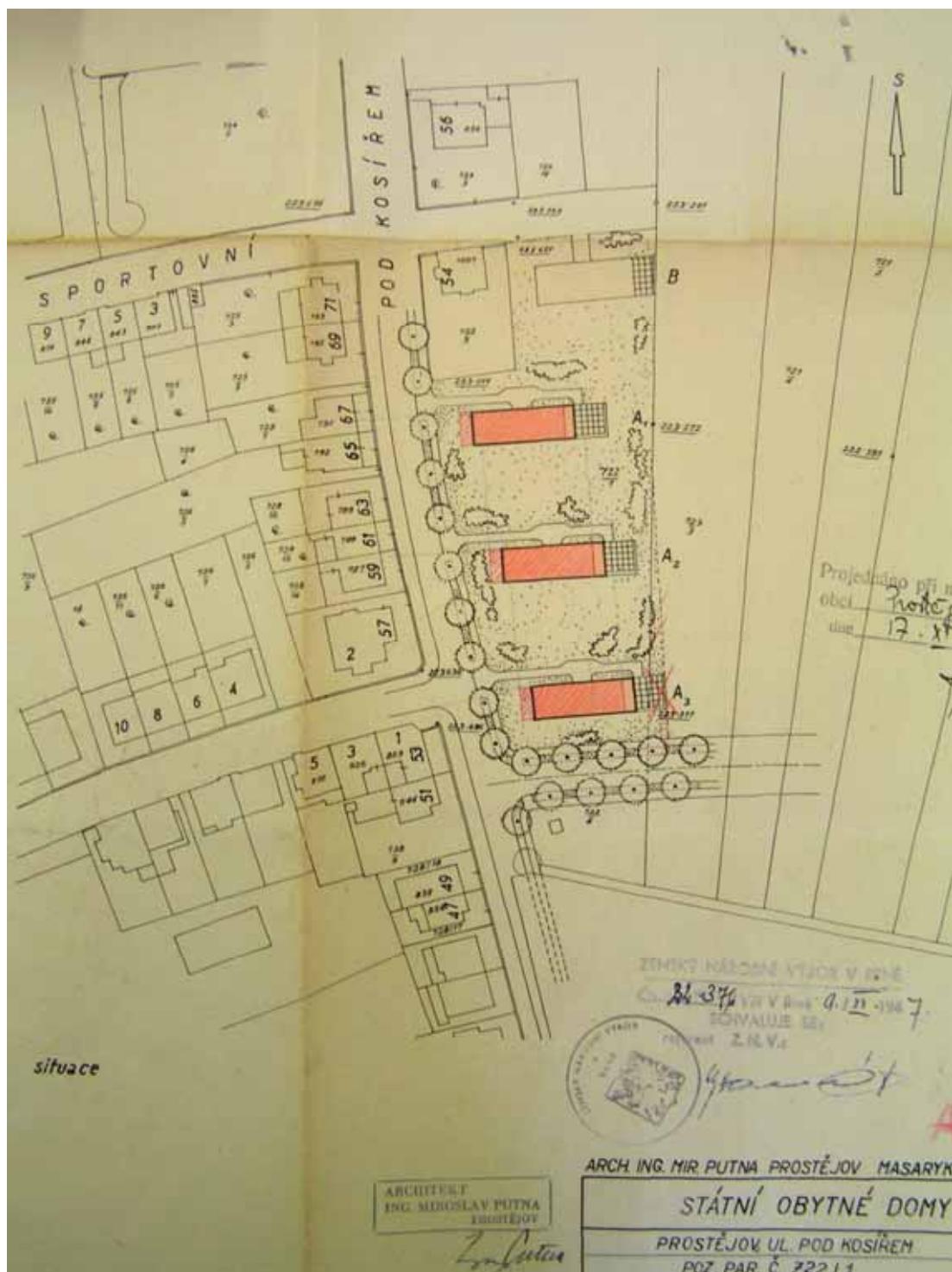
80. Úřední a obytný dům Městských elektrických podniků – severní průčelí

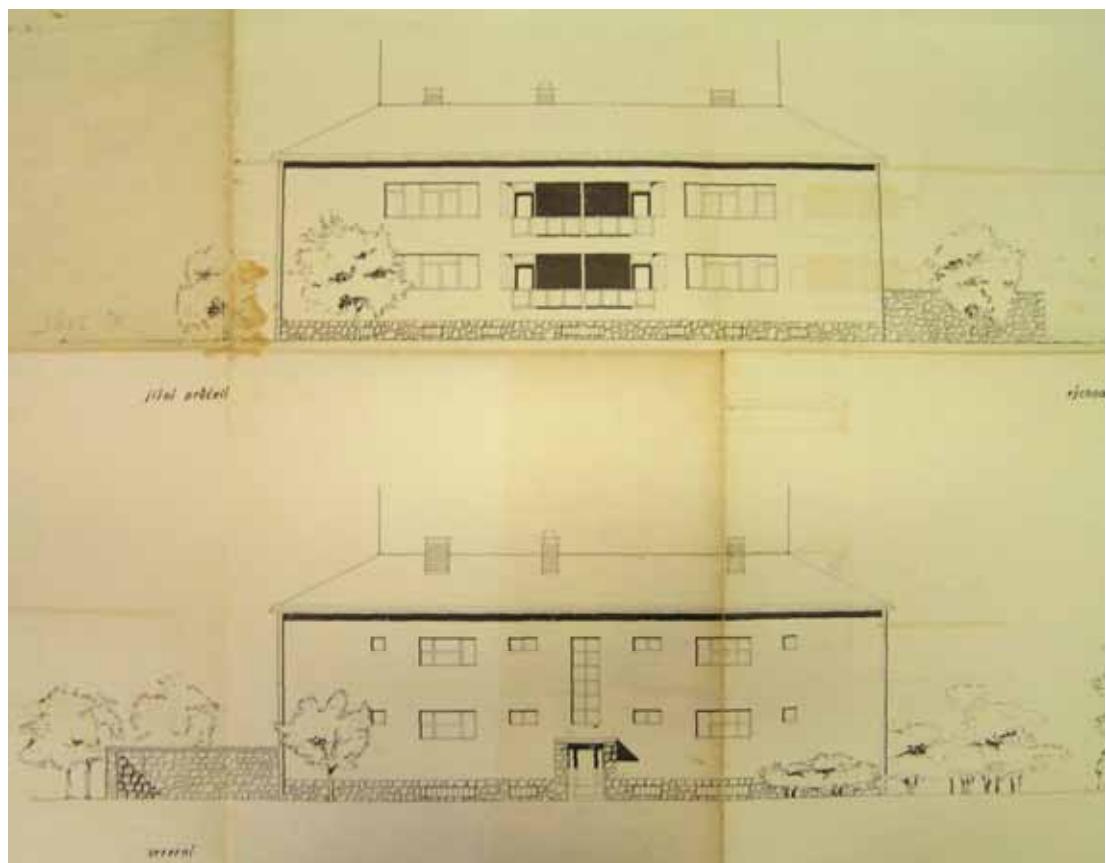
81. Úřední a obytný dům Městských elektrických podniků – půdorysy suterénu až 3. NP

82. – 83. Státní obytné domy, 1947–1949, Pod Kosířem

84. Státní obytné domy – situace

85. Státní obytné domy – pohledy

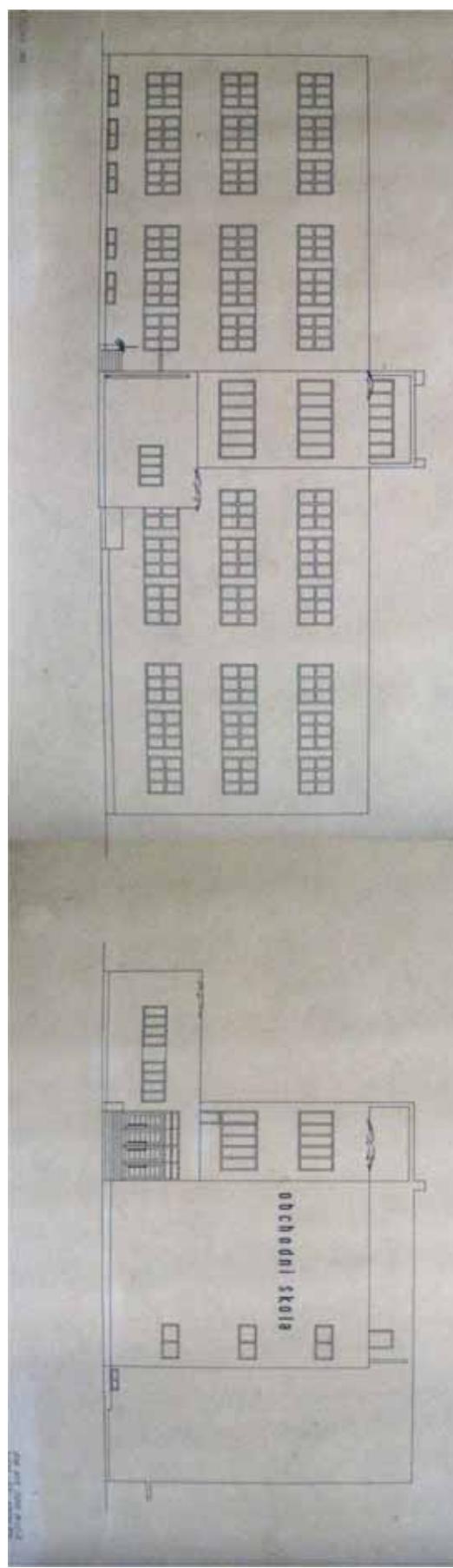

86. Veřejná obchodní škola, 1931–1932, ulice T. G. Masaryka

87. Veřejná obchodní škola – situace

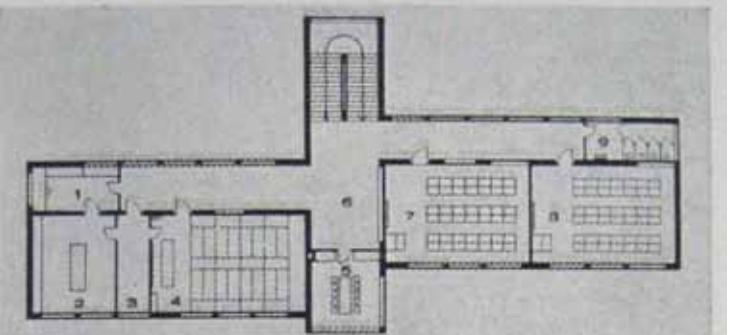
PLÁN NA POSTAVENÍ BUDOVY PRO OBCHODNÍ ŠKOLSTVÍ V CHOČI NA POZ. Č. P. 2094
PRŮČELÍ: JIŽNÍ.
VÝCHODNÍ 1:100

88. Veřejná obchodní škola – jižní a východní průčelí

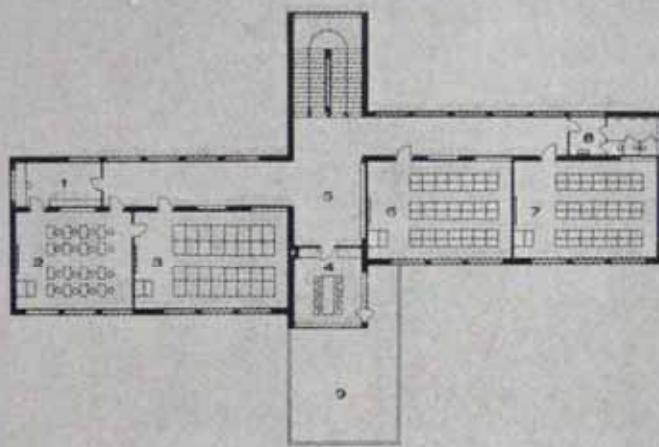
II. patro

1-2. kabinety zbožíznalectví
3. přípravná 4. přednášky
zbožíznalectví 5. odpočívá-
na dívek 6. halla 7-8. učebny
dívek 9. umývárny a záchody

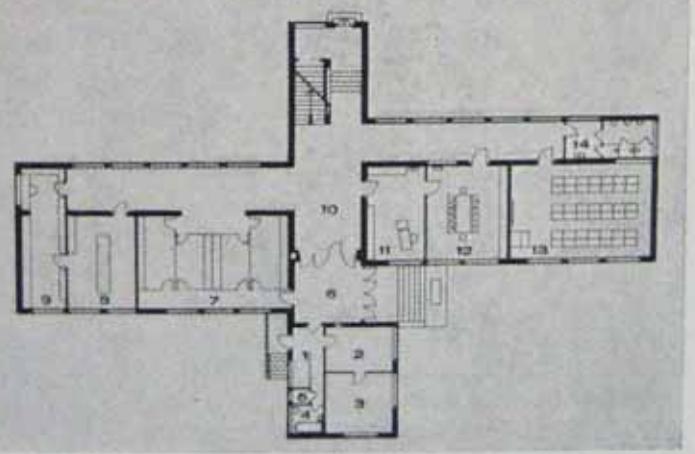
I. patro

1. obchodní kabinet 2. psací
stroje 3. účtárna 4. odpočívá-
na chlapců 5. halla 6-7.
učebny chlapců 8. umývárny
a záchody

přízemí

1-5. byt školníka 6. vstup 7.
ústřední šatna 8. čítárna 9.
knihovna 10. halla 11. ředitel
12. sborovna 13. učebna ja-
zyků 14. umývárny a záchody

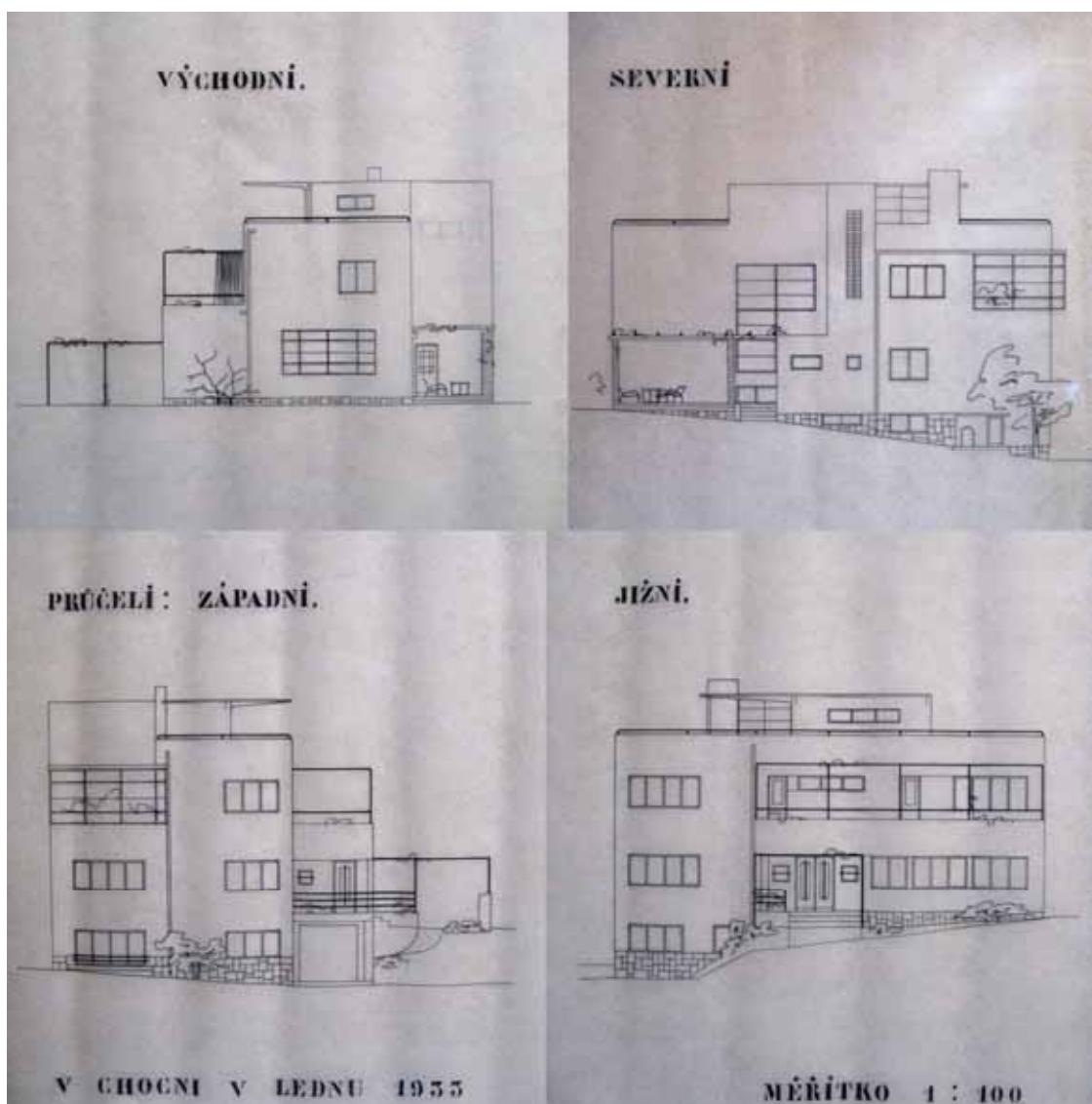
89. Veřejná obchodní škola – půdorysy

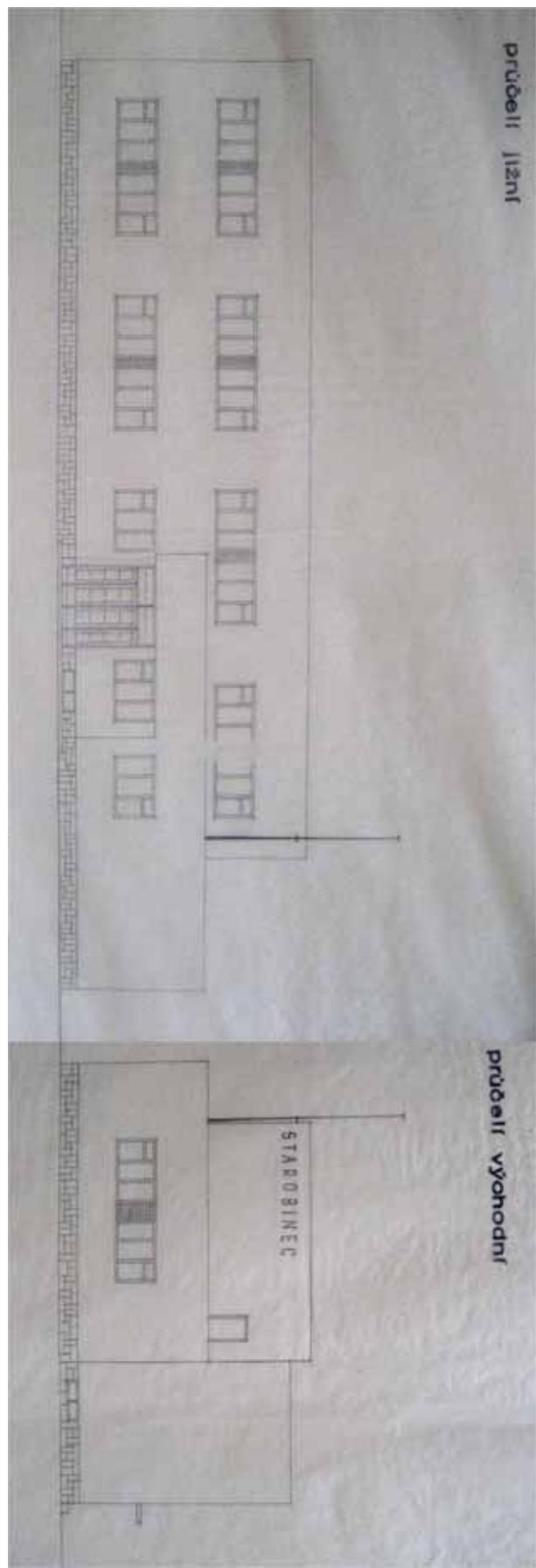
90. Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací, 1933, Krawcova ulice

91. Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací – model

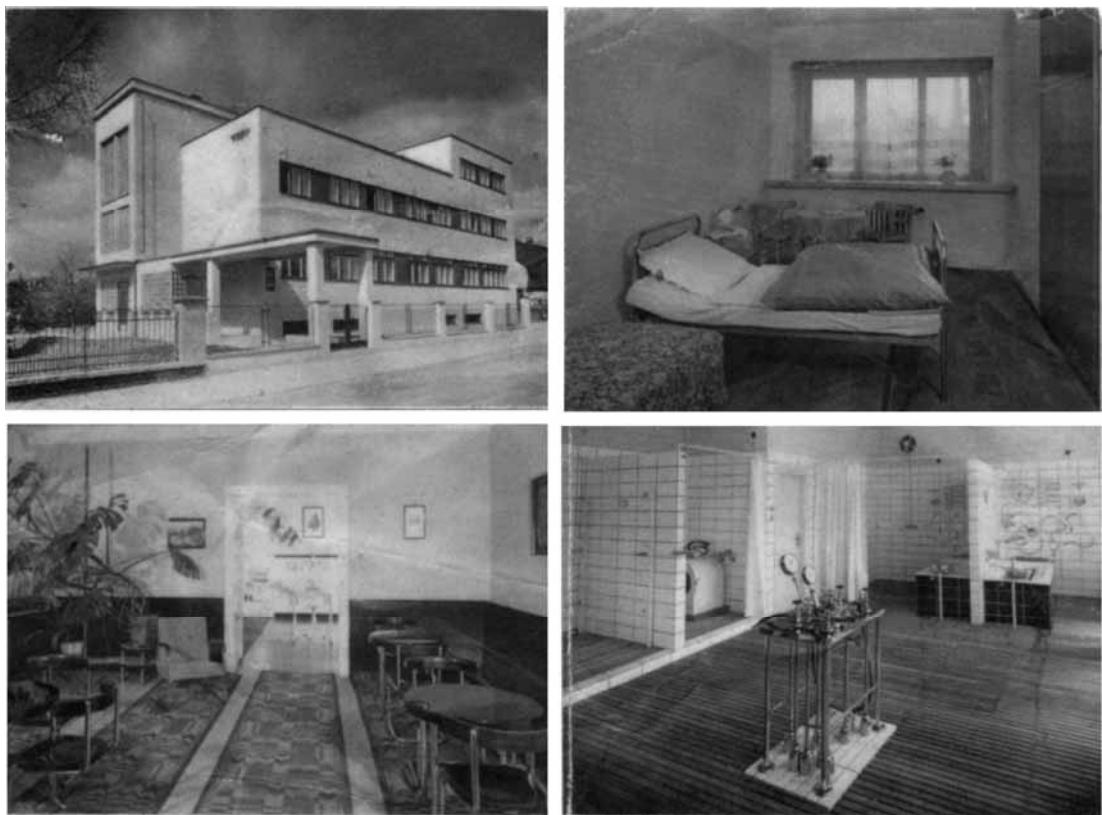
92. Dům MUDr. Josefa Láska s ordinací – pohledy

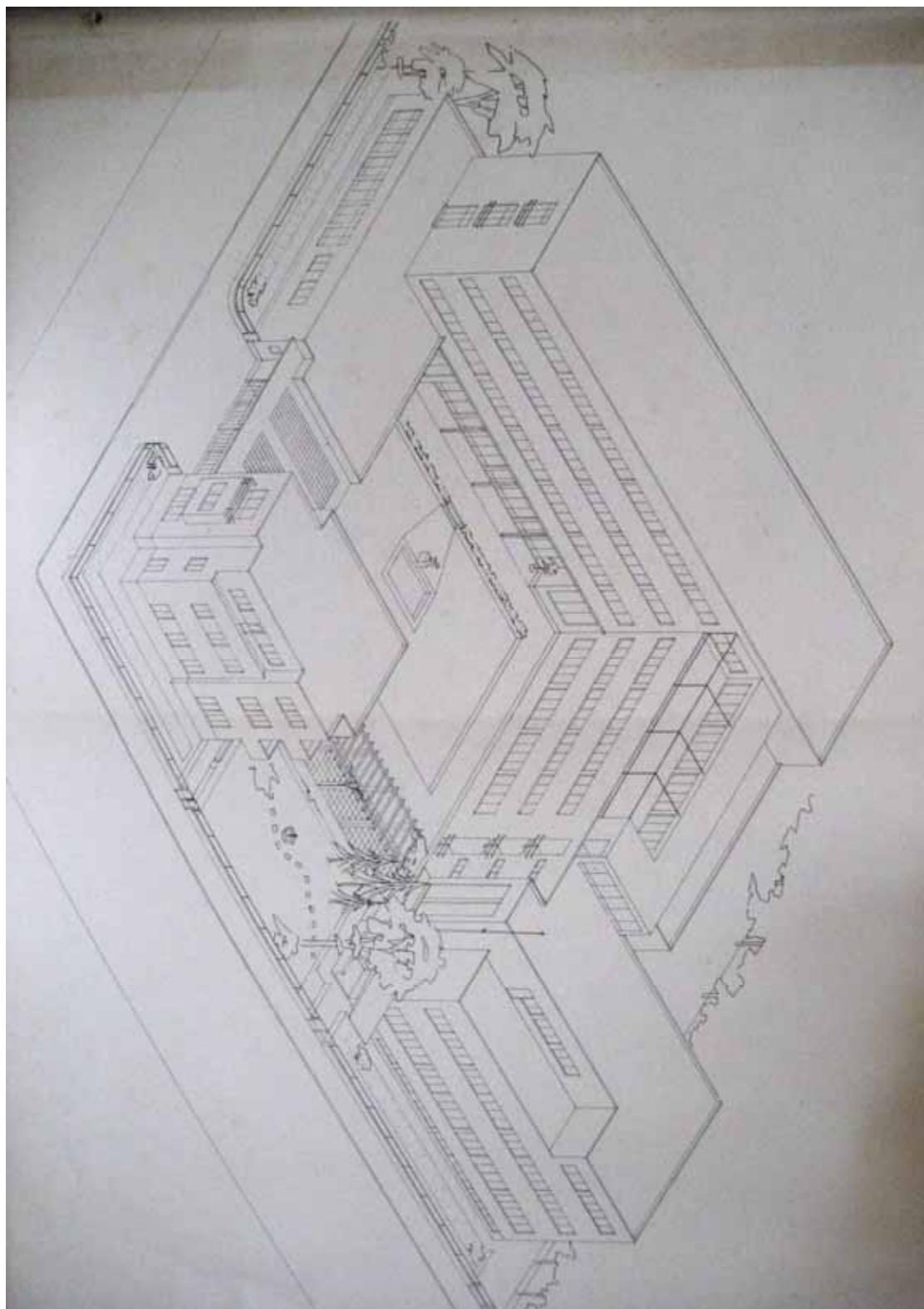
93. Starobinec, 1937–1939, ulice Dr. Fikejze (jedna ze dvou variant)

94. Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka, 1939–1941, Smetanova ulice

95. Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka – pohled do interiérů

96. Sanatorium MUDr. Bohuše Staňka – axonometrický pohled

97. Urnový háj, 1933, Husova ulice

Anotace

Jméno a příjmení:	Klára Kozárová
Katedra:	dějin umění
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Architekt Jan Zavřel
Název v angličtině:	Jan Zavřel, Architect
Anotace práce:	Práce se věnuje životu a dílu funkcionalistického architekta Jana Zavřela, který v meziválečném období pracoval jako městský stavební inženýr v Kroměříži. Autorka se rovněž zabývá funkcí městského inženýra, chodem stavebního úřadu a zakázkami, jež v dané době zpracovával. Při tom srovnává Zavřelovu činnost s činností prostějovského městského stavitele Miroslava Putny a choceňského architekta Čeněka Mužíka.
Klíčová slova:	Architekt Jan Zavřel, meziválečná architektura, kroměřížská architektura, stavební úřad, městský stavební inženýr, prostějovská architektura, architekt Miroslav Putna, architekt Čeněk Mužík.
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis is focusing on the life and work of functionalist architect Jan Zavřel, who worked as a town constructor in Kroměříž during the interwar era. Authoress is also concerned with the function of town constructor, functioning of the town building office and its commissions at this time. In so doing she compares Zavřel's work with work of Prostějov's town constructor Miroslav Putna and Choceň's architect Čeněk Mužík.
Klíčová slova v angličtině:	Architect Jan Zavřel, interwar architecture, Kromeříž's architecture, town building office, town constructor, Prostějov's architecture, architect Miroslav Putna, architect Čeněk Mužík.
Přílohy vázané v práci:	Soupis díla Jana Zavřela, Obrazové přílohy, 1 DVD
Rozsah práce:	153 stran
Jazyk práce:	čeština